

ВІСНИК ***КОНСТИТУЦІЙНОГО*** ***СУДУ УКРАЇНИ***

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилианська, 14

5/2018

Редакційна рада

- С. Шевчук** — Голова Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України (голова Редакційної ради)
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, доцент, доктор права (заступник голови Редакційної ради)
- Ю. Барабаш** — проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Гранат** — суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща у відставці, доктор наук, професор
- І. Гриценко** — декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор
- М. Гульгай** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці, завідувач кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- В. Колісник** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- М. Мельник** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор
- А. Селіванов** — постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- І. Сліденко** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник
- В. Тихий** — суддя Конституційного Суду України у відставці, радник президії НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- Б. Футей** — суддя Федерального суду претензій США, доктор права, професор
- В. Шишкін** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, доцент

Згідно з наказом МОН України від 7 жовтня 2015 р. № 1021
«Вісник Конституційного Суду України» включено
до Переліку наукових фахових видань України

У НОМЕРІ

Постанова Верховної Ради України «Про призначення на посади суддів Конституційного Суду України» 8

Біографія Завгородньої Ірини Миколаївни 9

Біографія Первомайського Олега Олексійовича 10

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Матвієнка Андрія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини четвертої статті 36 Закону України «Про іпотеку» від 9 липня 2018 року № 212-1(1)/2018 11

Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Євдокіменка Дениса Руслановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 30 серпня 2018 року № 248-3(1)/2018 14

Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Пащенко Костянтина Сергійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 249, частини третьої статті 273 Кодексу адміністративного судочинства України від 30 серпня 2018 року № 241-2(1)/2018 17

Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Маргаряна Цолака Саркісовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Господарського процесуального кодексу України від 12 липня 2018 року № 218-2(I)/2018. 22

Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Семеній Лідії Іванівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу першого пункту 22, пункту 23 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII від 18 липня 2018 року № 222-2(II)/2018 27

Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Касинюка Юрія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII, «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII від 30 серпня 2018 року № 242-2(I)/2018. 30

Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Професійної спілки працівників охорони здоров'я України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 220¹ Кодексу адміністративного судочинства України в редакції до внесення змін Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу

України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII від 12 липня 2018 року № 217-2(II)/201836

Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Савченко Надії Вікторівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України від 9 липня 2018 року № 213-1(I)/201839

Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Корниці Ірини Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України від 15 серпня 2018 року № 228-1(II)/201842

Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Козлітіна Віктора Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889–VIII зі змінами та його статті 90 і Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058–IV зі змінами та його статті 42 від 15 серпня 2018 року № 227-1(II)/201845

Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Розенבלата Борислава Соломоновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 26 червня 2018 року № 198-2(II)/201848

Ухвала Третньої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Буткалюка Вячеслава Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України від 21 серпня 2018 року № 232-3(II)/2018. 51

ДО 22-ї РІЧНИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Значення рішень Конституційного Суду України для розбудови України як демократичної, правової, соціальної держави. 54

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Рабінович С. Контроль за застосуванням заходів відповідальності за порушення присяги судді Конституційного Суду України: питання конституційності й законності. 63

Терлецький Д., Єзеров А. Здійснення права на конституційну скаргу: аналіз практики Конституційного Суду України. 74

Шаптала Н. Особливості доказування та оцінки доказів у конституційному судовому процесі у справах за конституційними поданнями. 84

КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗИУМИ, КОЛОКВІУМИ

Виступ Голови Конституційного Суду України С. Шевчука на науково-практичній конференції «Конституційні права людини і громадянина та гарантії їх забезпечення» 92

Огляд міжнародного наукового семінару «Конституційні цінності і права людини: виклики XXI століття» 96

Городовенко В. Принцип правової держави у практиці Конституційного Суду України: еволюція і перспективи використання у зв'язку із введенням інституту конституційної скарги. 106

Тупицький О. Конституціоналізація правової системи України як умова забезпечення верховенства права: від конституційного звернення до конституційної скарги. 110

**ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ
ВИДАТНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІСТА**

Кампо В. Доктрина європейських спільних демократичних цінностей професора Л. Юзькова: історія і сучасність (продовження).....115

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Липень — вересень 2018 року.....130

Вітаємо ювілярів132

Увага, конкурс!.....134

До уваги шановних авторів!.....135

ПОСТАНОВА Верховної Ради України

Про призначення на посади суддів
Конституційного Суду України

Відповідно до частини другої статті 148 Конституції України Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Призначити на посади суддів Конституційного Суду України:

**Завгородню Ірину Миколаївну,
Первомайського Олега Олексійовича.**

Голова Верховної Ради України

А. ПАРУБІЙ

м. Київ
20 вересня 2018 року
№ 2574–VIII

ЗАВГОРОДНЯ Ірина Миколаївна

Суддя Конституційного Суду України

Народилася 31 жовтня 1964 року в м. Красний Луч (нині — Хрустальний) Луганської області.

Професійну діяльність розпочала у Краснолуцькому міському народному суді на посадах секретаря, секретаря судових засідань (1985–1988 роки).

У період 1987–1992 років здобувала вищу освіту в Харківському юридичному інституті (нині — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого).

У 1988–1993 роках — юрисконсульт Краснолуцького виконавчого комітету народних депутатів.

У 1993 році обрана суддею Краснолуцького міського суду, у 1998 році призначена на посаду заступника голови цього суду.

У період 1999–2003 років — суддя Залізничного районного суду м. Києва. З 2003 року — суддя Солом'янського районного суду м. Києва, з 2004 року — заступник голови цього суду.

У 2011–2018 роках — суддя Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

20 вересня 2018 року Постановою Верховної Ради України за результатами конкурсу призначена суддею Конституційного Суду України. Присягу склала 24 вересня 2018 року.

Кандидат юридичних наук. Заслужений юрист України.

ПЕРВОМАЙСЬКИЙ Олег Олексійович

Суддя Конституційного Суду України

Народився 31 січня 1972 року в м. Полтаві.

Після закінчення середньої школи працював на різних підприємствах м. Полтави, перебував на строковій військовій службі.

У 1994–1999 роках здобував вищу освіту в Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого (нині — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого), яку закінчив із відзнакою за спеціальністю «правознавство». У 1999–2002 роках — аспірант Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого за спеціальністю 12.00.03 (цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право).

З 2000 по 2006 роки — молодший та старший науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України (за сумісництвом). У 2002–2006 роках — асистент та доцент кафедри цивільного права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

У період 2006–2008 років — доцент кафедри цивільного та трудового права Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

У 2008–2011 роках — старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України.

Із 2011 по 2018 роки — доцент кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (за основним місцем роботи) і старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (за сумісництвом).

З 2011 року — член Всеукраїнської громадської організації «Асоціація цивілістів України».

У 2015–2016 роках — член Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів загальної юрисдикції.

У 2016–2017 роках — експерт проекту Офісу Ради Європи в Україні «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні».

20 вересня 2018 року Постановою Верховної Ради України за результатами конкурсу призначений суддею Конституційного Суду України. Присягу склав 24 вересня 2018 року.

Кандидат юридичних наук, доцент.

Автор понад 200 наукових і науково-практичних публікацій, зокрема 15 монографій (2 — одноосбові, 13 — колективні), 12-томного коментаря до Цивільного кодексу України.

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Ухвали колегій суддів Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційних проваджень у справах за конституційними скаргами розміщені не за датою їх постановлення колегіями суддів Конституційного Суду України, а блоками відповідно до пунктів статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», на підставі яких відмовлено у відкритті конституційних проваджень у справах

**УХВАЛА
ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Матвієнка Андрія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини четвертої статті 36 Закону України «Про іпотеку»

м. Київ
9 липня 2018 року
№ 212-1(І)/2018

Справа № 3-239/2018(3155/18)

*Перша колегія суддів Першого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Гультая Михайла Мирославовича — головуючого, доповідача,
Головатого Сергія Петровича,
Колісника Віктора Павловича,

розглянула питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Матвієнка А. А. щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини четвертої статті 36 Закону України «Про іпотеку» від 5 червня 2003 року № 898–ІV.

Заслухавши суддю-доповідача Гультая М. М. та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Матвієнко А. А. як уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію Публічного акціонерного товариства «ІМЕКСБАНК» (далі — Товариство) від імені Товариства звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частину четверту статті 36 Закону України «Про іпотеку» від 5 червня 2003 року № 898–IV (далі — Закон), відповідно до якої після завершення позасудового врегулювання будь-які наступні вимоги іпотекодержателя щодо виконання боржником основного зобов'язання є недійсними.

Неконституційність частини четвертої статті 36 Закону Матвієнко А. А. обґрунтовує тим, що вона, на його думку, позбавляє Товариство права повернути собі всі заборговані йому кошти після вчинення ним з метою повернення кредитної заборгованості правочину з набуття в позасудовому порядку права власності на предмет іпотеки, вартість якої не погашає грошових зобов'язань позичальника. Автор клопотання вважає, що господарські суди, визнаючи на підставі частини четвертої статті 36 Закону наказ місцевого господарського суду про стягнення заборгованості за кредитом таким, що не підлягає задоволенню, фактично вдаються до повторного розгляду справи по суті, чим порушують частину четверту статті 41 Конституції України щодо непорушності права власності та частину першу статті 129¹ Конституції України щодо обов'язковості судового рішення до виконання.

На підтвердження невідповідності частини четвертої статті 36 Закону частині четвертій статті 41, частині першій статті 129¹ Конституції України Матвієнко А. А. посилається на положення статей 6, 9 Конституції України, статей 3, 4, 11, 328 Господарського процесуального кодексу України, статтю 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, статті 1 Першого протоколу до неї, а також на рішення Європейського суду з прав людини, Верховного Суду та Вищого господарського суду України.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» до суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права; конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи (абзац другий частини першої, частина третя статті 56).

Матвієнко А. А. є уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, призначеною цим фондом для ліквідації Товариства. Згідно з частиною другою статті 3 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є юридичною особою публічного права.

Повноваження Матвієнка А. А. не підтверджені установчими документами Товариства, отже, він є неналежним суб'єктом права на конституційну скаргу, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі на під-

ставі пункту 1 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом.

Керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 56, 58, 61, 62, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Матвієнка Андрія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини четвертої статті 36 Закону України «Про іпотеку» від 5 червня 2003 року № 898–IV на підставі пункту 1 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом.

2. Ця Ухвала є остаточною.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ТРЕТЬОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Євдокіменка Дениса Руслановича
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
частини другої статті 294 Кодексу України
про адміністративні правопорушення

м. Київ
30 серпня 2018 року
№ 248-3(I)/2018

Справа № 3-293/2018(4041/18)

*Третя колегія суддів Першого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Литвинова Олександра Миколайовича — головуючого, доповідача,
Кривенка Віктора Васильовича,
Саса Сергія Володимировича,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Євдокіменка Дениса Руслановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Заслухавши суддю-доповідача Литвинова О. М. та дослідивши матеріали справи, Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

у с т а н о в и л а:

1. Євдокіменко Д. Р. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — Кодекс) щодо вичерпного переліку осіб, які мають право на оскарження постанови суду у справі про адміністративне правопорушення.

Згідно з частиною другою статті 294 Кодексу постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена протягом десяти днів з дня винесення постанови особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим, його представником, а також прокурором у випадках, передбачених частиною п'ятою статті 7 та частиною першою статті 287 Кодексу (перше речення); апеляційна скарга, подана після закінчення цього строку, повертається апеляційним судом особі, яка її

подала, якщо вона не заявляє клопотання про поновлення цього строку, а також якщо у поновленні строку відмовлено (друге речення).

Автор клопотання стверджує, що застосовані в постанові апеляційного суду Харківської області від 30 травня 2018 року, яку він вважає остаточним судовим рішенням у своїй справі, оспорювані положення Кодексу суперечать положенням статей 55, 129 Конституції України. Євдокіменко Д. Р. зазначає, що на підставі названої постанови апеляційний суд Харківської області повернув йому апеляційну скаргу, оскільки виходячи зі змісту положень частини другої статті 294 Кодексу вважав, що апеляційну скаргу подала особа, яка «не наділена правом апеляційного оскарження, не входить до кола суб'єктів оскарження».

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить з такого.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України; конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано (стаття 151¹ Конституції України).

Відповідно до абзацу першого частини першої статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

Як вбачається з долучених до конституційної скарги матеріалів, 3 квітня 2018 року поліцейський Євдокіменко Д. Р. склав протокол про адміністративне правопорушення та притягнення Кубая Ю. М. до адміністративної відповідальності, передбаченої статтею 185 Кодексу. Держинський районний суд міста Харків постановою від 5 травня 2018 року заклав провадження у цій справі у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення. Саме тому є підстави стверджувати, що провадження у справі про адміністративне правопорушення стосувалось виключно Кубая Ю. М., а не поліцейського Євдокіменка Д. Р.

Отже, автор клопотання не належить до суб'єктів права на конституційну скаргу за змістом статті 151¹ Конституції України, абзацу першого частини першої статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 56, 61, 62, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України» Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Євдокіменка Дениса Руслановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення на підставі пункту 1 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом.

2. Ухвала є остаточною.

ТРЕТЯ КОЛЕГІЯ СУДДІВ ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Пашенка Костянтина Сергійовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частини восьмої статті 249, частини третьої статті 273
Кодексу адміністративного судочинства України

м. Київ
30 серпня 2018 року
№ 241-2(1)/2018

Справа № 3-262/2018(3615/18)

*Друга колегія суддів Першого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Мельника Миколи Івановича — головуючого, доповідача,
Саца Сергія Володимировича,
Шевчука Станіслава Володимировича,

розглянула питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Пашенка Костянтина Сергійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 249, частини третьої статті 273 Кодексу адміністративного судочинства України.

Заслухавши суддю-доповідача Мельника М. І. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Пашенко К. С. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність статтям 126, 131 Конституції України (конституційність) частину восьму статті 249 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — Кодекс), статті 8 Основного Закону України — частину третю статті 273 Кодексу.

Із аналізу конституційної скарги та долучених до неї матеріалів випливає, що 13 листопада 2017 року народний депутат України Корнацький А. О. звернувся до окружного адміністративного суду міста Києва з адміністративним позовом до Центральної виборчої комісії (далі — Комісія), Голови Комісії Охендовського М. В. про визнання протиправною бездіяльності щодо нерозгляду по суті пропозиції, викладеної у його депутатському зверненні до Комісії щодо невідкладного розгляду на її засіданні пропозиції скасувати постанову Комісії «Про

Порядок призначення перших виборів депутатів сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад та відповідних сільських, селищних, міських голів» від 12 лютого 2016 року № 32 зі змінами; зобов'язання Комісії розглянути по суті пропозицію, викладену в депутатському зверненні Корнацького А. О. до Комісії щодо невідкладного розгляду на її засіданні пропозиції скасувати вказану постанову і надати Корнацькому А. О. вмотивовану відповідь про результати такого розгляду.

Окружний адміністративний суд міста Києва у складі колегії суддів Шейко Т. І., Пашенка К. С., Чудак О. М. ухвалою від 24 січня 2018 року адміністративну справу за позовом Корнацького А. О. до Комісії, Голови Комісії Охендовського М. В. про визнання протиправною бездіяльності, зобов'язання вчинити дії передав до Київського апеляційного адміністративного суду для розгляду за підсудністю, встановленою частиною другою статті 22 Кодексу. У цій ухвалі окружного адміністративного суду міста Києва зазначено, що «нормами Кодексу адміністративного судочинства України в редакції Закону України № 2147–VIII від 3 жовтня 2017 року не встановлено повноважень окружному адміністративному суду міста Києва як суду першої інстанції вирішувати адміністративні справи щодо будь-яких спорів до Центральної виборчої комісії».

Київський апеляційний адміністративний суд ухвалою від 13 березня 2018 року, постановленою ним як судом першої інстанції, вказану адміністративну справу передав на розгляд до окружного адміністративного суду міста Києва для розгляду за підсудністю, встановленою частиною першою статті 27 Кодексу. У цій ухвалі Київський апеляційний адміністративний суд зазначив, що відповідно до частини третьої статті 273 Кодексу рішення, дії або бездіяльність Комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму оскаржуються до Верховного Суду. Усі інші рішення, дії або бездіяльність Комісії, члена Комісії, прийняті у межах виборчого процесу, оскаржуються до Київського апеляційного адміністративного суду. При цьому Київський апеляційний адміністративний суд встановив, що позов Корнацького А. О. до Комісії, Голови Комісії Охендовського М. В. про визнання протиправною бездіяльності, зобов'язання вчинити дії поданий поза межами виборчого процесу, та вказав, що «позивачем оскаржується бездіяльність відповідачів щодо не розгляду його звернень відповідно до Закону України «Про статус народного депутата України». Відтак, дана справа не підсудна Київському апеляційному адміністративному суду як суду першої інстанції».

Верховний Суд постановою від 18 квітня 2018 року апеляційну скаргу Комісії залишив без задоволення, а ухвалу Київського апеляційного адміністративного суду від 13 березня 2018 року — без змін. У вказаній постанові Верховний Суд зазначив, що у Київського апеляційного адміністративного суду були визначені Кодексом підстави для передачі адміністративної справи на розгляд окружного адміністративного суду міста Києва.

На думку автора клопотання, частина третя статті 273 Кодексу не відповідає статті 8 Конституції України, «оскільки порушує принцип верховенства права (правову визначеність та передбачуваність законодавства), який визнається і діє в Україні».

Верховний Суд 18 квітня 2018 року відповідно до частини восьмої статті 249 Кодексу постановив окрему ухвалу, якою повідомив окружний адміністративний

суд міста Києва про допущені ним порушення норм процесуального права при постановленні ухвали від 24 січня 2018 року для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, які сприяли цим порушенням.

Пащенко К. С. вважає, що частина восьма статті 249 Кодексу не відповідає статтям 126, 131 Конституції України, «оскільки, по-перше, порушує гарантії незалежності і недоторканості судді, по-друге, застосування окремої ухвали судом вищої інстанції щодо суду (судді, колегії суддів) нижчої інстанції є впливом на суддю, що прямо заборонено вказаною нормою Конституції України, по-третє, порушує гарантію неможливості притягнення судді до відповідальності за ухвалення ним судового рішення, по-четверте, порушує встановлений Конституцією України порядок притягнення судді до відповідальності, так як суб'єктом такого притягнення є Вища рада правосуддя, а не суд вищої інстанції, та, відповідно, така процедура передбачає окремий алгоритм дій, зокрема, наявність відповідної скарги на суддю, що може бути підставою для відкриття дисциплінарного провадження щодо нього, а не здійснення дисциплінарного провадження за межами встановленої процедури шляхом винесення окремої ухвали».

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

2.1. Відповідно до статті 151¹ Конституції України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. Згідно із частиною першою статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

Пащенко К. С. стверджує, що «саме вказані постанова та окрема ухвала Верховного Суду від 18.04.2018 у справі № 826/14565/17 є остаточними судовими рішеннями у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, в якому застосовано Кодекс адміністративного судочинства України (ст. 249 та ст. 273)».

З аналізу доданих до конституційної скарги копій судових рішень вбачається, що частина третя статті 273 Кодексу застосована в постанові Верховного Суду від 18 квітня 2018 року у справі за позовом Корнацького А. О. до Комісії, Голови Комісії Охендовського М. В. про визнання протиправною бездіяльності, зобов'язання вчинити дії. Пащенко К. С. не був стороною у цій адміністративній справі, а як суддя окружного адміністративного суду міста Києва у складі колегії суддів розглядав цю справу.

Частина восьма статті 249 Кодексу застосована в окремій ухвалі Верховного Суду від 18 квітня 2018 року, якою Верховний Суд повідомив окружний адміністративний суд міста Києва, до складу колегії суддів якого входив автор клопотання, про допущені окружним адміністративним судом міста Києва порушення норм процесуального права при постановленні ухвали від 24 січня 2018 року для

вжиття заходів щодо усунення причин та умов, які сприяли цим порушенням. При цьому зазначена ухвала Верховного Суду постановлена в адміністративній справі за позовом Корнацького А. О. до Комісії, Голови Комісії Охендовського М. В. про визнання протиправною бездіяльності, зобов'язання вчинити дії, в якій автор клопотання не був стороною.

Отже, конституційна скарга не відповідає вимогам частини першої статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в цій частині за пунктом 1 статті 62 цього Закону — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом.

2.2. Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі зазначаються конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України, а також обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону; відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів; перелік документів і матеріалів, що додаються (пункти 5, 6, 7, 8 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною, зокрема, за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

Зі змісту конституційної скарги вбачається, що Пашенко К. С. не зазначив конкретних положень Конституції України, на відповідність яким належить перевірити частину восьму статті 249 Кодексу, та не вказав, яке з гарантованих Конституцією України прав людини було порушено внаслідок застосування цієї статті, адже, звертаючись з проханням вирішити питання про відповідність Конституції України частини восьмої статті 249 Кодексу, автор клопотання стверджує про її невідповідність статтям 126, 131 Основного Закону України в цілому. При цьому стаття 126 Конституції України складається з восьми частин, стаття 131 Основного Закону України — з десяти частин. У конституційній скарзі Пашенко К. С. наводить частини першу, другу, четверту статті 126 та частину першу статті 131 Конституції України, які не стосуються безпосередньо прав людини, а передбачають гарантії забезпечення незалежності і недоторканності суддів, врегульовують повноваження Вищої ради правосуддя.

Стверджуючи про неконституційність частини третьої статті 273 Кодексу, автор клопотання обмежився відтворенням змісту положень статті 8 Конституції України, частини третьої статті 273 Кодексу, статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, цитуванням рішень Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини. Проте цитування приписів Конституції України, наведення змісту положень законів, інших нормативно-правових актів, а також посилання на юридичні позиції Конституційного Суду України без аргументації невідповідності Конституції України оспорюваних положень закону не є обґрунтуванням тверджень щодо їх

неконституційності (ухвали Конституційного Суду України від 27 грудня 2011 року № 66-у/2011, від 8 липня 2015 року № 29-у/2015, від 21 грудня 2017 року № 13-у/2017, ухвали Великої палати Конституційного Суду України від 24 травня 2018 року № 23-у/2018, від 24 травня 2018 року № 24-у/2018, від 31 травня 2018 року № 27-у/2018, від 7 червня 2018 року № 34-у/2018).

Таким чином, у конституційній скарзі не наведено обґрунтування тверджень щодо невідповідності частини восьмої статті 249 Кодексу статтям 126, 131 Конституції України, частини третьої статті 273 Кодексу — статті 8 Основного Закону України.

Крім того, Пащенко К. С. не надав копій усіх документів і матеріалів, на які він посилається, а також не вказав їх у переліку документів і матеріалів, що додаються до конституційної скарги.

Отже, конституційна скарга не відповідає вимогам пунктів 5, 6, 7, 8 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 50, 55, 56, 58, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

у х в а л и л а:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Пащенко Костянтина Сергійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 249, частини третьої статті 273 Кодексу адміністративного судочинства України на підставі пунктів 1, 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом; неприйнятність конституційної скарги.

2. Ця Ухвала є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Маргаряна Цолака Саркісовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
підпункту 1 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення»
Господарського процесуального кодексу України

м. Київ
12 липня 2018 року
№ 218-2(І)/2018

Справа № 3-248/2018(3434/18)

*Друга колегія суддів Першого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Мельника Миколи Івановича — головуючого,
Саса Сергія Володимировича — доповідача,
Шевчука Станіслава Володимировича,

розглянула питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Маргаряна Цолака Саркісовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Господарського процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Саса С. В. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Суб'єкт права на конституційну скаргу — Маргарян Ц. С. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частині другій статті 22, частині першій статті 55 Конституції України (конституційність) підпункт 1 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Господарського процесуального кодексу України (далі — Кодекс), згідно з яким заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України у господарських справах, які подані та розгляд яких не закінчено до набрання чинності цією редакцією Кодексу, передаються до Касаційного господарського суду та розглядаються спочатку колегією у складі трьох або більшої непарної кількості суддів за правилами, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу; такі заяви розглядаються без повідомлення та виклику учасників справи, за винятком випадку, коли суд з огляду на обставини справи ухвалить рішення про інше.

Маргарян Ц. С. у лютому 2018 року звернувся до Верховного Суду із заявою про перегляд постанови Вищого господарського суду України від 21 листопада 2017 року через неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, на підставі пункту 1 частини першої статті 111¹⁶ Кодексу у редакції до внесення змін Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII (далі — Закон).

Верховний Суд ухвалою від 5 березня 2018 року відмовив у відкритті касаційного провадження у справі за касаційною скаргою Маргаряна Ц. С., оскільки касаційну скаргу подано на судові рішення, яке не підлягає касаційному оскарженню. Верховний Суд зазначив, що «на момент прийняття постанови Вищого господарського суду України від 21.11.2017, зазначений суд був судом касаційної інстанції. Наведена постанова винесена за наслідками розгляду касаційної скарги Маргаряна Цолака Саркісовича. Тобто скаржник реалізував своє право на касаційне оскарження постанови суду апеляційної інстанції в даній справі».

Суб'єкт права на конституційну скаргу вважає, що розділ XI «Перехідні положення» Кодексу «не визначив належним чином особливостей та не містить достатнього механізму реалізації права осіб на перегляд постанов Вищого господарського суду України, прийнятих до 15.12.2017 р. і строк на подання заяв про перегляд яких станом на цю дату не закінчився». Маргарян Ц. С. стверджує, що Закон звузив обсяг процесуальних прав, які були закріплені в попередній редакції Кодексу, внаслідок чого механізм судового захисту його прав став менш ефективним та доступним.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить з такого.

2.1. Згідно зі статтею 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційною скаргою є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу; у конституційній скарзі зазначаються: конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України; обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону; відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів; перелік документів і матеріалів, що додаються (частина перша, пункти 5, 6, 7, 8 частини другої).

Автор клопотання просить перевірити на відповідність Конституції України підпункт 1 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Кодексу. Маргарян Ц. С. пере-

конаний, що, незважаючи на відсутність в ухвалі Верховного Суду від 5 березня 2018 року посилання на підпункт 1 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Кодексу, цей суд при розгляді його заяви керувався оспорюваними положеннями Кодексу. Аналіз змісту вказаної ухвали дає підстави стверджувати, що Верховний Суд не посилався на оспорювані положення Кодексу, не відтворював їх змісту і не обґрунтовував ними підстав відмови у відкритті касаційного провадження. Ухвалу про відмову у відкритті касаційного провадження Верховний Суд мотивував тим, що відповідно до статті 287 Кодексу постановою Вищого господарського суду України від 21 листопада 2017 року не віднесена до судових рішень, що можуть бути оскаржені до Верховного Суду, який є судом касаційної інстанції у господарських справах. Отже, положення підпункту 1 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Кодексу в ухвалі Верховного Суду від 5 березня 2018 року не застосовані.

Таким чином, Маргарян Ц. С. не дотримав вимог частини першої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», подавши конституційну скаргу щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) положень Кодексу, які не були застосовані в остаточному судовому рішенні у його справі.

Зі змісту конституційної скарги вбачається, що автор клопотання також не зазначив конкретних положень Основного Закону України, на відповідність яким належить перевірити підпункт 1 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Кодексу, адже на сторінці четвертій конституційної скарги вказано, що оспорювані положення Кодексу не відповідають, зокрема, приписам частини третьої статті 22 Конституції України, а в резолютивній частині конституційної скарги йдеться про частину другу цієї статті.

Крім того, автор клопотання не зазначив, яке з гарантованих Конституцією України прав людини було порушено внаслідок застосування, як він вважає, підпункту 1 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Кодексу, а лише вказав на звуження обсягу процесуальних прав учасників господарського судочинства.

Маргарян Ц. С. також не надав копій усіх документів і матеріалів, на які він посилається у конституційній скарзі, та не навів їх у переліку документів і матеріалів, що додаються до конституційної скарги.

Відповідно до статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону, та якщо: вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження — судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду), з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців (частина перша); якщо суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку (частина третя).

Із аналізу судових рішень, копії яких долучені до конституційної скарги, вбачається, що автор клопотання вичерпав усі національні засоби юридичного захисту, що підтверджується наявністю ухвали Верховного Суду, яка є остаточним судовим рішенням у його справі.

Вказана ухвала Верховного Суду набрала законної сили 5 березня 2018 року. Маргарян Ц. С. повторно подав конституційну скаргу до Конституційного Суду України 27 червня 2018 року, тобто з порушенням строку подання конституційної скарги, встановленого пунктом 2 частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Той факт, що Маргарян Ц. С. раніше вже звертався до Конституційного Суду України з конституційною скаргою з аналогічного питання і після її повернення Секретаріатом Конституційного Суду України подав виправлену конституційну скаргу, не може вказувати на дотримання ним строку подання конституційної скарги, оскільки Законом України «Про Конституційний Суд України» передбачена лише можливість повторного звернення до Конституційного Суду України з дотриманням вимог цього закону, зокрема щодо строків подання конституційної скарги.

Клопотання Маргаряна Ц. С. про поновлення пропущеного строку подання конституційної скарги на підставі частини третьої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» є необґрунтованим, адже він надав неправдиві відомості щодо пропуску строку подання конституційної скарги через відсутність повного тексту ухвали Верховного Суду від 5 березня 2018 року. Автор клопотання стверджує, що копію ухвали Верховного Суду від 5 березня 2018 року отримав 18 червня 2018 року. Однак до першої конституційної скарги, поданої до Конституційного Суду України 7 травня 2018 року, Маргарян Ц. С. долучив копію зазначеної ухвали, яка була належним чином засвідчена 16 квітня 2018 року.

Отже, суб'єкт права на конституційну скаргу не дотримав вимог частини першої, пунктів 5, 6, 7, 8 частини другої статті 55, пункту 2 частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України». Зазначене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

2.2. За Конституцією України до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність), зокрема, законів (пункт 1 частини першої статті 150); Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України (стаття 151¹).

Аналіз матеріалів конституційної скарги дає підстави для висновку, що Маргарян Ц. С. фактично висловлює незгоду з відсутністю права на перегляд Верховним Судом судових рішень касаційної інстанції, які були прийняті до 15 грудня 2017 року, а заяви про перегляд цих рішень з підстав неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права подані після цієї дати. Суб'єкт права на конституційну скаргу вважає, що «уникнути звуження обсягу існуючих прав сторін господарського судочинства можна було б шляхом включення до Розділу XI «Перехідні положення» ГПК України положення про особливості передачі на розгляд Касаційного господарського суду Верховного Суду заяв про перегляд постанов Вищого господарського суду України протягом трьох місяців з дня набрання чинності змін до ГПК України, а саме з 15.12.2017 р. по 15.03.2018 р.». Однак вирішення питань судочинства, які

не врегульовані в Конституції України, віднесено до компетенції Верховної Ради України (стаття 75, пункт 3 частини першої статті 85, пункт 14 частини першої статті 92, пункт 8 частини другої статті 129 Основного Закону України).

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що неналежне законодавче врегулювання або його відсутність не може бути підставою для відкриття конституційного провадження у справі (ухвали від 21 березня 2002 року № 9-у/2002, від 27 лютого 2013 року № 8-у/2013), а також наголошував на тому, що до його повноважень не належить заповнення прогалин у нормативно-правових актах (ухвали від 19 травня 2009 року № 27-у/2009, від 24 червня 2009 року № 34-у/2009).

Таким чином, порушене в конституційній скарзі питання не належить до повноважень Конституційного Суду України, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 58, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Маргаряна Цолака Саркісовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Господарського процесуального кодексу України на підставі пунктів 2, 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неналежність до повноважень Конституційного Суду України питань, порушених у конституційній скарзі; неприйнятність конституційної скарги.

2. Ця Ухвала є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою Семеній Лідії Іванівни
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
абзацу першого пункту 22, пункту 23 розділу XII
«Прикінцеві та перехідні положення» Закону України
«Про судоустрій і статус суддів»
від 2 червня 2016 року № 1402–VIII, пункту 3 розділу II
«Прикінцеві та перехідні положення» Закону України
«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України»
від 6 грудня 2016 року № 1774–VIII

м. Київ
18 липня 2018 року
№ 222-2(II)/2018

Справа № 3-233/2018(3028/18)

*Друга колегія суддів Другого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Сліденка Ігоря Дмитровича — головуючого, доповідача,
Лемака Василя Васильовича,
Тупицького Олександра Миколайовича,

розглянула на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Семеній Лідії Іванівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу першого пункту 22, пункту 23 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 31, ст. 545), пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 2, ст. 25).

Заслухавши суддю-доповідача Сліденка І. Д. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Суб'єкт права на конституційну скаргу — Семеній Лідія Іванівна — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення:

1) розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII (далі — Закон № 1402), згідно з якими:

— «право на отримання суддівської винагороди у розмірах, визначених цим Законом, мають судді, які за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердили відповідність займаній посаді (здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді) або призначені на посаду за результатами конкурсу, проведеного після набрання чинності цим Законом» (абзац перший пункту 22);

— «до проходження кваліфікаційного оцінювання суддя отримує суддівську винагороду, визначену відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529; 2015 р., №№ 18–20, ст. 132 із наступними змінами)» (пункт 23);

2) пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774–VIII (далі — Закон № 1774), якими передбачено:

— «установити, що мінімальна заробітна плата після набрання чинності цим Законом не застосовується як розрахункова величина для визначення посадових окладів та заробітної плати працівників та інших виплат.

До внесення змін до законів України щодо незастосування мінімальної заробітної плати як розрахункової величини вона застосовується у розмірі 1 600 гривень».

Автор клопотання вважає, що вказані положення Закону № 1402 та Закону № 1774 не відповідають вимогам статті 6, частин першої, другої статті 8, частини другої статті 19, частин першої, другої статті 24, частин першої, другої статті 55, частини першої статті 126, частини другої статті 130 Конституції України.

Семеній Л. І. стверджує, що внаслідок застосування оспорюваних положень Закону № 1402 та Закону № 1774 в остаточному судовому рішенні Верховного Суду від 11 квітня 2018 року у її справі було порушено гарантоване їй статтею 43 Конституції України право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить з такого.

2.1. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі має міститися обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною, зокрема, за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

Суб'єкт права на конституційну скаргу, стверджуючи про дискримінаційну оплату праці суддів, які пройшли кваліфікаційне оцінювання або призначені на посаду за результатами конкурсу, проведеного після набрання чинності Законом № 1402, та суддів, що не пройшли такого оцінювання, та не погоджуючись із порядком обчислення суддівської винагороди, не розкрив логічного зв'язку між

оспорюваними положеннями Закону № 1402, Закону № 1774 та приписами Конституції України, а отже, не обґрунтував твердження щодо неконституційності оспорюваних положень, чим не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Зі змісту конституційної скарги випливає, що Семеній Л. І. фактично стверджує про неузгодженість положень абзацу першого пункту 22, пункту 23 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402 та пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1774, що визначають право на отримання суддівської винагороди для суддів, які пройшли кваліфікаційне оцінювання, та суддів, що не пройшли такого оцінювання, а також порядок обчислення розміру їх посадового окладу. Проте усунення неузгодженостей у нормативно-правових актах не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 23-у(II)/2018).

Таким чином, порушені в конституційній скарзі питання не належать до повноважень Конституційного Суду України, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неналежність до повноважень Конституційного Суду України питань, порушених у конституційній скарзі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

у х в а л и л а:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Семеній Лідії Іванівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу першого пункту 22, пункту 23 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII, пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774–VIII на підставі пунктів 2, 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неналежність до повноважень Конституційного Суду України питань, порушених у конституційній скарзі; неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Касинюка Юрія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII, «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII

м. Київ
30 серпня 2018 року
№ 242-2(I)/2018

Справа № 3-278/2018(3846/18)

*Друга колегія суддів Першого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Мельника Миколи Івановича — головуючого, доповідача,
Саса Сергія Володимировича,
Шевчука Станіслава Володимировича,

розглянула питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Касинюка Юрія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзаців шостого, сьомого пункту 3, абзаців шостого, сьомого підпункту 2 пункту 42 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 6, ст. 40), частини двадцятої статті 86 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII (Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 2–3, ст. 12) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Мельника М. І. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Касинюк Ю. І. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність статті 1, частині другій статті 3, статті 6, частинам першій, другій статті 8, частині другій статті 19, статті 21, частинам другій, третій статті 22, частині першій статті 24, статті 46, частині першій статті 64, пункту 14 частини першої статті 92, частині другій статті 131¹ Конституції України (конституційність) абзаци шостий, сьомий пункту 3, абзаци шостий, сьомий підпункту 2

пункту 42 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII (далі — Закон № 76), частину двадцяту статті 86 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII зі змінами (далі — Закон № 1697).

З аналізу змісту конституційної скарги та долучених до неї копій судових рішень вбачається таке.

Автор клопотання перебуває на обліку в управлінні Пенсійного фонду України в місті Вінниці (далі — Управління) та з 7 жовтня 2003 року отримує пенсію, призначену йому відповідно до статті 50¹ Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року № 1789–XII зі змінами (далі — Закон № 1789). У чинній редакції Закону № 1789 на час призначення йому пенсії була передбачена можливість перерахунку пенсій, призначених працівникам прокуратури у зв'язку з підвищенням заробітної плати відповідних категорій прокурорсько-слідчих працівників.

Касинюк Ю. І. 29 січня 2016 року звернувся до Управління із заявою про перерахунок призначеної йому пенсії згідно з довідкою прокуратури Вінницької області від 2 червня 2016 року про заробітну плату та у зв'язку із підвищенням заробітної плати відповідних категорій прокурорсько-слідчих працівників відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про упорядкування структури заробітної плати, особливості проведення індексації та внесення змін до деяких нормативно-правових актів» від 9 грудня 2015 року № 1013 зі змінами.

Управління відмовило автору клопотання у здійсненні перерахунку пенсії, мотивуючи своє рішення тим, що згідно з пунктом 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII з 1 червня 2015 року скасовуються норми щодо пенсійного забезпечення осіб, яким пенсії призначаються, зокрема, відповідно до Закону № 1789, раніше призначені пенсії не перераховуються.

Відмову Управління Касинюк Ю. І. оскаржив до Вінницького міського суду Вінницької області, який постановою від 11 листопада 2016 року задовольнив його позов частково, визнав неправомірними дії Управління щодо відмови у перерахунку Касинюку Ю. І. пенсії за вислугою років та обмеження її розміру і зобов'язав Управління перерахувати пенсію автору клопотання «у зв'язку з підвищенням заробітної плати працівникам прокуратури відповідно до вимог ст. 50¹ Закону України «Про прокуратуру» з урахуванням довідки Прокуратури Вінницької області від 22.06.2016 року № 18/174 у розмірі 90 % місячного заробітку та виплатити йому різницю між фактично отриманою ним та належною до сплати сумою пенсії з 29.01.2016 року».

Вінницький апеляційний адміністративний суд постановою від 20 грудня 2016 року апеляційну скаргу Управління задовольнив повністю, скасував постанову Вінницького міського суду Вінницької області від 11 листопада 2016 року та прийняв нову постанову, якою відмовив у задоволенні адміністративного позову Касинюка Ю. І. Верховний Суд постановою від 8 травня 2018 року залишив касаційну скаргу Касинюка Ю. І. без задоволення, а постанову Вінницького апеляційного адміністративного суду від 20 грудня 2016 року — без змін.

Автор клопотання стверджує, що оспорювані положення Закону № 76 та Закону № 1697 в частині визначення Кабінетом Міністрів України умов та порядку перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури не відповідають Конституції України. Він вважає, що Верховна Рада України, делегуючи повноваження Кабінету Міністрів України щодо визначення умов та порядку перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури, у неконституційний спосіб позбавила пенсіонерів органів прокуратури права на «осучаснення пенсії», тобто фактично скасувала їх право на перерахунок пенсій.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить з такого.

2.1. Конституційний Суд України відповідно до частини першої статті 8 Закону України «Про Конституційний Суд України» розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень).

Суб'єкт права на конституційну скаргу звернувся з клопотанням визнати неконституційними абзаци шостий, сьомий пункту 3 розділу I Закону № 76, згідно з якими частину вісімнадцяту статті 50¹ Закону № 1789 викладено у новій редакції: «Умови та порядок перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури визначаються Кабінетом Міністрів України». Отже, автор клопотання, по суті, оспорує конституційність статті 50¹ Закону № 1789 у редакції Закону № 76, положення якої втратили чинність у зв'язку із набранням чинності 15 липня 2015 року Законом № 1697.

Таким чином, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в цій частині за пунктом 5 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України.

2.2. Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі зазначаються обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону; відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів; перелік документів і матеріалів, що додаються (пункти 6, 7, 8 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною, зокрема, за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

Стверджуючи про невідповідність абзацив шостого, сьомого пункту 3, абзацив шостого, сьомого підпункту 2 пункту 42 розділу I Закону № 76, частини двадцятої статті 86 Закону № 1697 статті 1, частинам першій, другій статті 8, статті 21, частинам другій, третій статті 22, частині першій статті 64 Конституції України, суб'єкт права на конституційну скаргу зазначає, що «Верховна Рада України, делегуючи Кабінету Міністрів України право визначати умови та порядок перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури, а фактично скасовуючи це право, бо Уряд за три роки не прийняв відповідного нормативно-правового акта, таким чином у неконституційний спосіб позбавили пенсіонерів органів прокурату-

ри права на осучаснення пенсії, тобто права на її перерахунок». Крім того, стверджуючи про невідповідність оспорюваних положень Закону № 76 та Закону № 1697 статті 6, частині другій статті 19, пункту 14 частини першої статті 92, частині другій статті 131¹, автор клопотання вказує, що «питання матеріального, соціального та пенсійного забезпечення прокурорів є невід'ємною частиною організації і порядку діяльності прокуратури, що відповідно до пункту 14) частини першої статті 92 частини другої статті 131¹ Основного Закону України мають визначатися виключно законами України, а не актами Кабінету Міністрів України».

Таким чином, Касинюк Ю. І., наголошуючи у конституційній скарзі, що перерахунок пенсій «фактично скасовано через неприйняття Урядом відповідного нормативного-правового акта», по суті, висловлює незгоду з законодавчим регулюванням визначення умов та порядку перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури, передбаченим частиною вісімнадцятою статті 50¹ Закону № 1789 у редакції Закону № 76, частиною двадцятою статті 86 Закону № 1697. Однак підставою для визнання неконституційними оспорюваних положень Закону № 76 та Закону № 1697 не може бути те, що Кабінет Міністрів України не визначив на їх виконання умов та порядку перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури.

Отже, суб'єкт права на конституційну скаргу не навів обґрунтування тверджень щодо неконституційності положень абзаців шостого, сьомого пункту 3, абзаців шостого, сьомого підпункту 2 пункту 42 розділу I Закону № 76, частини двадцятої статті 86 Закону № 1697, чим не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Крім того, автор клопотання не навів аргументів щодо скасування чи звуження абзацами шостим, сьомим пункту 3, абзацами шостим, сьомим підпункту 2 пункту 42 розділу I Закону № 76, частиною двадцятою статті 86 Закону № 1697 його права на соціальний захист, включаючи пенсійне забезпечення та гарантування належного рівня пенсій, передбаченого статтею 46 Основного Закону України, порушення його права на невідчужуваність та непорушність прав і свобод, гарантованих статтею 21 Конституції України, звуження змісту та обсягу його конституційних прав і свобод, а також обмеження таких прав і свобод всупереч вимогам частини третьої статті 22, частини першої статті 64 Конституції України.

Положення статті 50¹ Закону № 1789 у редакції Закону № 76, які втратили чинність у зв'язку із набранням чинності 15 липня 2015 року Законом № 1697, безпосередньо не регулювали порядку перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури, а містили норму, яка за своїм змістом була відсильною і вказувала, що умови та порядок перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури визначаються Кабінетом Міністрів України.

Частиною двадцятою статті 86 Закону № 1697, яка також є відсильною за своїм змістом, не скасоване гарантоване статтею 46 Конституції України право прокурорсько-слідчим працівникам на соціальний захист. У вказаній нормі Закону № 1697 лише зазначено, що умови та порядок перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури визначаються Кабінетом Міністрів України.

У конституційній скарзі також не наведено обґрунтування тверджень щодо невідповідності абзаців шостого, сьомого пункту 3, абзаців шостого, сьомого підпункту 2 пункту 42 розділу I Закону № 76, частини двадцятої статті 86 Закону

№ 1697 статті 1, частині другій статті 3, статті 6, частинам першій, другій статті 8, частині другій статті 19, частині другій статті 22, частині першій статті 24, пункту 14 частини першої статті 92, частині другій статті 131¹ Конституції України. Натомість автор клопотання обмежився відтворенням змісту положень законів України, цитуванням норм Основного Закону України та рішень Конституційного Суду України. Проте цитування приписів Конституції України, наведення змісту положень законів, інших нормативно-правових актів, а також посилання на юридичні позиції Конституційного Суду України без аргументації невідповідності Конституції України оспорюваних положень закону не є обґрунтуванням тверджень щодо їх неконституційності (ухвали Конституційного Суду України від 27 грудня 2011 року № 66-у/2011, від 27 березня 2013 року № 10-у/2013, від 8 липня 2015 року № 29-у/2015, від 21 грудня 2017 року № 13-у/2017, ухвали Великої палати Конституційного Суду України від 24 травня 2018 року № 23-у/2018, від 24 травня 2018 року № 24-у/2018, від 31 травня 2018 року № 27-у/2018, від 7 червня 2018 року № 34-у/2018).

Аналіз конституційної скарги вказує на те, що Касинюк Ю. І. не погоджується з остаточною судовим рішенням у його справі, вважаючи, що Верховний Суд «необґрунтовано послався на рішення Конституційного Суду України № 20-рп/2011 від 26 грудня 2011 року про додержання принципу пропорційності у регулюванні державою суспільних відносин у соціальній сфері шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження справедливого балансу між інтересами окремих людей. Проте, суд не навів економічного обґрунтування цьому висновку про пропорційний перерозподілу коштів, особливо при заробітних платах та преміях окремих категорій працівників державних установ та компаній від сотень тисяч до мільйонів гривень». Однак незгода суб'єкта права на конституційну скаргу з рішенням суду касаційної інстанції не є обґрунтуванням неконституційності зазначених у конституційній скарзі положень.

Крім того, Касинюк Ю. І. не надав копій усіх документів і матеріалів, на які посиляється, а також не вказав їх у переліку, що додається до конституційної скарги.

Отже, конституційна скарга не відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 8, 32, 37, 50, 55, 56, 58, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

у х в а л и л а:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Касинюка Юрія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзаців шостого, сьомого пункту 3, абзаців шостого, сьомого підпункту 2 пункту 42 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання

такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII, частини двадцятої статті 86 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII зі змінами на підставі пунктів 4, 5 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги; втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України.

2. Ця Ухвала є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Професійної спілки працівників охорони здоров'я України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частини третьої статті 220¹ Кодексу адміністративного судочинства
України в редакції до внесення змін Законом України
«Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу
України, Цивільного процесуального кодексу України,
Кодексу адміністративного судочинства України
та інших законодавчих актів»
від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII

м. Київ
12 липня 2018 року
№ 217-2(II)/2018

Справа № 3-228/2018 (2953/18)

*Друга колегія суддів Другого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Сліденка Ігоря Дмитровича — головуючого,
Лемака Василя Васильовича — доповідача,
Тупицького Олександра Миколайовича,

розглянула питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Професійної спілки працівників охорони здоров'я України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 220¹ Кодексу адміністративного судочинства України в редакції до внесення змін Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII.

Заслухавши суддю-доповідача Лемака В. В. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Професійна спілка працівників охорони здоров'я України (далі — Профспілка) звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити

на відповідність частині другій статті 55 Конституції України (конституційність) у системному зв'язку з пунктами 3, 6, 7, 8 частини другої статті 129 Конституції України положення частини третьої статті 220¹ Кодексу адміністративного судочинства України в редакції до внесення змін Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII (далі — Кодекс), відповідно до яких суд касаційної інстанції відхиляє касаційну скаргу і залишає рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

Зі змісту конституційної скарги вбачається, що Профспілка подала позовну заяву до окружного адміністративного суду міста Києва, який 20 грудня 2016 року відмовив у задоволенні позову в повному обсязі. Київський апеляційний адміністративний суд ухвалою від 14 лютого 2017 року постанову суду першої інстанції залишив без змін. Профспілка звернулася до Вищого адміністративного суду України з касаційною скаргою про скасування рішення судів першої та апеляційної інстанцій і задоволення позовних вимог. 7 червня 2017 року на стадії попереднього розгляду справи касаційну скаргу Профспілки було залишено без задоволення, а рішення судів першої та апеляційної інстанцій — без змін. Колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України 22 вересня 2017 року відмовила у допуску цієї справи до провадження.

Автор клопотання вважає, що Вищий адміністративний суд України в ухвалі від 7 червня 2017 року застосував положення частини третьої статті 220¹ Кодексу, чим порушив його конституційне право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади (частина друга статті 55 Основного Закону України), у взаємозв'язку з пунктами 3, 6, 7, 8 частини другої статті 129 Конституції України, які визначають основні засади судочинства.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить з такого.

Конституційний Суд України звертає увагу на встановлені Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» межі його повноважень. Згідно з частиною першою статті 8 зазначеного закону Конституційний Суд України розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень).

Положення Кодексу, які є предметом розгляду скарги, втратили чинність на підставі Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII, який набрав чинності 15 грудня 2017 року.

Вказана обставина відповідно до пункту 5 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 8, 32, 37, 50, 55, 56, 58, 62, 77, 86 Закону України

«Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Професійної спілки працівників охорони здоров'я України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 220¹ Кодексу адміністративного судочинства України в редакції до внесення змін Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII на підставі пункту 5 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України.

2. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою Савченко Надії Вікторівни
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення
частини п'ятої статті 176

Кримінального процесуального кодексу України

м. Київ
9 липня 2018 року
№ 213-1(I)/2018

Справа № 3-242/2018(3207/18)

*Перша колегія суддів Першого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Гультая Михайла Мирославовича — головуючого,
Головатого Сергія Петровича,
Колісника Віктора Павловича — доповідача,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Савченко Надії Вікторівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Колісника В. П. та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

у с т а н о в и л а:

1. Савченко Н. В. звернулася до Конституційного Суду України із конституційною скаргою (вх. № 18/3207 від 25 червня 2018 року) щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі — Кодекс), згідно з яким запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114¹, 258–258⁵, 260, 261 Кримінального кодексу України.

На думку автора клопотання, зазначене положення Кодексу не відповідає частині другій статті 3, частинам першій, другій статті 8, частині третій статті 22, частині першій статті 24, частинам першій, другій статті 29 Конституції України.

У конституційній скарзі наголошується, що з огляду на положення частини п'ятої статті 176 Кодексу до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114¹, 258–258⁵, 260, 261 Кримінального кодексу України, може бути застосований лише запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Автор клопотання зазначає, що такий підхід є дискримінаційним, оскільки призводить до різного ставлення до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів однакового ступеня тяжкості.

На думку Савченко Н. В., Верховна Рада України, ухваливши Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014 року № 1689–VII, яким внесено зміни до статті 176 Кодексу, звужила «обсяг права підозрюваних та обвинувачених осіб бути звільненим під час провадження».

Апеляційний суд міста Києва ухвалою від 22 травня 2018 року, яку автор клопотання вважає остаточним судовим рішенням у своїй справі, на підставі, зокрема, статті 176 Кодексу ухвалу слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва від 15 травня 2018 року, якою продовжено строк тримання під вартою Савченко Н. В., залишив без змін.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить з такого.

Згідно зі статтею 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга вважається прийнятною, зокрема, за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (абзац перший частини першої); Конституційний Суд України відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу непринятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги (частина четверта).

Савченко Н. В. уже зверталась до Конституційного Суду України з конституційною скаргою щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кодексу, стверджуючи про його невідповідність частині другій статті 3, частинам першій, другій статті 8, частині третій статті 22, частині першій статті 24, частинам першій, другій статті 29 Конституції України.

Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України Ухвалою від 30 травня 2018 року відкрила конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Савченко Н. В. щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кодексу.

З огляду на зазначене Конституційний Суд України дійшов висновку, що має місце повторне звернення до Конституційного Суду України тієї самої особи з клопотанням щодо перевірки того самого положення закону України на відповідність тим самим положенням Конституції України, тобто наявне зловживання правом на подання конституційної скарги.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 56, 58, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Савченко Надії Вікторівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ця Ухвала є остаточною.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою Корниці Ірини Олександрівни
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
пункту 2 частини третьої статті 389
Цивільного процесуального кодексу України

м. Київ
15 серпня 2018 року
№ 228-1(II)/2018

Справа № 3-272/2018(3778/18)

*Перша колегія суддів Другого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Шаптали Наталі Костянтинівни — головуючої,
Запорожця Михайла Петровича — доповідача,
Мойсика Володимира Романовича,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Корниці Ірини Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Корниця І. О. звернулася до Конституційного Суду України з письмовим клопотанням щодо перевірки на відповідність частині третій статті 8 (у конституційній скарзі — частина друга), частинам першій, другій статті 55 (у конституційній скарзі — частина перша), статті 129 Конституції України (конституційність) пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

Відповідно до пункту 2 частини третьої статті 389 Кодексу не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у малозначних справах, крім випадків, якщо: касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики; особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи; справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника

справи, який подає касаційну скаргу; суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Як вбачається зі змісту конституційної скарги та доданих до неї матеріалів, рішенням Кіровського районного суду міста Кіровограда від 29 травня 2017 року позовні вимоги автора клопотання щодо стягнення аліментів на його користь на утримання малолітньої дитини задоволено частково; стягнуто аліменти у розмірі 1/4 частини всіх видів заробітку (доходу), але не менше ніж 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Постановою апеляційного суду Кіровоградської області від 6 березня 2018 року апеляційну скаргу Корниці І. О. залишено без задоволення, а рішення Кіровського районного суду міста Кіровограда від 29 травня 2017 року — без змін.

Не погоджуючись із рішенням судів першої та апеляційної інстанцій, автор клопотання подав касаційну скаргу до Верховного Суду, який своєю ухвалою від 7 травня 2018 року відмовив у відкритті касаційного провадження на підставі того, що зазначена справа є малозначною.

Як стверджує Корниця І. О., внаслідок застосування судом касаційної інстанції пункту 2 частини третьої статті 389 Кодексу порушено її конституційне право на судовий захист, передбачене частиною першою статті 55 Конституції України, а також право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, визначене частиною другою цієї статті.

На підтвердження своїх доводів суб'єкт права на конституційну скаргу посилається на окремі положення Конституції та законів України, ряд міжнародно-правових актів, Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп, ухвали Верховного Суду.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі зазначаються конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України, а також обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону; конституційна скарга вважається прийнятною, зокрема, за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (пункти 5, 6 частини другої статті 55, абзац перший частини першої статті 77).

Зі змісту конституційної скарги вбачається, що автор клопотання не погоджується із законодавчо встановленим обмеженням щодо оскарження в касаційному порядку судових рішень у малозначних справах, що, на його думку, перешкоджає реалізації особою права на судовий захист, гарантованого частиною першою, другою статті 55 Конституції України, яка передбачає, зокрема, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а також закріплює право кожного на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

У той же час Основний Закон України не містить положень, які встановлювали б обов'язковий касаційний перегляд усіх без винятку судових рішень. Відповідно до пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках — на касаційне оскарження судового рішення. Конституційний Суд України у Висновку від 20 січня 2016 року № 1-в/2016 зазначив, що «особі має бути гарантовано право на перегляд її справи судом апеляційної інстанції. Після апеляційного розгляду справи сторони судового процесу можуть бути наділені правом оскаржити судові рішення першої та апеляційної інстанцій до суду касаційної інстанції у випадках, визначених законом, що сприятиме забезпеченню реалізації принципу верховенства права» (абзац другий підпункту 3.6.3 підпункту 3.6 пункту 3 мотивувальної частини). Отже, касаційне оскарження судового рішення згідно з Основним Законом України належить до питань законодавчої доцільності, вирішення яких є виключним повноваженням Верховної Ради України.

Фактично автор клопотання висловлює незгоду з судовими рішеннями, ухваленими у справі, в якій він був стороною, а також із законодавчими обмеженнями щодо можливості касаційного перегляду таких судових рішень.

Отже, суб'єкт права на конституційну скаргу не навів обґрунтування тверджень щодо невідповідності частині третій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129 Конституції України пункту 2 частини третьої статті 389 Кодексу, чим не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі за пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Крім того, відповідно до пункту 7 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі зазначаються відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів. До конституційної скарги не долучено копій усіх документів і матеріалів, на які є посилення, а також не вказано їх у переліку, що додається до конституційної скарги.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 50, 55, 56, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України» та відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Корниці Ірини Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ця Ухвала є остаточною.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Козлітіна Віктора Олександровича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Закону України «Про державну службу»
від 10 грудня 2015 року № 889–VIII зі змінами та його статті 90
і Закону України «Про загальнообов’язкове державне
пенсійне страхування»
від 9 липня 2003 року № 1058–IV зі змінами та його статті 42

м. Київ
15 серпня 2018 року
№ 227-1(II)/2018

Справа № 3-267/2018(3703/18)

*Перша колегія суддів Другого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Шаптали Наталі Костянтинівни — головуючої, доповідача,
Запорожця Михайла Петровича,
Мойсика Володимира Романовича,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Козлітіна Віктора Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 4, ст. 43) зі змінами та його статті 90 і Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058–IV (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 49–51, ст. 376) зі змінами та його статті 42.

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н. К. та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Козлітін В. О. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889–VIII зі змінами (далі — Закон № 889) та його статтю 90 і Закон України «Про загальнообов’яз-

кове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058–IV зі змінами (далі — Закон № 1058) та його статтю 42.

Закон № 889 та його стаття 90 і Закон № 1058 та його стаття 42, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, суперечать статтям 8, 21, частині третьій статті 22, статтям 24, 46, частині першій статті 58, статті 64 Основного Закону України.

Обґрунтовуючи свої твердження, Козлітін В. О. зазначає, що згідно зі статтею 90 Закону № 889 його позбавлено права на перерахунок призначеної пенсії у разі підвищення розміру заробітної плати працюючим державним службовцям, яке він мав, коли виходив на пенсію на підставі Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723–XII зі змінами (далі — Закон № 3723), який, крім його статті 37, втратив чинність на підставі Закону № 889.

Стверджуючи про неконституційність Закону № 889 та його статті 90 і Закону № 1058 та його статті 42, автор клопотання вказує, що вони не містять норм, які урегульовували би порядок перерахунку призначеної пенсії державного службовця на умовах, що діяли на момент призначення такої пенсії, а тому обмежують його право на соціальний захист та порушують принцип рівності стосовно «інших громадян по праву на перерахунок пенсії державного службовця».

Аргументуючи свою позицію, Козлітін В. О. посилається на положення Закону № 889, Закону № 1058, Закону № 3723 та наводить юридичні позиції Конституційного Суду України.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить з такого.

2.1. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі має міститися обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушень внаслідок застосування закону; відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів; перелік документів і матеріалів, що додаються (пункти 6, 7, 8 частини другої статті 55).

Згідно з абзацом першим частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга вважається прийнятною, зокрема, за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтею 55 цього закону.

З аналізу конституційної скарги вбачається, що наведена Козлітіним В. О. аргументація щодо невідповідності Конституції України (неконституційності) Закону № 889 у цілому стосується лише втрати чинності Законом № 3723, зокрема його статтею 37¹ «Порядок і умови перерахунку пенсій державних службовців», а невідповідність Конституції України (неконституційність) Закону № 1058 у цілому, на думку автора клопотання, полягає в тому, що суди України не мали застосовувати Закон № 1058 у його справі.

Викладене дає підстави для висновку, що конституційна скарга не містить обґрунтування тверджень щодо неконституційності Закону № 889 та Закону

№ 1058 у цілому, що свідчить про недотримання вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Цитуючи окремі положення Конституції України, нормативно-правових актів, юридичні позиції Конституційного Суду України, автор клопотання не вказав, у чому саме полягає невідповідність Закону № 889, у тому числі його статті 90, Закону № 1058, у тому числі його статті 42, статтям 8, 21, частині третій статті 22, статтям 24, 46, частині першій статті 58, статті 64 Основного Закону України, а також не навів аргументів щодо того, яким чином норми Закону № 889, у тому числі його статті 90, Закону № 1058, у тому числі його статті 42, призвели до звуження змісту та обсягу соціальних гарантій державних службовців у частині перерахунку призначених їм пенсій, чим не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Крім того, Козлітін В. О. не долучив до конституційної скарги копій всіх документів, на які посилається, та не відобразив їх у переліку документів і матеріалів, що додаються, чим порушив вимоги пунктів 7, 8 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

За таких обставин Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України дійшла висновку, що автор клопотання не дотримав вимог пунктів 6, 7, 8 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України» та відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

у х в а л и л а:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Козлітіна Віктора Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889–VIII зі змінами та його статті 90 і Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058–IV зі змінами та його статті 42 на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Розенблата Борислава Соломоновича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень частини третьої статті 309
Кримінального процесуального кодексу України

м. Київ
26 червня 2018 року
№ 198-2(II)/2018

Справа № 3-218/2018(2680/18)

*Друга колегія суддів Другого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Сліденка Ігоря Дмитровича — головуючого,
Лемака Василя Васильовича,
Туницького Олександра Миколайовича — доповідача,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Розенблата Борислава Соломоновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Туницького О. М. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Суб'єкт права на конституційну скаргу — Розенблат Борислав Соломонович — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають частині другій статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України (є неконституційними), положення частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

За змістом положень частини третьої статті 309 Кодексу скарги на ухвали слідчого судді, крім тих, що вказані у частинах першій, другій цієї статті, оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

З аналізу конституційної скарги та доданих до неї матеріалів вбачається, що в межах досудового розслідування у кримінальному провадженні слідчий суддя Солом'янського районного суду міста Києва ухвалою від 20 жовтня 2017 року

надав дозвіл на проведення обшуку літака. Представники Розенблата Б. С. подали на зазначену ухвалу апеляційні скарги, однак апеляційний суд міста Києва ухвалою від 30 січня 2018 року відмовив у відкритті провадження за цими апеляційними скаргами у зв'язку з тим, що Кодексом не передбачено оскарження в апеляційному порядку такої ухвали слідчого судді. Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції і відмовив у відкритті касаційного провадження ухвалою від 27 лютого 2018 року.

Стверджуючи про неконституційність оспорюваних положень Кодексу, суб'єкт права на конституційну скаргу посилається на окремі положення Конституції України, Кодексу, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, юридичні позиції Конституційного Суду України та практику Європейського суду з прав людини.

Розенблат Б. С. зазначає, що «відсутність механізму перевірки в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи суперечить положенням частини другої статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України у їх взаємозв'язку».

На думку автора клопотання, зміст пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, а також юридичні позиції Конституційного Суду України, практика Європейського суду з прав людини дають підстави для висновку, що право на апеляційне оскарження судових рішень є гарантованим в усіх випадках, крім тих, коли закон містить пряму заборону на таке оскарження, тобто право на апеляційне оскарження може бути обмежене лише у виняткових випадках і виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним) та суспільно необхідним. Положення частини третьої статті 309 Кодексу Розенблат Б. С. вважає такими, що непропорційно обмежують право особи на доступ до суду.

2. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить з такого.

Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі зазначаються короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України; обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункти 3, 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною, зокрема, за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

Аналіз матеріалів справи свідчить, що текст першої сторінки конституційної скарги з наведенням короткого викладу остаточного судового рішення не узгоджується зі змістом інших її частин та доданих до неї матеріалів. Тобто вимоги пункту 3 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» не дотримано.

Крім того, Розенблат Б. С. не навів аргументів, які підтверджували б невідповідність оспорюваних положень Кодексу частині другій статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Оскільки положеннями частини третьої статті 309 Кодексу передбачено можливість подати заперечення проти ухвал слідчого судді під час підготовчого провадження в суді, то твердження автора клопотання про порушення його права, закріпленого частиною другою статті 55 Конституції України, є безпідставними. Обґрунтовуючи невідповідність оспорюваних положень Кодексу пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, суб'єкт права на конституційну скаргу посилається на юридичні позиції Конституційного Суду України, викладені в його рішеннях, ухвалених до внесення змін до Конституції України Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401–VIII. Пункт 8 частини другої статті 129 Основного Закону України в чинній редакції гарантує право на апеляційний перегляд справи, а не на апеляційне оскарження рішення суду, як було передбачено до внесення змін до цієї статті.

Отже, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі за пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 50, 55, 56, 58, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

у х в а л и л а:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Розенблата Борислава Соломоновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ТРЕТЬОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Буткалюка Вячеслава Петровича
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
пункту 2 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389
Цивільного процесуального кодексу України

м. Київ
21 серпня 2018 року
№ 232-3(II)/2018

Справа № 3-273/2018(3780/18)

*Третя колегія суддів Другого сенату
Конституційного Суду України у складі:*

Касмініна Олександра Володимировича — головуючого, доповідача,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Буткалюка Вячеслава Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Касмініна О. В. та дослідивши матеріали справи, Третя колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Буткалюк В. П. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

Відповідно до пункту 2 частини шостої статті 19 Кодексу малозначними справами є справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Пунктом 2 частини третьої статті 389 Кодексу передбачено, що не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у малозначних справах, крім випадків, якщо: касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне зна-

чення для формування єдиної правозастосовчої практики; особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи; справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Суб'єкт права на конституційну скаргу вважає, що оспорювані положення Кодексу дають «необмежені можливості для значного суддівського розсуду, суб'єктивізму, що призводить до суддівського свавілля й порушує принципи правової визначеності й свідчить про неякісність закону як такого, з одного боку, а з іншого — зачіпає гідність особи й обмежує її конституційне право на забезпечення оскарження судових рішень, що напряду впливає на можливість громадянина захистити в суді інші конституційні права» та просить перевірити їх на відповідність статті 3, частинам першій, другій статті 55, частині першій, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України.

До конституційної скарги долучено копії рішення Дарницького районного суду міста Києва від 28 листопада 2017 року, постанови апеляційного суду міста Києва від 14 березня 2018 року, ухвали Верховного Суду від 23 квітня 2018 року.

2. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Третя колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить з такого.

Згідно з Законом України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі зазначається обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим, зокрема, статтею 55 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

Автор клопотання, стверджуючи про неконституційність оспорюваних положень Кодексу, цитує положення Конституції України, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Кодексу та юридичні позиції Конституційного Суду України, однак таке цитування без наведення обґрунтування тверджень щодо неконституційності оспорюваних положень Кодексу не може вважатися обґрунтуванням їх неконституційності. Крім того, Буткалюк В. П. посилається на юридичні позиції, викладені в рішеннях Конституційного Суду України, ухвалених до внесення змін до Конституції України Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401–VIII, яким було передбачено, що право на касаційне оскарження судового рішення визначається законом.

Отже, Буткалюк В. П. не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі за пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 50, 55, 56, 58, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Третя колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Буткалюка Вячеслава Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

ТРЕТЯ КОЛЕГІЯ СУДДІВ ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ДО 22-ї РІЧНИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**Значення рішень Конституційного Суду України
для розбудови України
як демократичної, правової, соціальної держави¹**

Конституційний Суд України (далі — КСУ, Суд) 18 жовтня цього року відзначив 22-гу річницю від дня створення. За час своєї діяльності КСУ ухвалив 164 рішення щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів та інших нормативно-правових актів України, 157 рішень щодо офіційного тлумачення положень Конституції та законів України, надав 30 висновків щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України та 1 висновок щодо відповідності Конституції України міжнародного договору, що вносився до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість².

1. Майже половина рішень, ухвалених КСУ, стосується офіційного тлумачення положень Конституції та законів України. Зокрема, за час своєї діяльності Суд надав офіційне тлумачення 47 статей Конституції України, переважна більшість яких міститься у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Основного Закону держави. Вони стосуються:

- права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (Рішення КСУ від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012);
- права вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (Рішення КСУ від 6 липня 1999 року № 7-рп/99);
- права збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (Рішення КСУ від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001);
- права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (Рішення КСУ від 29 травня 2002 року № 10-рп/2002);
- права на освіту (Рішення КСУ від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004);
- права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (рішення КСУ від 25 грудня 1997 року № 9-зп, від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011);
- права на професійну правничу допомогу (рішення КСУ від 16 грудня 2000 року № 13-рп/2000, від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009);

¹ Підбірка найбільш значущих для суспільства, спрямованих на його розвиток, рішень Конституційного Суду України з виокремленням юридичних позицій Конституційного Суду України, викладених у цих рішеннях, і з посиланням на принцип дружнього ставлення, який розкрито у рішеннях Конституційного Суду України та розвинуто у доповідях і виступах суддів Конституційного Суду України на міжнародних заходах.

² Інформація станом на 15 серпня 2018 року.

— рівності громадян у конституційних правах, свободах та перед законом (Рішення КСУ від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012);

— незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (рішення КСУ від 13 травня 1997 року № 1-зп, від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000);

— неможливості обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, крім випадків, передбачених Конституцією України (Рішення КСУ від 25 грудня 1997 року № 9-зп);

— неможливості обґрунтування обвинувачення доказами, одержаними незаконним шляхом (Рішення КСУ від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011).

До найбільш значущих для розвитку суспільства юридичних позицій, сформульованих у наведених вище рішеннях КСУ, можна, зокрема, віднести такі.

КСУ, «даючи офіційне тлумачення частин першої, другої статті 32 Конституції України, вважає, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) — це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за її згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» (абзац п'ятий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012).

«В аспекті конституційного подання положення частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» у контексті частин першої, другої, четвертої зазначеної статті необхідно розуміти так:

— доступність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту на принципах рівності, визначених статтею 24 Конституції України, означає, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту, і держава має створити можливості для реалізації цього права;

— безоплатність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту означає можливість здобуття освіти в державних і комунальних навчальних закладах без внесення плати у будь-якій формі за освітні послуги визначених законодавством рівня, змісту, обсягу і в межах тих видів освіти, безоплатність яких передбачена частиною третьою статті 53 Конституції України.

Виходячи з положень частин другої, третьої статті 53 Конституції України, за якими повна загальна середня освіта є обов'язковою і безоплатною, витрати на забезпечення навчально-виховного процесу в державних і комунальних загаль-

ноосвітніх навчальних закладах здійснюються на нормативній основі за рахунок коштів відповідних бюджетів у повному обсязі.

Безоплатність вищої освіти означає, що громадянин має право здобути її відповідно до стандартів вищої освіти без внесення плати в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі (частина четверта статті 53 Конституції України) в межах обсягу підготовки фахівців для загальносуспільних потреб (державного замовлення)» (пункт 1 резолютивної частини Рішення КСУ від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004).

«Частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене» (пункти 1, 2 резолютивної частини Рішення КСУ від 25 грудня 1997 року № 9-зп).

2. Значна частина рішень КСУ щодо офіційного тлумачення положень Конституції та законів України стосувалася питань, пов'язаних із правовим статусом і повноваженнями органів державної влади та місцевого самоврядування. Зокрема, у відповідних рішеннях надано офіційне тлумачення 10 статей Конституції України, розміщених у розділі IV «Верховна Рада України» Основного Закону держави, які стосуються: повноважності Верховної Ради України (Рішення КСУ від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002); несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності (Рішення КСУ від 13 травня 1997 року № 1-зп); депутатської недоторканності (рішення КСУ від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99, від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003); порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України (Рішення КСУ від 7 липня 1998 року № 11-рп/98); запитів народних депутатів України (рішення КСУ від 19 травня 1999 року № 4-рп/99, від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000, від 20 березня 2002 року № 4-рп/2002, від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003, від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003); затвердження Державного бюджету України (рішення КСУ від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008, від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012).

3. Значну кількість рішень КСУ, в яких закріплено найбільш значущі для суспільства, спрямовані на його розвиток юридичні позиції, було ухвалено у справах щодо відповідності Конституції України положень законів та інших нормативно-правових актів України. Серед таких слід назвати:

— Рішення КСУ від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання, в якому розвинуто розуміння принципу верховенства права і зазначено, зокрема: «Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верхо-

венства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість — одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню.

У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення.

Окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину. Справедливе застосування норм права — є передусім недискримінаційний підхід, неупередженість. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та рамки покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного. Адекватність покарання ступеню тяжкості злочину впливає з принципу правової держави, із суті конституційних прав та свобод людини і громадянина, зокрема права на свободу, які не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України» (абзаци другий — п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини);

— Рішення КСУ від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008 у справі про Регламент Верховної Ради України, яким розвинуто розуміння принципу поділу державної влади і зазначено, зокрема: «Поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій держави: законодавчої, виконавчої, судової. Він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади.

Принцип поділу державної влади набуває сенсу лише за тієї умови, коли всі органи державної влади діють у межах єдиного правового поля. Це означає, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6 Конституції України). Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України).

Неухильне додержання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції та законів України забезпечує реалізацію принципу поділу влади і є

запорукою їх єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі» (абзаци другий — четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

Враховуючи той факт, що Конституція України гарантує та захищає права і свободи людини, до особливо значущих для розвитку суспільства слід віднести й Рішення КСУ від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 у справі про постійне користування земельними ділянками, в якому визначено такі категорії, як «зміст прав людини», «скасування конституційних прав і свобод», «обсяг прав людини», «звуження змісту та обсягу прав і свобод» і зазначено, зокрема: «Згідно зі статтею 22 Конституції України конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані (частина друга), при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (частина третя). Скасування конституційних прав і свобод — це їх офіційна (юридична або фактична) ліквідація. Звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням. У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини — це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідними і загальними. Загальноновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена» (абзац четвертий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини).

4. Значна частина рішень КСУ, ухвалених у справах щодо відповідності Конституції України положень законів та інших нормативно-правових актів України, стосувалася практичних питань реалізації права на соціальний захист. Зокрема, у Рішенні КСУ від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 у справі про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання КСУ навів своє бачення змісту та обсягу права громадян на пенсійне забезпечення, а також окремих питань реалізації цього права, зазначивши, зокрема: «Зміст та обсяг права громадян на пенсійне забезпечення полягає у їх матеріальному забезпеченні шляхом надання трудових і соціальних пенсій, тобто щомісячних пенсійних виплат відповідного розміру, в разі досягнення особою передбаченого законом віку чи визнання її інвалідом або отримання членами її сім'ї цих виплат у визначених законом випадках.

Встановивши в законі правові підстави призначення пенсій, їх розміри, порядок обчислення і виплати, законодавець може визначати як загальні умови їх призначення, так і особливості набуття права на пенсію, включаючи для окремих категорій громадян пільгові умови призначення пенсії залежно від ряду об'єктивно значущих обставин, що характеризують трудову діяльність (особливості умов праці, професія, виконувані функції, кваліфікаційні вимоги, обмеження, ступінь відповідальності тощо). Законодавець повинен робити це з дотриманням вимог Конституції України, в тому числі принципів рівності та справедливості» (абзаци другий, третій пункту 5 мотивувальної частини).

5. Визначальним для захисту прав людини та в цілому для суспільства стало Рішення КСУ від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 у справі про смертну кару, в якому зазначено, що «за своїм змістом положення частини другої статті 22

Конституції України передбачають, з одного боку, обов'язок держави гарантувати конституційні права і свободи, насамперед право людини на життя, а з другого — утримуватись від прийняття будь-яких актів, які призводили б до скасування конституційних прав і свобод, а отже — і права людини на життя» (речення перше абзацу третього пункту 3 мотивувальної частини). У цьому самому Рішенні наголошено: «Конституційне забезпечення невід'ємного права на життя кожної людини, як і всіх інших прав і свобод людини і громадянина в Україні, базується на засаді: винятки стосовно прав і свобод людини і громадянина встановлюються самою Конституцією України, а не законами чи іншими нормативними актами» (речення перше абзацу третього пункту 4 мотивувальної частини).

Вважається, що це Рішення стало першим проявом дотримання правовою системою України європейської правової традиції в частині застосування європейського прецедентного права судовою гілкою влади¹.

6. КСУ, виконуючи своє основне завдання — захист прав і свобод людини і громадянина, разом з тим визначив критерії конституційності їх обмежень законом. У Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 у справі про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу Суд встановив, «що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права» (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).

7. Поза увагою КСУ не залишилися й такі питання кримінально-процесуального законодавства, як забезпечення ефективного розслідування фактів позбавлення життя та неналежного поведження. У Рішенні КСУ у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 зазначено: «Конституційний Суд України вважає, що позитивний обов'язок держави стосовно впровадження належної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини передбачає забезпечення ефективного розслідування фактів позбавлення життя та неналежного поведження, у тому числі й щодо осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі під повним контролем держави. Ефективність такого розслідування вимірюється його повнотою, всебічністю, оперативністю, незалежністю тощо. Незалежність розслідування порушень прав людини на життя та повагу до її гідності у місцях позбавлення волі означає, зокрема, те, що з погляду безстороннього спостерігача не має існувати жодних сумнівів щодо інституційної (ієрархічної) незалежності державного органу (його службових осіб), уповноваженого здійснювати офіційне розслідування таких пору-

¹ Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини / С. Шевчук. — К. : Реферат, 2002. — С. 25.

шень. У цьому аспекті не може бути досягнуто незалежності розслідування, якщо компетентний державний орган (його службові особи) інституційно залежить від органу (його службових осіб), якому підпорядковано систему місць позбавлення волі та який несе відповідальність за її функціонування.

Таким чином, на підставі частин першої, другої статті 27, частин першої, другої статті 28 Конституції України у системному зв'язку з її статтею 3 держава повинна впроваджувати законодавство, яке забезпечувало б здійснення ефективного розслідування за заявами, повідомленнями про порушення конституційних прав людини на життя та повагу до її гідності у місцях позбавлення волі компетентним державним органом (його службовими особами), що не перебуває в інституційній або ієрархічній залежності від державного органу (його службових осіб), якому підпорядковано систему місць позбавлення волі та який несе відповідальність за її функціонування» (абзаци шостий, сьомий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).

Рішення КСУ у цій справі значною мірою ґрунтувалося на відповідній практиці Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ).

8. У цьому аспекті необхідно відзначити неабияку значущість для суспільства Рішення КСУ від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 у справі про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу, в якому КСУ вперше в історії своєї діяльності закріпив принцип дружнього ставлення до міжнародного права. Зокрема, при розгляді цієї справи відповідно до принципу дружнього ставлення до міжнародного права було враховано практику тлумачення та застосування статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція) ЄСПЛ, зважаючи на те, що положення статті 29 Конституції України кореспондуються з положеннями вказаної статті Конвенції (абзац третій підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини). У резолютивній частині цього Рішення КСУ постановив, що положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» у взаємозв'язку з положенням частини другої цієї статті суперечить статтям 3, 8, 29, 55 Конституції України, оскільки передбачає госпіталізацію особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра без судового контролю.

9. КСУ вже понад два роки, починаючи з наведеного вище Рішення, послідовно впроваджує у свою практику *принцип дружнього ставлення до міжнародного права*, застосовуючи його норми для посилення мотивації своєї юридичної позиції. Зокрема, КСУ підтвердив, що керується цим принципом у своїй діяльності, у Рішенні від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 у справі про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій, у якому застосування принципу дружнього ставлення до міжнародного права зумовлювалось тим, що положення статей 35 і 39 Основного Закону України кореспондуються з положеннями статей 9 і 11 Конвенції; тому при вирішенні цієї справи було враховано підхід ЄСПЛ, згідно з яким релігійні зібрання є видом мирних зібрань; якщо такі заходи відбуваються публічно та мають мирний характер, на них мають поширюватися вимоги статті 39 Конституції України, у тому числі щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого

самоврядування про їх проведення (абзаци четвертий — шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини). У резолютивній частині цього Рішення КСУ постановив, що положення частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», а саме «в інших випадках публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії проводяться щоразу з дозволу відповідної місцевої державної адміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради; клопотання про видачу вказаного дозволу подається не пізніше як за десять днів до призначеного строку проведення богослужіння, обряду, церемонії чи процесії, крім випадків, які не терплять зволікання», суперечать вимогам статей 8, 24, 35, 39 Конституції України.

Принцип дружнього ставлення до міжнародного права, закріплений у згаданих рішеннях КСУ, було розвинуто у доповідях та виступах суддів КСУ на численних міжнародних заходах¹.

Так, ще у грудні 2016 року нині діючий Голова КСУ **С. Шевчук**, виступаючи з доповіддю на тему «Імплементація стандартів Європейського суду з прав людини в Україні через рішення Конституційного Суду України» на конференції «Регіональні проблеми імплементації Європейської конвенції з прав людини», зазначив, що сутність цього принципу полягає в тому, що КСУ при тлумаченні конституційних прав і свобод враховує акти міжнародного права та практику їх тлумачення і застосування міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна, зокрема інтерпретацію ЄСПЛ прав і свобод людини, зафіксованих у Конвенції, які кореспондують правам і свободам людини, закріпленим у Конституції України.

Представляючи у рамках Третього Конгресу Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів у травні 2018 року доповідь на тему «Гармонізація національного законодавства з *acquis communautaire*», Голова КСУ наголосив, що практика КСУ згідно з принципом дружнього ставлення до міжнародного права має узгоджуватися з практикою ЄСПЛ, яка встановлює мінімальні європейські стандарти захисту прав та свобод людини, а адаптація законодавства України з *acquis communautaire* має передбачати узгодження не лише правових норм, а й практики їх застосування, зокрема врахування рішень Суду справедливості Європейського Союзу.

Виступаючи у червні 2018 року на міжнародній конференції «Тлумачення і застосування принципу верховенства права у Європейському Союзі та Україні» з доповіддю на тему «Міжнародне та порівняльне право у конституційному судочинстві», С. Шевчук акцентував на тому, що вже понад два роки КСУ послідовно впроваджує у свою практику принцип дружнього ставлення до міжнародного права. Проте, наголосив він, використовуючи акти міжнародного та європейського права, практику міжнародних судових установ, КСУ вирішує насамперед проблему забезпечення верховенства Конституції України, яка має найвищу юридичну силу і, відповідно, «останнє слово» залишається за нею.

Під час виступів на міжнародних заходах суть принципу дружнього ставлення до міжнародного права у діяльності КСУ розкривали й інші його судді.

¹ Інформація про розвиток принципу дружнього ставлення до міжнародного права у доповідях та виступах суддів КСУ на міжнародних заходах ґрунтується на інформації з цього приводу, розміщеній на офіційному сайті КСУ.

Так, у жовтні 2017 року нині діючий заступник Голови КСУ **О. Тупицький**, виступаючи на міжнародній конференції з нагоди 25-ї річниці Конституційного Суду Республіки Албанія з доповіддю на тему «Європеїзація конституційного права України: тенденції застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та позицій Європейського суду з прав людини в практиці Конституційного Суду України», наголосив, що хоча джерела загальноєвропейського права формально не є обов'язковими для КСУ, проте, після закріплення у 2016 році у своєму рішенні принципу дружнього ставлення до міжнародного права, КСУ за наявності релевантної позиції ЄСПЛ має або погоджувати з нею своє майбутнє рішення, або — чого ще не було в його практиці — констатувати, що ця позиція не відповідає Конституції України. О. Тупицький також зауважив, що завданням КСУ є забезпечення верховенства Конституції України на всій території держави, інакше кажучи — конституціоналізація правової системи України. Маючи за основу Конституцію України, водночас як додаткові аргументи на обґрунтування правових позицій більшість актів КСУ містить посилання на джерела міжнародного права, в тому числі Конвенцію та рішення ЄСПЛ. Використовуючи практику ЄСПЛ, КСУ прагне узгоджувати з нею свої правові позиції. У результаті приймаються рішення КСУ, які не просто відповідають, а й значною мірою ґрунтуються на конвенційній практиці. Таким чином, наголосив суддя, конституціоналізуючи правову систему України, КСУ одночасно здійснює її європеїзацію.

У квітні 2018 року суддя КСУ **В. Городовенко**, виступаючи з доповіддю на тему «Принцип дружнього ставлення до міжнародного права як засіб національного конституційного контролю в питанні правового захисту верховенства Конституції України» на міжнародній конференції з нагоди 25-ї річниці Конституції Киргизької Республіки, наголосив на тому, що КСУ динамічно розвиває принцип дружнього ставлення до міжнародного права, застосовуючи його, зокрема, при використанні основоположних конституційних принципів, таких як верховенство права, справедливість, рівність, пріоритет прав і свобод людини, для захисту конституційних прав і свобод людини. Так, спираючись на прецедентну практику ЄСПЛ, КСУ у своїх рішеннях розкриває критерії правомірності обмеження конституційних прав і свобод людини, які впливають із основоположних принципів, зокрема пропорційності, правової визначеності. На його думку, практика КСУ дає підстави стверджувати, що принцип дружнього ставлення до міжнародного права використовується для всебічного та глибокого розуміння конституційних принципів як способів захисту конституційних прав і свобод, для розуміння змісту таких прав і свобод з метою їх захисту, що забезпечує більш ефективну правову охорону вказаних конституційних цінностей як складової верховенства Конституції України. Суддя вважає, що саме гармонійне застосування КСУ цього принципу шляхом балансування між виконанням міжнародних зобов'язань та захистом верховенства конституційного порядку загалом може свідчити про його використання як засобу правової охорони верховенства Конституції України.

*Матеріал підготовлено
Правовим департаментом Конституційного Суду України*

Контроль за застосуванням заходів відповідальності за порушення присяги судді Конституційного Суду України: питання конституційності й законності

С. Рабінович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті аналізуються практичні й теоретичні проблеми судового контролю законності та конституційності рішення парламенту про застосування заходів відповідальності до судді Конституційного Суду України за порушення присяги судді. Обґрунтовується проблематичність розуміння звільнення з посади судді Конституційного Суду України за порушення присяги як заходу політичної відповідальності.

Ключові слова: відповідальність за порушення присяги судді Конституційного Суду України, юридична відповідальність, належна правова процедура, індемнітет судді Конституційного Суду України, розсуд парламенту.

Вступні зауваги. Події Революції Гідності зробили нагальним завданням очищення кадрового складу Конституційного Суду України (далі — КСУ, Суд), Рішення якого від 30 вересня 2010 року (далі — Рішення № 20-рп/2010, Рішення КСУ)¹ де-факто легітимізувало зміну форми державного правління в Україні й «зворотний», стосовно юридичних результатів Помаранчевої революції, перерозподіл владних повноважень на користь глави держави. Прагнення відновити порушену справедливість, оновити склад КСУ та в остаточному підсумку зміцнити довіру суспільства до судової влади викликало ухвалення Верховною Радою України (далі — ВР, Рада) Постанови «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» від 21 лютого 2014 року (далі — Постанова ВР, Постанова № 775–VII)². За своїм змістом Постанова ВР мала загальну люстраційну спрямованість, хоча й була прийнята за відсутності відповідного законодавства.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 5. — С. 36.

² Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді : Постанова Верховної Ради України від 21 лютого 2014 року № 775–VII // Відомості Верховної Ради. — 2014. — № 12. — Ст. 201.

Це рішення парламенту з певною часткою умовності можна віднести до перших актів «правосуддя перехідного періоду», *transitional justice* (Н. Крітц, 1995)¹ у пореволюційній Україні. До прикметних рис транзитивного правосуддя, яке здійснюється переважно в режимі «будівництва державного корабля в морі» (Р. Роуз, Д. Шин)² належить підвищена напруга між правом і політикою, законністю й доцільністю. Це може виявлятися, зокрема, у прийнятті органами публічної влади рішень, які мають важливе суспільно-політичне значення, однак при цьому є неоднозначними з правового погляду.

Щодо згаданого парламентського акта, така неоднозначність зумовлюється вже тим, що, по-перше, виконання представницькою політичною інституцією квазісудових функцій є загалом непритаманною для неї діяльністю. По-друге, законодавче забезпечення виконання ВР цієї функції в лютому 2014 року було незадовільним. Передусім йдеться про легальну невизначеність поняття «порушення суддею присяги» та про суперечливість регулювання процедури звільнення з посади призначених Радою суддів КСУ. Особливо слід відзначити юридичну неможливість для ВР визначити особисту позицію кожного судді зі складу колегії суддів КСУ стосовно ухваленого Судом рішення. По-третє, в українському правознавстві досі бракує доктринальних розробок питань відповідальності суддів КСУ³. Зрештою, не могли не ускладнювати розгляд Радою цього питання також і надзвичайні умови лютого 2014 року.

Після обговорення питання за скороченою процедурою Рада 307 голосами прийняла Постанову № 775–VII, якою відповідно до пункту 5 частини п'ятої статті 126 Конституції України було достроково припинено повноваження та звільнено з посади п'ятьох із шести суддів КСУ, призначених за квотою ВР, у зв'язку з порушенням ними присяги судді. Постанова ВР була обґрунтована тим, що вказані в ній судді брали участь у прийнятті КСУ Рішення № 20-рп/2010 та деяких інших рішень КСУ.

Оскільки для самого парламенту було практично неможливо виявити конкретних співучасників правопорушення серед тих суддів КСУ, які взяли участь у розгляді справи про додержання процедури внесення змін до Конституції України, і встановити характер протиправних дій кожного з них, при ухваленні Постанови № 775–VII було використано принцип колективної відповідальності. Постанова ВР фактично ґрунтувалась на припущенні про підтримку Рішення № 20-рп/2010 усіма суддями КСУ, окрім тих, які виклали стосовно рішення окрему думку. Відзначаючи неоднозначність такого підходу, слід зауважити, що він чималою

¹ Уварова О. Виникнення концепції перехідного правосуддя: основні віхи / О. Уварова // Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні / за заг. ред. А. П. Буценка, М. М. Гнатівського. — К. : РУМЕС, 2017. — С. 16. Про застосування поняття «суд» для характеристики діяльності парламенту в практиці ЄСПЛ див. далі.

² Євсєєв О. Транзитивне правосуддя як аналітична модель / О. Євсєєв // Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні / за заг. ред. А. П. Буценка, М. М. Гнатівського. — К. : РУМЕС, 2017. — С. 41.

³ Див.: Овчаренко О. М. До питання про відповідальність суддів Конституційного Суду України / О. М. Овчаренко // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». — 2013. — Т. 26. — № 2-1 (ч. 1). — С. 194–202.

мірою був зумовлений браком законодавчого регулювання підстав і процедури прийняття Радою подібного акта.

Звісно ж, наведене пояснення причин, умов та особливостей прийняття Постанови ВР, тим не менш, ще не є юридичним обґрунтуванням її правомірності. Відтак згодом за позовами суддів КСУ, чії повноваження були достроково припинені Радою, предметом розгляду органами судової влади (Вищого адміністративного суду України, Верховного Суду України та Верховного Суду (далі відповідно — ВАСУ, ВСУ і ВС)) стало питання про законність Постанови № 775–VII. Зокрема, у справі за позовом одного із суддів КСУ, який був головуючим на пленарному засіданні КСУ 30 вересня 2010 року, Великою Палатою Верховного Суду і було прийнято постанову від 14 березня 2018 року¹, яка вже ставала предметом уваги у юридичних виданнях².

Постанову Великої Палати Верховного Суду (далі — ВП ВС, Велика Палата) ухвалено за результатами розгляду поданої Радою апеляційної скарги на постанову ВАСУ від 11 грудня 2017 року³. Велика Палата задовольнила апеляційну скаргу ВР, скасувала згадану постанову ВАСУ та ухвалила нову постанову, якою відмовила позивачу в задоволенні позовних вимог. Суддями Великої Палати Верховного Суду Н. Лященко і О. Ситнік, які не погодились із деякими висновками більшості, було викладено щодо постанови (далі — постанова Великої Палати, постанова від 14 березня 2018 року) окремі думки⁴. І хоча постановою Великої Палати у справі поставлено процесуальну крапку, ця неординарна справа залишає відкритими доволі непрості практичні й теоретичні питання.

Отже, звернімося до юридичних проблем, що приховані у тексті судових рішень, прийнятих у справі.

Судовий контроль за конституційністю й законністю постанов парламенту: питання юрисдикції. Якщо порушення суддею присяги як підставу дострокового припинення повноважень суддів, у тому числі й суддів КСУ, встановлено Конституцією України (стаття 126), а зміст присяги визначено законом, то повноваження ВР визначаються виключно Конституцією України (стаття 85 та інші). Порядок же прийняття відповідних рішень Радою врегульовано статтями 208 і 216 Регламенту Верховної Ради України (далі — Регламент ВР). З огляду на виключність компетенції КСУ оцінка наявності визначених Конституцією України повноважень є питанням конституційності і тому така оцінка належить до відання КСУ. Питанням же власне законності, віднесеним до компетенції адміністративного суду, є перевірка дотримання встановленої Регламентом ВР процедури звільнення судді КСУ з посади. При цьому вирішення адміністративним судом питання про законність Постанови ВР не виключає також можливості вирішення

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73195164>

² Чимний Р. ВС знищує КСУ як суд / Р. Чимний // Закон і бізнес. — 2018. — 10–18 травня [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/132867-abi_vipravdati_svavillya_parlamentu_verhovniy_sud_viznav_ks_.html

³ Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71031538>

⁴ Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73408837>

Конституційним Судом питання про її конституційність (у розглядуваному випадку у суддів КСУ, згаданих у Постанові ВР, існує реальний конфлікт інтересів, що є підставою для самовідводу таких суддів).

Чому ж, незважаючи на це, як ВАСУ, так і Велика Палата у своїх рішеннях у справі дали оцінку правомірності Постанови № 775–VII не тільки в частині дотримання встановленого законом порядку прийняття акта, а й стосовно дотримання підстав ухвалення такого рішення і дотримання меж повноважень парламенту? На нашу думку, частина відповіді полягає в тому, що підставою для прийняття Радою Постанови № 775–VII стало очевидне перевищення КСУ своїх конституційних повноважень і прийняття ним 30 вересня 2010 року юридично нікчемного акта — рішення, яке вже на момент його прийняття мало настільки суттєві юридичні вади, що не могло породжувати жодних формально-правових наслідків. Стосовно ж перевірки дотримання Радою меж встановлених Конституцією України повноважень, то така перевірка може здійснюватись адміністративним судом лише за умови, що предметом контролю, так само як у попередньому випадку, буде відсутність явного виходу Ради за межі конституційних повноважень, а також за необхідності захисту конституційних прав людини, якщо вони не можуть бути захищені в інший спосіб.

Правові наслідки юридично нікчемного акта. Здійснений ВП ВС аналіз суті порушення, за вчинення якого позивача було звільнено з посади судді КС, включає перевірку дотримання парламентом однієї із встановлених Конституцією України підстав дострокового припинення повноважень судді КСУ — порушення суддею присяги. Згадане порушення як у Постанові ВР, так і в постанові Великої Палати пов'язується із участю позивача в прийнятті Рішення № 20-рп/2010 та з перевищенням меж повноважень КСУ.

Як з Постанови ВР, так і з постанови Великої Палати випливає, що неприпустимість офіційної правової оцінки остаточних і обов'язкових рішень КСУ має певну межу: як засвідчують вказані акти законодавчої і судової влади, така неприпустимість не поширюється на юридично нікчемне рішення, зокрема на таке, що ухвалене з явним перевищенням конституційних повноважень.

Проте слід визнати, що на практиці випадки подібної оцінки мають місце вкрай рідко. Підтвердженням цього може слугувати, зокрема, те, що юридична нікчемність Рішення № 20-рп/2010, яка була блискуче аргументована в публікації професора М. Мельника¹, тим не менш, не сприймалася як така практично всіма органами державної влади, в тому числі й самою Радою, які виконували Рішення № 20-рп/2010 і згодом діяли згідно з «відновленою» Конституцією України аж до лютого 2014 року. Юридична нікчемність Рішення КСУ від 30 вересня 2010 року не визнавалася (а інколи заперечується й сьогодні) також і низкою українських конституціоналістів — з огляду не тільки на прагматичні міркування, а й на певні теоретичні аргументи².

¹ Мельник М. Конституційна афера / М. Мельник // Дзеркало тижня. — 2014. — № 5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/LAW/konstituciyna-afera_.html

² Контроль за додержанням належної конституційної процедури (за матеріалами Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі про додер-

Попри це у пореволюційній Постанові № 775–VII та у постанові Великої Палати офіційна оцінка самому Рішенню № 20-рп/2010 була дана: «Конституційний Суд України Рішенням № 20-рп/2010, у прийнятті якого брав участь ОСОБА_11, не забезпечив верховенства Конституції України, фактично змінив її, порушив засадничий конституційний принцип народовладдя, змінив конституційний лад України, порушив конституційний принцип розподілу влади та легітимність діючих інститутів державної влади, внаслідок чого їх діяльність стала ґрунтуватися на нормах, змінених Конституційним Судом України, а не Верховною Радою України як уповноваженим на це органом» (остання фраза відтворює фрагмент пункту 70 висновку Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської Комісії) «Про конституційну ситуацію в Україні» від 20 грудня 2010 року № 599/2010¹).

Парадоксально те, що у процитованих вище рядках вказано, з одного боку, на вихід КСУ при прийнятті Рішення № 20-рп/2010 за межі своїх повноважень, а з другого — на юридичні наслідки цього акта: зміну Основного Закону України. Виникає питання: які ж юридичні наслідки може породжувати перевищення колегіальним органом державної влади своїх конституційних повноважень, окрім хіба що обов'язку членів цього органу нести юридичну відповідальність за вчинені ними дії? Принаймні за будь-яких обставин до цих наслідків не можна віднести зміну Конституції України, норми якої не передбачають здійснення такої зміни КСУ.

Неконституційне Рішення № 20-рп/2010 саме по собі навряд чи може розглядатись також і як та причина, внаслідок якої діяльність органів державної влади України після 30 вересня 2010 року «стала ґрунтуватися на нормах, змінених Конституційним Судом України» вже хоча б з огляду на щойно згадану юридичну обставину. Де-факто Рішення КСУ виконало роль зовнішнього формального приводу для наступних рішень і дій усіх органів державної влади. Натомість причиною того, що діяльність цих органів «стала ґрунтуватися» на нормах попередньої редакції Конституції України, було не саме Рішення № 20-рп/2010, а радше дії згаданих органів на виконання цього Рішення КСУ, прийнятого за межами його повноважень. Своєю чергою, вчинення таких дій та прийняття відповідних рішень, найімовірніше, було зумовлено побоюваннями політичних переслідувань та/або помилковим сприйняттям нікчемного акта як обов'язкового до виконання. До безпосередніх же причин фактично вчиненого конституційного перевороту, апогеєм якого стали події 2010 року, мабуть, потрібно віднести узгоджені дії його досі офіційно не встановлених організаторів та усіх інших співучасників, зокрема дії, що передували прийняттю КСУ Рішення № 20-рп/2010 й були спрямовані на зміну Основного Закону України у неконституційний спосіб.

Зазначення ж факту прийняття цього Рішення КСУ як «причини» зміни норм Конституції України неприйнятне ще й з огляду на те, що, як видається, це може сприйматись як непряме визнання чинності формально нікчемного акта (який,

жання процедури внесення змін до Конституції України) / С. Вдовіченко, В. Кампо, В. Овчаренко, Ю. Мірошніченко, В. Речицький. — К. : Алерта, 2011. — 94 с.

¹ Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a36

щоправда, певною мірою вже був легітимований з огляду на практику його загального тривалого виконання).

Правова природа дострокового припинення повноважень судді КСУ за порушення присяги. Для справи, яка розглядається, є принциповим з'ясування характеру відповідальності судді КСУ за порушення ним присяги. Адже юридична відповідальність має індивідуальний характер (стаття 61 Конституції України), що означало б необхідність встановити склад правопорушення в діях саме того судді КСУ, щодо якого розглядається питання про звільнення з посади за порушення ним присяги, з'ясувати характер і ступінь його участі у вчиненні неконституційних дій.

У цьому зв'язку викликає запитання вельми лаконічне твердження Великої Палати про те, що «суб'єкт призначення судді КСУ має право застосувати до призначеного ним судді заходи політичної відповідальності в разі встановлення цим суб'єктом призначення ознак невідповідності поведінки такого судді високим вимогам, які пред'являються суспільством до судді Конституційного Суду України».

Тут, по-перше, слід зауважити відсутність жодних конституційних або ж законодавчих підстав для висновку про належність звільнення парламентом призначеного ним судді КСУ до заходів саме політичної відповідальності. По-друге, аргументів на обґрунтування цього висновку в постанові Великої Палати чомусь не наведено.

Водночас Велика Палата здійснила аналіз порушення, за вчинення якого Радою було звільнено позивача як суддю КСУ, звернувшись саме до юридичного критерію — додержання Конституційним Судом України меж своїх повноважень. Верховний Суд дав власне правову оцінку діям суддів КСУ при прийнятті Рішення № 20-рп/2010, які, в сукупності з наслідками цього Рішення, і стали підставою для звільнення їх з посади. Виходить, що заходи «політичної відповідальності» можуть бути застосовані до судді КСУ парламентом, зокрема, на підставі порушення суддею юридичних приписів, які встановлюють межі повноважень КСУ (як впливає з розглядуваних актів, також і за умови, що такий вихід КСУ за межі своїх повноважень призвів до певних, скажімо так, «негативних соціальних наслідків»). З постанов ВР та Великої Палати вбачається, що такі наслідки є насамперед юридичними. Отже, за логікою Верховного Суду, порушення суддею КСУ присяги як підстава для його відповідальності передбачає, зокрема конституційно-правові ознаки як самого порушення, так і його наслідків. Але чи не буде така відповідальність юридичною, а не «політичною»? Реальний же вплив політичних чинників на прийняття суб'єктом призначення судді КСУ подібного рішення, як видається, не може бути достатньою підставою для ігнорування значення юридичних ознак такого заходу відповідальності, як звільнення з посади судді КСУ за порушення ним присяги судді.

Зрештою, якщо б навіть — суто гіпотетично — і погодитись із належністю звільнення з посади судді КСУ за порушення присяги до політичної відповідальності, це означало б також і визнання політичного характеру питання, порушеного перед судом. А звідси для судів, які розглядали справу, мала би, напевно, впливати вже неможливість правової оцінки підстав звільнення з посади суддів парламентом. Адже згідно зі статтею 124 Основного Закону України юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір. У такому разі, однак, оцінка

правомірності змісту Постанови № 775–VII не могла б бути дана також і Конституційним Судом України, у практиці якого неодноразово використовувались посилання на «питання політичної доцільності», що як такі не можуть бути предметом судового розгляду. Втім, доктрина «питань політичної доцільності» видається неоднозначною вже з огляду на те, що дозволяє виправдати існування таких сфер діяльності законодавчої влади, в яких її розсуд визнається юридично необмеженим (ідея суверенітету парламенту).

Індемнітет суддів КСУ та межі дискреції парламенту. В оскаржуваній постанові ВАСУ від 11 грудня 2017 року на підставі аналізу норм законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Конституційний Суд України», а також Регламенту КСУ відзначалось, що «визначити особисту позицію кожного судді зі складу колегії суддів з приводу ухваленого рішення неможливо, адже така інформація є таємною, не підлягає оприлюдненню та захищена законом». Відтак ВАСУ зробив висновок, що «суддя, який брав участь у складі колегії суддів під час ухвалення судового рішення, не може бути притягнутий до відповідальності».

Однак Верховним Судом з означеної юридичної ситуації зроблено діаметрально протилежний висновок. Відмовивши позивачу в задоволенні позовних вимог, ВП ВС фактично визнала законним застосування до нього звільнення на засадах колективної відповідальності. Тим самим Верховний Суд визнав також і правомірність звільнення парламентом з посади й тих суддів КСУ, які, ймовірно, могли голосувати проти прийняття цього рішення, не виклавши, однак, щодо нього окремої думки.

Небезпека визнання звільнення судді КСУ з посади за порушення присяги заходом політичної відповідальності полягає в тому, що в принципі дозволяє виправдати припинення повноважень судді КСУ парламентом як суб'єктом призначення такого судді на підставі його участі у прийнятті будь-яких рішень, зміст яких оцінюватиметься Радою як «порушення присяги». В такому випадку розсуд суб'єктів призначення суддів КСУ в питанні їх дострокового звільнення з посади стає практично безмежним.

Підтвердженням цього є те, що, як вказується в оскаржуваній постанові ВАСУ, 19 червня 2014 року в ході роботи XII позачергового з'їзду суддів України делегати вирішили зняти з порядку денного питання щодо звільнення з посади обраних за квотою з'їзду суддів України суддів Конституційного Суду України. Таким чином, з'їздом суддів України рішення щодо звільнення та призначення суддів Конституційного Суду України не приймалися. При розгляді справи ВАСУ також не встановлено й обставин звільнення із займаних посад суддів Конституційного Суду України, призначених Президентом України, на підставі спірної Постанови № 775–VII.

Визнання звільнення з посади судді КСУ за порушення присяги заходом політичної відповідальності фактично санкціонує необмежену дискрецію суб'єкта призначення в питанні такого звільнення і виправдовує політичну залежність суддів КСУ від суб'єктів призначення. А це, своєю чергою, суперечить засадам їхньої незалежності і безсторонності при здійсненні конституційного правосуддя.

Парадокс полягає в тому, що в розглядуваній справі альтернативою необмеженої дискреції суб'єкта призначення (позиція Верховного Суду) виступає вже необмежений індемнітет суддів КСУ (позиція ВАСУ). Вважаємо, що вирішення

означеної дилеми має спиратись безпосередньо на норми частини п'ятої статті 126, статті 149 Основного Закону України, згідно з якими суддя, в тому числі суддя КСУ, звільняється з посади органом, що його обрав чи призначив, на визначених у Конституції України підставах.

Належна парламентська процедура й парадокси верховенства права. На відміну від оскаржуваної постанови ВАСУ, у постанові Великої Палати немає посилок на принцип верховенства права, а також на вимоги належної правової процедури та на інші критерії правомірності акта суб'єкта владних повноважень, закріплені у пунктах 2–10 частини другої статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС). Можливо, на думку суддів Верховного Суду, політичний характер відповідальності судді КСУ за порушення ним присяги дозволяє не застосовувати до процедури звільнення такого судді з посади згадані принцип та критерії. Можливо ж, річ взагалі у тому, що дискурс правосуддя перехідного періоду становить альтернативу дискурсу верховенства права, яке, на думку деяких дослідників, «каже дещо про якість закону, однак не має відношення до Справедливості з великої літери»¹. Так чи інакше, але за міжнародними стандартами (зокрема практикою Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) та позиціями Венеціанської Комісії) вимоги верховенства права і належної правової процедури поширюються як на заходи юридичної відповідальності, так і на люстраційні заходи², що мають не суто юридичний, а політико-правовий характер.

Втім, у постанові від 14 березня 2018 року Велика Палата вказала на «неможливість застосування висновків ЄСПЛ, викладених у рішенні у справі «Олександр Волков проти України»³ (далі — Волков, справа Волкова) для оцінки правомірності звільнення суддів КСУ. Ця неможливість, на думку Великої Палати, випливає з того, що «Конституційний Суд України не є судом у розумінні статті 6 Конвенції». При цьому відмінності між обставинами, які були предметом розгляду ЄСПЛ у щойно зазначеній справі, та обставинами справи, що розглядалася Великою Палатою, були аргументовані а) політичним характером формування КСУ; б) специфікою його функцій і повноважень.

Такий висновок, втім, викликає певний подив. Адже, по-перше, не вбачається зв'язку між порядком формування Конституційного Суду України та додержанням парламентом гарантій належної правової процедури при звільненні суддів КСУ з посади. Чи згідно з подібним ходом міркувань такі гарантії мали б бути відмінними для суддів КСУ, призначуваних, з одного боку, за квотою з'їзду суддів України, та, з другого боку, за квотою політичних органів — Президента України і парламенту? Тоді ступінь незалежності суддів КСУ мав би відрізнятись залежно від суб'єкта обрання чи призначення, що, своєю чергою, підривало би конституційні

¹ Чарнота А. Про яскравий випадок невизначеності, або правосуддя перехідного періоду і верховенство права / А. Чарнота // Філософія права і загальна теорія права. — 2013. — № 2. — С. 186.

² Шевчук С. Люстрація як ретроактивна справедливість: європейські стандарти захисту прав людини при переході до демократичного правління / С. Шевчук // Юридичний журнал. — 2006. — № 2. — С. 65–80; Овчаренко О. М. Теоретико-прикладні проблеми інституту юридичної відповідальності судді / О. М. Овчаренко. — Х. : Юрайт, 2017. — С. 454, 465.

³ Рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України» // Офіційний вісник України. — 2013. — № 89. — Ст. 3307.

принципи незалежності суду й суддів КСУ (частина перша статті 126, частина перша статті 129, стаття 149 Конституції України) і рівності статусів суддів КСУ. У такому разі, можливо, і всіх суддів судів загальної юрисдикції, обраних ВР безстроково, також можна було б визнати не стільки суддями, скільки політичними діячами? Запитання, гадаємо, суто риторичне.

По-друге, та зазначена в постанові Великої Палати обставина, що КСУ «не розглядає конкретні юридичні справи у спорах між певними суб'єктами права», а може діяти «як негативний законодавець» і «як позитивний законодавець», ще, звісно, аж ніяк не перетворює Конституційний Суд України на орган законодавчої влади, а звільнення з посади Радою призначених нею суддів КСУ — на питання внутрішньої діяльності самого парламенту, на яке не поширювалися б принципи верховенства права та гарантії належної правової процедури.

На думку ж Верховного Суду, згадані обставини «суттєво відрізняють Конституційний Суд України від судів загальної юрисдикції, оскільки зазначене вище свідчить про те, що цей орган є більшою мірою політичним, ніж судовим». Однак таке протиставлення «політичних» та «судових» ознак у діяльності Конституційного Суду України не видається коректним, оскільки стосується різних аспектів: характеру діяльності органу державної влади та предметів його діяльності. Варто нагадати й добре відоме поняття політичної юриспруденції, застосовуване до практичних органів саме судової влади¹.

Зрештою, найбільш важливо те, що об'єктами порівняння у справі Волкова і справі, що розглядалася Великою Палатою, мала б бути аж ніяк не природа тих судових органів, з яких відбувалося звільнення суддів (відповідно, ВСУ та КСУ) за порушення ними присяги. Натомість співставленню мали би підлягати самі процедури, застосовувані в порівнюваних справах, а також функції тих органів, які застосовували ці процедури. Так, в обох випадках мало місце вирішення Радою питання про звільнення судді з посади за порушення присяги судді. У розглядуваній справі, як це не парадоксально, але саме парламент (а не КСУ) діяв як «суд» у розумінні статті 6 Конвенції (Волков, пункт 90). З огляду на це навряд чи досягають своєї мети посилання на рішення ЄСПЛ, наведені у Постанові від 14 березня 2018 року на підтвердження того, що «Конституційний Суд України не є судом у розумінні статті 6 Конвенції».

Складно вбачати й принципові відмінності між присягою судді суду загальної юрисдикції та присягою судді КСУ і, відповідно, між такими підставами дисциплінарної відповідальності, як порушення присяги суддею суду загальної юрисдикції та порушення присяги суддею КСУ. Згідно зі статтею 149 Конституції України в редакції, яка вважалась чинною на момент прийняття ВР Постанови № 775–VII, на суддів Конституційного Суду України поширювались, зокрема, гарантії незалежності та недоторканності, підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 Основного Закону України.

На наш погляд, із функціональної тотожності процедур, які були предметом оцінки у справі Волкова, із розглядуваною справою та аналогічності порушень, які слугують наслідками застосування до суддів заходів відповідальності, впливає

¹ Див., напр.: *Егоров С. А. Политическая юриспруденция в США / под ред. А. А. Мишина. — М. : Наука, 1989. — 224 с.; Shapiro M. Political Jurisprudence / M. Shapiro // Kentucky Law Journal, 52 (1964), 294.*

висновок про відсутність суттєвих відмінностей між обставинами справи Волкова і справи, що розглядалася Великою Палатою. Це означає релевантність для оцінки обставин останньої справи правових позицій ЄСПЛ, сформульованих у рішенні у справі Волкова: «парламентський орган може вважатися «судом» у матеріально-правовому значенні цього терміна...» (сказане, ясна річ, не надає парламенту формального статусу органу правосуддя) і «висновок щодо застосовності статті 6 Конвенції не перешкоджає розгляду питання дотримання процесуальних гарантій у такому провадженні» (Волков, пункт 88). Нагадаємо також дану ЄСПЛ оцінку звільненню з посади судді суду загальної юрисдикції за порушення присяги як «класичного дисциплінарного стягнення за неналежне виконання професійних обов'язків» (пункт 93).

Річ, проте, не тільки в міжнародних стандартах як таких, оскільки визнання і дія принципу верховенства права проголошені у статті 8 Конституції України, а норма, за якою суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, закріплена у статті 6 КАС.

При цьому частина критеріїв правомірності акта суб'єкта владних повноважень (частина друга статті 2 КАС) збігається з визнаними у практиці КСУ й міжнародних судових установ елементами принципу верховенства права: дотримання принципу рівності перед законом, запобігання всім формам дискримінації і пропорційність, використання повноваження з метою, з якою воно надане, безсторонність (неупередженість), добросовісність тощо. Зокрема, загально визнаним є право особи на участь у процесі прийняття будь-якого рішення, яке може мати для неї несприятливі правові наслідки. До критеріїв правомірності рішення суб'єкта владних повноважень належить також і вимога своєчасності (розумного строку) прийняття рішення (пункти 9 і 10 частини другої статті 2 КАС). Доводиться констатувати, що у своїх рішеннях у справі ні ВАСУ, ні Верховний Суд не вважали за необхідне приділити останньому питанню окрему увагу.

Обґрунтованість акта суб'єкта владних повноважень передбачає урахування всіх обставин, що мають значення для прийняття акта (пункт 3 частини другої статті 2 КАС). Для рішення ВР про застосування до судді КСУ заходів юридичної відповідальності такими обставинами є, зокрема, характер участі конкретного судді в прийнятті рішення Конституційним Судом України (про неврахування цього критерію та причини цього вже йшлося вище).

У своїй постанові у справі ВАСУ як суд першої інстанції на підставі аналізу законодавства дійшов висновку, що «прийняття спірної постанови Радою з такого питання за скороченою процедурою неможливе». Натомість Верховний Суд, здійснивши перевірку додержання Радою встановленої процедури звільнення судді КСУ, взагалі не дав оцінки факту прийняття ВР спірної постанови за скороченою процедурою, мабуть, визнавши цю обставину такою, що не має суттєвого правового значення.

Таким чином, у питанні перевірки додержання парламентом при прийнятті Постанови № 775–VII вимог частини другої статті 2 КАС Верховний Суд вдався до самообмеження, невмотивовано утримавшись від розгляду питання про дотримання ВР при прийнятті згаданої Постанови засад належної правової процедури та інших елементів принципу верховенства права. Водночас у цьому випадку звернення до загальноправових засад видається необхідним передусім з огляду

на пряму вказівку закону і також могло б стати доречним з огляду на брак спеціального законодавчого регулювання.

Деякі підсумки. Складність здійснення судового контролю законності одного з важливих пореволюційних актів українського парламенту полягає в необхідності оцінки політико-правового рішення, виняткового як за змістом, так і за обставинами його прийняття. Причому у справі, що розглядалася, така оцінка здійснювалась судами на основі загальних законодавчих критеріїв, розрахованих на ординарну юридичну діяльність суб'єктів владних повноважень.

Попри присутність у розглядуваній справі виразних моральних і політичних аспектів справа стосується, тим не менш, реалізації справедливості як осердя конституційної засади верховенства права. При цьому найбільш важливим і водночас найбільш складним є знаходження й обґрунтування балансу принципів справедливості та юридичної визначеності (Г. Радбрух), суддівського індемнітету і неприпустимості зловживання судовою владою, незалежності суддів та їхньої відповідальності за порушення присяги. Попри всю складність означеного завдання саме завдяки такому обґрунтуванню очищення державної влади може сприйматися не просто як свавілля чи політична помста, а як правосуддя, яке «визнається таким за своєю суттю» (Рішення КСУ від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003).

Викладене дає підстави зробити також висновок, який, як видається, може мати певне теоретико-методологічне значення для транзитивного правосуддя. Йдеться про виняткову проблематичність мотивування актів правосуддя перехідного періоду на основі суто легістського дискурсу, без звернення до соціологічно орієнтованих або до юснатуралістичних аргументів. В останньому ж випадку, вочевидь, уже неможливо обійтися без звернення не тільки до букви Конституції України, а й до її духу.

Рабинович С. Контроль за применением мер ответственности за нарушение присяги судьи Конституционного Суда Украины: вопросы конституционности и законности. В статье анализируются практические и теоретические проблемы судебного контроля законности и конституционности решения парламента о применении мер ответственности к судье Конституционного Суда Украины за нарушение присяги судьи. Обосновывается проблематичность понимания увольнения с должности судьи Конституционного Суда Украины за нарушение присяги как меры политической ответственности.

Ключевые слова: ответственность за нарушение присяги судьи Конституционного Суда Украины, юридическая ответственность, надлежащая правовая процедура, индемнитет судьи Конституционного Суда Украины, усмотрение парламента.

Rabinovych S. Control under the application of the measures of responsibility for the breach of the oath of the judge of the Constitutional Court of Ukraine: questions of constitutionality and legality. The article researches practical and theoretical aspects of the judicial control over the legality and constitutionality of the parliament's decisions on application of the measures of responsibility to judges of the Constitutional Court of Ukraine in case they breach the oath. It is argued, that dismissing judge of the Constitutional Court of Ukraine for the breach of the oath as a measure of political responsibility, is regarded as highly problematic.

Key words: responsibility for the breach of the oath of the judge of the Constitutional Court of Ukraine, legal responsibility, supremacy of law, due legal procedure, indemnity of the judge of the Constitutional Court of Ukraine, discretion of the parliament.

Здійснення права на конституційну скаргу: аналіз практики Конституційного Суду України

Д. Терлецький

кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
голова комітету з конституційного правосуддя та прав людини
Ради адвокатів Одеської області

А. Єзеров

кандидат юридичних наук, доцент, адвокат

Реалізація права на конституційну скаргу обумовлена низкою процедурних обмежень. У статті проаналізовано правозастосовну практику колегій Конституційного Суду України і виокремлено типові помилки з боку суб'єктів права на конституційну скаргу, які визнаються порушенням вимог щодо прийнятності конституційної скарги і слугують підставою для відмови у відкритті конституційного провадження. Авторами визначено формальні та змістові вимоги до належної реалізації права на конституційну скаргу, викладено пропозиції щодо вдосконалення її правового врегулювання.

Ключові слова: конституційна скарга, умови прийнятності, (не)конституційність, судове рішення.

Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»¹, який набув чинності 30 вересня 2016 року, суттєво змінив конституційно-правовий статус Конституційного Суду України. Серед численних нововведень чи не найбільш значущим є впровадження інституту конституційної скарги, що зумовило зміну інтерпретаційних повноважень Конституційного Суду України і, відповідно, ліквідацію інституту конституційного звернення осіб щодо тлумачення Конституції та законів України, який від початку розглядався як «паліатив», заміник конституційної скарги².

Дискусії щодо запровадження в Україні інституту конституційної скарги як важливого засобу вдосконалення конституційно-правового регулювання, забезпечення належного доступу особи до конституційного правосуддя розпочалися з моменту утворення Конституційного Суду України і тривали до останнього часу, ставши предметом ґрунтовних конституційно-правових досліджень³. Проте набуття чинності змінами до Конституції України щодо правосуддя не знімає

¹ Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 червня 2016 року № 1401–VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>

² Шаповал В. М. Проблеми розвитку конституційної юрисдикції в Україні / В. М. Шаповал // Вісник Конституційного Суду України. — 1998. — № 2. — С. 52.

³ Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя / М. М. Гультай ; НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування. — Х. : Право, 2013. — 422 с.; Інститут конституційної скарги як засіб захисту основних прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз : монографія / за заг. ред. М. М. Гецько, Ю. М. Бисаги, Д. М. Белова. — Ужгород : Гельветика, 2015. — 228 с.; Проблеми та перспективи запро-

питання з порядку денного, а визначає якісно інший, практичний, аспект його подальшого осмислення з метою виявлення проблем імплементації нового інституту конституційної скарги, насамперед щодо захисту особами своїх конституційних прав через подання конституційної скарги.

Аналіз частини четвертої статті 55 та статті 151¹ Конституції України в редакції 2016 року показує, що в Україні було запроваджено інститут нормативної (часткової) конституційної скарги, за якої перевірки на конституційність у разі порушення конституційних прав особи підлягає лише закон, покладений в основу ухвалення судового рішення, тоді як останнє не може бути предметом конституційного контролю¹.

Серед положень Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон)², якими врегульовано інститут конституційної скарги, принципове значення для належної реалізації особою права на конституційну скаргу мають приписи статті 55, що встановлюють вимоги до конституційної скарги, статті 56, які визначають суб'єкта права на конституційну скаргу, та статті 77, що регламентує умови прийнятності конституційної скарги Конституційним Судом України.

На рівні приписів Основного Закону України *expressis verbis* визначено лише дві істотні умови практичної реалізації права на конституційну скаргу: 1) об'єктом перевірки на відповідність Конституції України є виключно закон України, застосований в остаточному судовому рішенні у справі заявника; 2) перевірка на відповідність Конституції України може бути ініційована лише у разі вичерпання всіх інших національних засобів юридичного захисту.

Отже, об'єктом конституційної скарги є конституційність закону (або окремих його положень), який застосований в остаточному судовому рішенні у справі заявника і є чинним, за винятком випадку, про який йдеться у частині другій статті 8 Закону: «З метою захисту та відновлення прав особи Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності».

Природа конституційного контролю розкривається саме в його предметі, тому останній важливо правильно визначати при реалізації права на конституційну скаргу. Предмет конституційної скарги становлять конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, зіставивши їх із конкретними положеннями Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України (пункт 5 частини другої статті 55 Закону). Продуктом такого зіставлення стане рішення Конституційного Суду України про конституційність (неконституційність) конкретних положень закону України, що матиме відповідні правові наслідки не тільки для суб'єкта звернення з конституційною

вадження індивідуальної конституційної скарги в Україні : монографія / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова. — К. : Атіка-Н, 2010. — 108 с.

¹ Study on individual access to constitutional justice, Adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session (Venice, 17–18 December 2010) № CDL-AD(2010)039rev-e [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)039rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)039rev-e)

² Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

скаргою, а й для всіх суб'єктів права в Україні. Законодавець зобов'язав скаржників обґрунтувати у конституційній скарзі свої твердження щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт б частини другої статті 55 Закону).

Оскільки предметом конституційної скарги є конституційність саме закону, а не судового рішення, в якому цей закон був застосований, то за результатами розгляду конституційної скарги настають правові наслідки передусім саме для закону (він втрачає юридичну силу у випадку визнання його таким, що не відповідає Конституції України), а не для судового рішення. Конституційний Суд України не має права ані скасувати, ані змінити, ані направити на перегляд судового рішення. Однак, здійснюючи конституційний контроль, Конституційний Суд України вдається до інтерпретаційної діяльності, оскільки неможливо визначити сутність акта, не витлумачивши його¹. І якщо Конституційний Суд України, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд України вказує на це у резолютивній частині рішення (частина третя статті 89 Закону). Натомість, на жаль, законодавством не передбачено жодних правових наслідків такої вказівки для судового рішення та можливості відновлення порушених таким тлумаченням акта прав особи. Однак в умовах відсутності практики з цього питання науковці висловлюють, зокрема, думку про те, що «положення статті 151¹ Конституції стосовно розуміння поняття «застосований в остаточному судовому рішенні ... закон» з точки зору верховенства права та поваги до прав людини можна тлумачити також і через призму актів правозастосування. Тобто КСУ може перевіряти, чи на конституційних підставах ухвалювався сам правозастосовний акт, який ґрунтувався на сумнівних положеннях закону»².

Суб'єктами права на конституційну скаргу відповідно до Конституції України є особи, які вважають, що застосований в остаточному судовому рішенні у їхній справі закон України суперечить Конституції України. Профільний Закон позбавив такої можливості юридичних осіб публічного права — органи державної влади та місцевого самоврядування, утворені ними підприємства, установи та організації. Отже, право на конституційну скаргу належить фізичним особам (громадянам, особам без громадянства, іноземцям) та юридичним особам приватного права.

У статті 56 Закону встановлено вимогу особистого підпису фізичною особою конституційної скарги, а скаргу юридичної особи підписує «уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи». Такі вимоги різко відрізняються від інших галузевих процесуальних норм і не виправдано нівелюють інститут представництва, але мають бути враховані,

¹ Див. детальніше: Конституція України у судових рішеннях / М. П. Орзіх, А. А. Єзеров, Д. С. Терлецький. — К. : Юрінком Інтер, 2011. — С. 4–46.

² Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму : монографія / М. В. Савчин. — Ужгород : PIK-У, 2018. — С. 266.

зокрема адвокатами, при поданні конституційної скарги, оскільки прямо зумовлюють її прийнятність.

Аналіз правозастосовної практики колегій Конституційного Суду України дозволяє виокремити типові помилки з боку суб'єктів права на конституційну скаргу, які визнаються порушенням вимог щодо прийнятності конституційної скарги і слугують підставою для відмови у відкритті конституційного провадження. Поряд із формальними мають місце й змістові помилки, що засвідчують нерозуміння суб'єктами права на конституційну скаргу її сутнісних характеристик.

Насамперед суб'єкти права на конституційну скаргу досить часто помиляються при визначенні конкретних положень закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретних положень Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України (пункт 5 частини другої статті 55 Закону). Положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, мають бути вказані максимально чітко та конкретно. Неприпустимим є ототожнення відповідної норми закону України і статті, в якій її закріплено¹, або зазначення норми закону України, що не була застосована в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу². Останнє застереження є особливо важливим, якщо в значенні остаточного судового рішення у справі виступає, наприклад, ухвала про відмову у відкритті касаційного провадження у справі. Так само конкретно у конституційній скарзі мають бути визначені положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити положення закону України. Неприйнятним є цитування різноманітних положень Конституції України безвідносно до відповідних положень закону України, без розкриття їхнього змістового протиріччя³.

Втім, значно складнішим завданням для суб'єктів права на конституційну скаргу є обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55 Закону). Передусім, обґрунтовуючи твердження щодо неконституційності, необхідно зважати, що наведення лише змісту положень законів України, інших нормативно-правових актів, цитування приписів Конституції України, юридичних позицій Конституційного Суду України та рішень Європейського суду з прав людини без

¹ Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 5 квітня 2018 року № 32-2(I)/2018 у справі № 3-35/2018(1424/17) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/32-2i2018.pdf; Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 80-3(I)/2018 у справі № 3-165/2018(848/17) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/80-3i2018.pdf>

² Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 6 квітня 2018 року № 44-2(I)/2018 у справі № 3-98/2018(4525/17) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/44-2i2018.pdf

³ Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 174-1(II)/2018 у справі № 3-203/2018(2170/18) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/174-12_2018.pdf

аргументації невідповідності оспорюваних положень закону України Конституції України не є обґрунтуванням тверджень щодо їх неконституційності¹, в тому числі в розумінні пункту 6 частини другої статті 55 Закону.

Виходячи з практики Конституційного Суду України², припущення суб'єктів права на конституційну скаргу також не можуть вважатися аргументами на підтвердження неконституційності положень закону України.

Надаючи обґрунтування тверджень щодо невідповідності положень закону України Конституції України, потрібно пам'ятати, що неналежне законодавче врегулювання або його відсутність не може бути підставою для відкриття конституційного провадження у справі³, а заповнення прогалин у нормативно-правових актах, прийняття законів, внесення до них змін і доповнень, узгодження їх положень між собою є прерогативою Верховної Ради України і не належить до повноважень Конституційного Суду України⁴.

В основу обґрунтування неконституційності положень закону України не можуть бути покладені твердження щодо розбіжностей у судовій практиці, оскільки вирішення питань застосування судами законів України також не належить до повноважень органу конституційної юрисдикції в Україні⁵.

¹ Ухвала Конституційного Суду України від 8 липня 2015 року № 29-у/2015 у справі № 2-29/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v029u710-15>; Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 21 грудня 2017 року № 13-у/2017 у справі № 2-11/2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v013u710-17>; Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 31 травня 2018 року № 186-2(II)/2018 у справі № 3-201/2018(2163/18) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/186222018.pdf

² Ухвала Конституційного Суду України від 13 квітня 2004 року № 32-у/2004 у справі № 2-36/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v032u710-04>; Ухвала Конституційного Суду України від 15 листопада 2007 року № 64-у/2007 у справі № 2-50/2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v064u710-07>; Ухвала Конституційного Суду України від 27 січня 2010 року № 2-у/2010 у справі № 2-2/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002u710-10>

³ Ухвала Конституційного Суду України від 21 березня 2002 року № 9-у/2002 у справі № 2-17/2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v009u710-02>; Ухвала Конституційного Суду України від 27 лютого 2013 року № 8-у/2013 у справі № 2-9/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v008u710-13>

⁴ Ухвала Конституційного Суду України від 15 лютого 2007 року № 15-у/2007 у справі № 2-13/2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015u710-07>; Ухвала Конституційного Суду України від 19 травня 2009 року № 15-у/2007 у справі № 2-25/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v027u710-09>; Ухвала Конституційного Суду України від 24 червня 2009 року № 34-у/2009 у справі № 2-35/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v034u710-09>; Ухвала Конституційного Суду України від 8 липня 2014 року № 74-у/2014 у справі № 2-62/2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v074u710-14>

⁵ Ухвала Конституційного Суду України від 31 березня 2010 року № 15-у/2010 у справі № 2-11/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v015u710-10>; Ухвала Конституційного Суду України від 3 липня 2014 року № 73-у/2014

Відповідно до пункту 6 частини другої статті 55 Закону в конституційній скарзі має бути зазначено, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону України. У цьому контексті доцільно підтримати зауваження експертів Центру політико-правових реформ, що ця вимога прямо не впливає з положень статті 151¹ Конституції України і може тлумачитися як обмеження права особи на конституційну скаргу. Також можливе застосування неконституційного положення закону України в остаточному судовому рішенні, що не порушило право суб'єкта права на конституційну скаргу¹.

Варто зазначити, що дотримання цієї вимоги юридичними особами може вимагати додаткової аргументації, оскільки йдеться про порушення гарантованого Конституцією України права людини. Природно, розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України закріплює конституційні права, свободи і обов'язки насамперед людини і громадянина та їх гарантії. Про це свідчить як назва цього розділу, так і системний аналіз змісту його статей та частини другої статті 3 Конституції України². Цивільний кодекс України, визначаючи цивільну правоздатність, закріплює загальне правило, відповідно до якого юридична особа здатна мати такі самі цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині (частина перша статті 91)³. Зважаючи на Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99, незаперечним аргументом про віднесеність права людини, гарантованого Конституцією України, юридичній особі виступатиме, як видається, пряма вказівка про це в законі України або іншому нормативно-правовому акті.

Суб'єкти права на конституційну скаргу нерідко припускаються й суто формальних помилок, які також призводять до відмови у відкритті конституційного провадження у справі. Так, зокрема, адвокат, якого суб'єкт права на конституційну скаргу — фізична особа — уповноважила представляти інтереси в Конституційному Суді України, може підписати конституційну скаргу від її імені лише у разі, якщо остання за станом здоров'я або фізичною вадкою не має змоги зробити це

у справі № 2-76/2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v081u710-14>; Ухвала Конституційного Суду України від 24 лютого 2016 року № 14-у/2016 у справі № 2-7/2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/14-y/2016.pdf

¹ Аналітичний звіт щодо запровадження інституту конституційної скарги / Ю. Кириченко, Б. Бондаренко — К. : ФОРМ Москаленко О. М., 2018. — С. 11.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99>

³ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

особисто. У такому разі до конституційної скарги мають бути додані документи, які підтверджують зазначені обставини¹.

Аналізуючи практичні аспекти здійснення права на конституційну скаргу, не можна оминати увагою два принципово важливі моменти, які, на нашу думку, не були належним чином урегульовані ані Законом, ані Регламентом Конституційного Суду України (далі — Регламент)².

По-перше, за загальним правилом, відповідно до частини другої статті 75 Закону, строк конституційного провадження у справах за конституційними скаргами не повинен перевищувати шість місяців. Як виняток, сенати або Велика палата Конституційного Суду України можуть визнати конституційне провадження у справі невідкладним, і тоді строк провадження не може перевищувати один календарний місяць. Проте суб'єкти права на конституційну скаргу відповідно до Закону не мають права клопотати перед Конституційним Судом України про визнання конституційного провадження у їхній справі невідкладним.

По-друге, при розгляді конституційної скарги Велика палата Конституційного Суду України відповідно до статті 78 Закону з власної ініціативи може видати забезпечувальний наказ для забезпечення конституційної скарги. Забезпечувальний наказ є виконавчим документом, який видається у виняткових випадках з метою запобігання незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення. Проте суб'єкти права на конституційну скаргу відповідно до Закону так само не мають права клопотати перед Конституційним Судом України про видання у їхній справі забезпечувального наказу.

Привертає увагу той факт, що Велика палата Конституційного Суду України відповідно до частини першої статті 68 Закону наділена повноваженнями розглядати справи за конституційними скаргами лише після відкриття конституційного провадження виключно у разі відмови сенатів Конституційного Суду України від розгляду справи на розсуд Великої палати Конституційного Суду України. Сенати Конституційного Суду України можуть відмовитися від розгляду справи в будь-який час до постановлення свого рішення, якщо виникає необхідність у тлумаченні Конституції України або якщо вирішення питання, що розглядається, може спричинити несумісність із юридичними позиціями, попередньо постановленими Конституційним Судом України.

Інакше кажучи, і час, і орган Конституційного Суду України, який вирішує питання про строки конституційного провадження та вжиття заходів забезпечення, є різними: сенати Конституційного Суду України відразу після відкриття конституційного провадження у справі (пункт 6 параграфу 45 Регламенту) та Велика палата Конституційного Суду України після і у разі відмови сенатів Конституційного Суду України від розгляду справи на її розсуд (частина перша статті 68 Закону).

¹ Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 6 квітня 2018 року № 43-2(І)/2018 у справі № 3-166/2018(875/18) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/43_21_2018.pdf

² Про Регламент Конституційного Суду України : Постанова Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1-ps2018.pdf

Відповідно до частини третьої статті 78 Закону способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію, яка може бути адресована згідно з пунктом 2 параграфу 46 Регламенту тільки органу або посадовій особі. При цьому, як було зазначено, вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги можливе лише у виняткових випадках, які не вказані ані в Законі, ані в Регламенті, і ще мають бути визначені практикою Великої палати Конституційного Суду України.

Відповідно до норм процесуального законодавства (частина п'ята статті 361 Кодексу адміністративного судочинства України, частина третя статті 459 Кримінального процесуального кодексу України, частина третя статті 320 Господарського процесуального кодексу України, частина третя статті 423 Цивільного процесуального кодексу України) підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане. При цьому в адміністративному, господарському та цивільному судочинстві перегляд справи за виключними обставинами з цих підстав можливий лише у тому разі, якщо судові рішення на цей час ще не виконане. У кримінально-процесуальному законодавстві такого обмеження для перегляду рішення суду не встановлено.

Виходячи із процесуальних строків перегляду відповідними судами за виключними обставинами остаточних судових рішень у справах, доводиться констатувати, що можливість такого перегляду щодо рішень, які набрали законної сили з 30 вересня 2016 року до 3 серпня 2017 року, є мінімальною. Верховна Рада України спромоглася врегулювати процедуру розгляду конституційних скарг Конституційним Судом України із запізненням майже на рік, адже процедуру розгляду скарг на рівні Закону було врегульовано лише 13 липня 2017 року. Конституційний Суд України через неспроможність ефективно організувати внутрішню роботу в 2017 році ухвалив Регламент із затримкою більше ніж на три місяці, лише 22 лютого 2018 року. І лише 29 березня 2018 року було сформовано колегії та сенати Конституційного Суду України¹, без яких розгляд конституційних скарг не можливий. Як результат, питання щодо відкриття конституційного провадження за конституційними скаргами, поданими до набрання чинності Законом, тобто до 3 серпня 2017 року, вирішувалося протягом квітня — травня 2018 року². Проте навіть за конституційними скаргами, поданими відразу після набрання Законом чинності, ймовірність досягнення суб'єктами права на конституційну скаргу свого приватноправового інтересу через перегляд відповідним судом

¹ Про утворення сенатів Конституційного Суду України : Постанова Конституційного Суду України від 29 березня 2018 року № 2-пс/2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2-nc_2018.pdf; Про утворення колегій суддів Конституційного Суду України : Постанова Конституційного Суду України від 29 березня 2018 року № 3-пс/2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3-nc_2018.pdf

² Про затвердження тексту щорічної інформаційної доповіді Конституційного Суду України : Постанова Конституційного Суду України від 29 березня 2018 року № 17-п/2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/zvit.pdf

остаточного судового рішення у справі за виключними обставинами, на нашу думку, залишається вкрай сумнівною.

Водночас, як показує аналіз рішень Європейського суду з прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція) та Протоколи до неї не встановлюють додаткових вимог щодо перегляду такого рішення, а саме щодо перегляду виключно рішень суду, які ще не виконано¹.

Рішення Європейського суду з прав людини вимагає від держави *restitutio in integrum*, тобто поновлення первинного стану, що існував у спорі до порушення Конвенції. Саме такий підхід має застосовуватися і до рішень Конституційного Суду України, якими встановлено неконституційність положень законів України, оскільки йдеться про ті самі права і свободи, зокрема про право громадян на справедливий судовий розгляд, яким не може вважатися судові рішення, що постановлене на підставі неконституційних норм.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що запровадження в Україні інституту конституційної скарги, безсумнівно, матиме прогресивне значення для повноти та ефективності забезпечення верховенства Конституції України органом конституційної юрисдикції в Україні. Водночас в аспекті захисту особами своїх конституційних прав через подання конституційної скарги законодавче регулювання, вочевидь, потребує коригування, зокрема щодо вжиття заходів забезпечення конституційної скарги, визнання провадження у справі невідкладним та, найголовніше, визначення умов перегляду остаточного судового рішення у справі у разі встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону чи його окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи.

Терлецкий Д., Езеров А. Осуществление права на конституционную жалобу: анализ практики Конституционного Суда Украины. Реализация права на конституционную жалобу обусловлена рядом процедурных ограничений. В статье проанализирована правоприменительная практика коллегий Конституционного Суда Украины и выделены типичные ошибки со стороны субъектов права на конституционную жалобу, которые признаются нарушением требований о приемлемости конституционной жалобы и являются основанием для отказа в открытии конституционного производства. Авторы определяют формальные и смысловые требования к надлежащей реализации права на конституционную жалобу, излагают предложения по совершенствованию ее правового урегулирования.

Ключевые слова: конституционная жалоба, условия приемлемости, (не)конституционность, судебное решение.

Terletsy D., Yezarov A. The implementation of the right to constitutional complaint: analysis of the jurisprudence of the Constitutional Court of Ukraine. The implementation of the right to constitutional complaint is limited by different procedural restrictions. The authors analyse law-application practice of the Boards of the Constitutional Court of Ukraine and typical errors made by the subjects of the right to

¹ Інтерв'ю Голови Конституційного Суду України Станіслава Шевчука // Закон і бізнес. — 2018. — № 27 (1377) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.zib.com.ua/ua/133602-golovaksstanislavshevchukvazhkovimagatividprostihlyu.html

constitutional complaint are identified, which constitute the violation of the requirements of admissibility of a constitutional complaint and are the basis for rejection to initiate constitutional proceedings.

The authors determine formal and essential requirements to the due implementation of the right to constitutional complaint and provide proposals to improve its legal regulation.

Key words: *constitutional complaint, admissibility conditions, (un)constitutionality, judgement.*

Особливості доказування та оцінки доказів у конституційному судовому процесі у справах за конституційними поданнями

Н. Шаптала

кандидат юридичних наук,
суддя Конституційного Суду України

Статтю присвячено актуальним, однак малодослідженим питанням, пов'язаним із визначенням філософсько-правових вимірів доказування та оцінки доказів у конституційному судовому процесі у справах за конституційними поданнями щодо відповідності Конституції України законів та інших правових актів і тлумачення положень Основного Закону Української держави.

Автор зосереджує увагу на особливостях застосування методології аксіологічних та онтологічних галузей філософії у практиці Конституційного Суду України.

Ключові слова: аксіологія, доказування, доказ, конституційність, конституційний судовий процес, онтологія, тлумачення, філософія.

Запровадження інституту конституційного судового контролю є однією з новел Конституції незалежної Української держави, прийнятої Верховною Радою України 28 червня 1996 року. У такий спосіб було зроблено один із рішучих кроків у напрямі переходу від конституційного («державного») законодавства радянського типу до формування засад правової системи сучасної демократичної держави, головним обов'язком якої є утвердження і забезпечення прав і основоположних свобод людини і громадянина.

Протягом 22 років діяльності Конституційного Суду України (далі — КСУ, Суд) проблеми, пов'язані з функціонуванням вітчизняного інституту конституційного судового контролю, досліджувалися багатьма вітчизняними вченими. Проте незважаючи на значну кількість публікацій і наукових праць, окремі актуальні питання, зокрема щодо філософсько-правового визначення сутності доказування та оцінки доказів у конституційному судовому процесі, все ще залишаються недостатньо дослідженими.

Згідно зі статтею 150 Конституції України до повноважень КСУ належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (пункт 1 частини першої);

2) офіційне тлумачення Конституції України (пункт 2 частини першої).

Суб'єктами права на звернення до КСУ з цих питань є: Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим (частина друга статті 150).

Згідно зі статтею 51 Закону України «Про Конституційний Суд України»¹ формою звернення до Суду щодо визнання акта (його окремих положень) неконсти-

¹ Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2017. — № 35. — Ст. 376.

туційним та офіційного тлумачення Конституції України є конституційне подання (пункти 1, 2 частини першої).

Розглядаючи питання конституційності зазначених вище правових актів, КСУ вивчає та оцінює докази, застосовуючи методологічні прийоми формальної логіки та виходячи з певних філософсько-правових критеріїв, до яких, зокрема, належать:

1) аксіологічні фактори, які полягають у відповідності правового акта (його окремих положень) проголошеним актами міжнародного права та закріпленим на вітчизняному конституційному рівні таким загальнолюдським цінностям, як справедливість, рівність, людська гідність, та іншим морально-етичним і духовно-культурним орієнтирам у відносинах між особою та державою (її владними органами).

Так, у Рішенні від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 Суд, зокрема, зазначив: «В Україні права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними; конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; суспільне життя ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності; жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова; кожен має право на свободу світогляду і віросповідання; це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність»¹.

«Відповідно до частини першої статті 29 Конституції України, — наголосив КСУ в Рішенні від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, — кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. ... право на свободу та особисту недоторканність є одним з визначальних та фундаментальних конституційних прав людини. Наявність свободи у особи є однією з передумов її розвитку та соціалізації; право на свободу передбачає можливість вибору своєї поведінки з метою вільного та всебічного розвитку, самостійно діяти відповідно до власних рішень і задумів, визначати пріоритети, робити все, що не заборонено законом, безперешкодно і на власний розсуд пересуватися по території держави, обирати місце проживання тощо; право на свободу означає, що особа є вільною у своїй діяльності від зовнішнього втручання, за винятком обмежень, які встановлюються Конституцією та законами України»²;

2) онтологічні виміри, згідно з якими конституційний нормативний контроль не може обмежуватися виключно позитивістським підходом, а повинен ґрунтуватися на збалансованому поєднанні формально-юридичної оцінки змісту правового

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 140.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 6. — С. 7.

акта (його окремих положень) та його впливу на соціальні, політичні, економічні, моральні й інші фактори, які превалюють у соціумі. Наприклад:

— згідно з юридичною позицією Суду, сформульованою у Рішенні від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, держава «зобов'язана забезпечити вільне волевиявлення громадян України та повагу до результатів такого волевиявлення шляхом належної регламентації й організації виборчого процесу на демократичних засадах та з дотриманням демократичних процедур, а також шляхом впровадження ефективного контролю за здійсненням таких процедур, що має унеможливити будь-які зловживання та маніпуляції, у тому числі з виборчими списками від партій»¹;

— розглядаючи питання щодо конституційності окремих положень Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VII, Суд у Рішенні від 17 липня 2018 року № 6-р/2018 зазначив, що «рівень соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, має бути таким, щоб забезпечувати їм гідне життя, і не повинен залежати від майнового стану їх сімей. Обмеження чи скасування пільг для осіб, на яких поширюється дія Закону № 796 [Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796-XII зі змінами], без відповідної рівноцінної їх заміни чи компенсації є порушенням зобов'язань держави щодо забезпечення соціального захисту цієї категорії осіб. У разі зміни правового регулювання набуті такими особами права на пільги, компенсації і гарантії повинні бути збережені із забезпеченням можливості їх реалізації або запроваджені рівноцінні чи більш сприятливі умови соціального захисту»²;

— водночас у Рішенні від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 Суд, зокрема, роз'яснив, що «для захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нормального функціонування демократичного суспільства, органів державної влади та органів місцевого самоврядування у законах України допускається встановлення відповідних обмежень щодо здійснення релігійної діяльності, у тому числі у публічному місці. У разі проведення мирного зібрання релігійного характеру (богослужіння, релігійного обряду, церемонії, процесії тощо) у публічному місці до його організаторів та учасників можуть бути застосовані обмеження, визначені у частині другій статті 39 Конституції України, тобто суд відповідно до

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2018. — № 1. — С. 46.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпунктів 2–7, 12 та 14 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 17 липня 2018 року № 6-р/2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-18>

закону може встановити обмеження щодо реалізації права на свободу світогляду та віросповідання цих осіб у публічному місці в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей»¹;

— «системний аналіз законодавства України, — дійшов висновку КСУ в Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, — дає підстави стверджувати, що недієздатні особи є особливою категорією людей (фізичних осіб), які внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу тимчасово або постійно не можуть самостійно на власний розсуд реалізовувати майнові та особисті немайнові права, виконувати обов'язки й нести юридичну відповідальність за свої діяння. Недієздатним особам мають надаватися правові можливості для задоволення індивідуальних потреб, реалізації та захисту їх прав і свобод. Хоча за станом здоров'я недієздатні особи не спроможні особисто реалізовувати окремі конституційні права і свободи, у тому числі право на свободу та особисту недоторканність, вони не можуть бути повністю позбавлені цих прав і свобод, тому держава зобов'язана створити ефективні законодавчі механізми та гарантії для їх максимальної реалізації»²;

3) конституційна законність, визначальними факторами якої є дотримання конституційно встановленої процедури розгляду, прийняття та набрання чинності правовими актами, а також здійснення органами державної влади та їх посадовими і службовими особами своїх повноважень у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України.

Наприклад, у Рішенні від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018 КСУ, дослідивши наявні у справі докази, дійшов висновку, що Верховна Рада України «не дотримала встановленої конституційної процедури розгляду і ухвалення Закону № 5475 [Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року № 5475–VI зі змінами], про що свідчить те, що Законопроект № 6278 не було розглянуто на засіданні відповідного комітету Верховної Ради України, а також те, що частиною народних депутатів України було порушено вимогу щодо особистого голосування». Виходячи з цього Суд визнав Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року № 5475–VI зі змінами таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) у цілому³.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 140.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 // Вісник Конституційного Суду України. — 2016. — № 6. — С. 60.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018 // Вісник Конституційного Суду України. — 2018. — № 3. — С. 94.

В іншому Рішенні від 2 лютого 2010 року № 4-рп/2010 Суд наголосив, що аналіз норми абзацу другого пункту 46 Положення про загальноосвітній навчальний заклад у редакції від 30 вересня 2009 року № 1033 свідчить про те, що Кабінет Міністрів України визначив порядок застосування мов педагогічними працівниками загальноосвітніх навчальних закладів, тоді як за Конституцією України застосування мов визначається виключно законами України (пункт 4 частини першої статті 92). Таким чином, доповнюючи пункт 46 Положення абзацом другим, Кабінет Міністрів України вийшов за межі своїх повноважень, передбачених Конституцією та законами України, тому Суд дійшов висновку про неконституційність цієї норми¹.

Філософсько-правова природа Конституції Української держави як політичного та правового акта найвищої юридичної сили ґрунтується на досягненнях багатовікової історії вітчизняного державотворення у забезпеченні прав і свобод людини, гідних умов її життя та прагненні розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу. У цьому контексті повноваження КСУ надавати офіційне тлумачення положень Основного Закону України не тільки є важливою функцією з точки зору дотримання конституційної законності, а й має особливе значення як діяльність, спрямована на визначення сутнісних засад конституційного процесу як відображення соціально-культурного стану суспільства та показників реального рівня взаємовідносин між соціумом і індивідом, владою і громадянином, механізмом державної влади та інститутами громадянського суспільства у їх єдності та суперечності. При цьому «єдність протилежностей» означає їх взаємообумовленість, тобто існування однієї протилежності передбачає необхідну наявність іншої протилежності, у нашому випадку це стосується категорій «права» («норми», або «букви») та «духу» закону.

Таким чином, спираючись на постулати одного з основних законів діалектики — закону про єдність і боротьбу протилежностей, який визначає закономірності розвитку явищ природи і соціально-історичної реальності, можна стверджувати, що сутність доказування у конституційному судовому процесі у справах про офіційне тлумачення Конституції України полягає у такому.

По-перше, це використання, збирання та оцінка, які сприяють правильному розумінню питань «права», тобто юридичного змісту конституційної норми. Прикладом такого розуміння можна вважати Рішення від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, у якому Суд виходячи з наявних у справі доказів роз'яснив, що «народовладдя означає належність усієї повноти влади в межах території держави народові та здійснення ним цієї влади як безпосередньо, так і через своїх представників у органах державної влади та органах місцевого самоврядування»².

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 2 лютого 2010 року № 4-рп/2010 // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 2. — С. 27.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про

У Рішенні від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 КСУ, спираючись на свою попередню юридичну позицію та положення актів міжнародного права, зазначив, що «гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод»¹. У Рішенні від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017 Суд, дослідивши матеріали справи та докази, надані учасниками конституційного судового процесу, дійшов висновку, що «сутність депутатського індемнітету в Україні полягає у захисті народного депутата України від переслідування за висловлювання і голосування під час виконання ним депутатських обов'язків у парламенті та у забезпеченні його права відстоювати свою позицію під час розгляду будь-яких питань у Верховній Раді України або її органах»².

По-друге, виходячи зі свого завдання — гарантувати верховенство Конституції України, Суд зобов'язаний розглядати конституційну норму, яка тлумачиться, з аксіологічної точки зору, тобто дослідити наявні у справі докази щодо відповідності цієї норми «духу» Конституції України — духовним, моральним, естетичним та іншим цінностям, закладеним в основу Основного Закону держави, наприклад:

— у Рішенні від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 КСУ вказав, що «в Україні як соціальної, правовій державі політика спрямовується на створення умов, які забезпечують достатній життєвий рівень, вільний і всебічний розвиток людини як найвищої соціальної цінності, її життя і здоров'я, честь і гідність. Утвердження та дотримання закріплених у нормативно-правових актах соціальних стандартів є конституційним обов'язком держави. Діяльність її правотворчих і правозастосовчих органів має здійснюватися за принципами справедливості, гуманізму, верховенства і прямої дії норм Конституції України, а повноваження — у встановлених Основним Законом України межах і відповідно до законів»³;

— у Рішенні від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 Суд наголосив, що будь-які положення Кримінального процесуального кодексу України повинні застосо-

внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2018. — № 1. — С. 46.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 // Вісник Конституційного Суду України. — 2012. — № 3. — С. 41.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2018. — № 1. — С. 7.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 42. — Ст. 2662.

уватися органами державної влади та їх посадовими особами з урахуванням конституційних норм, принципів і цінностей¹;

— згідно з юридичною позицією КСУ, сформульованою у Рішенні від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, «рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (статтях 14, 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 14), Протоколі № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 1), ратифікованих Україною, та у Загальній декларації прав людини 1948 року (статтях 1, 2, 7). Гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб»².

Викладене дозволяє сформулювати такі висновки. Розглядаючи питання конституційності визначених частиною першою статті 150 Конституції України правових актів, КСУ вивчає та оцінює докази, застосовуючи методологічні прийоми формальної логіки та виходячи з певних філософсько-правових критеріїв, до яких, зокрема, належать:

1) аксіологічні фактори, які полягають у відповідності правового акта (його окремих положень) проголошеним актами міжнародного права та закріпленим на вітчизняному конституційному рівні таким загальнолюдським цінностям, як справедливість, рівність, людська гідність, та іншим морально-етичним і духовно-культурним орієнтирам у відносинах між особою та державою (її владними органами);

2) онтологічні виміри, згідно з якими конституційний нормативний контроль не може обмежуватися виключно позитивістським підходом, а повинен ґрунтуватися на збалансованому поєднанні формально-юридичної оцінки змісту правового акта (його окремих положень) та його впливу на соціальні, політичні, економічні, моральні й інші фактори, які превалюють у соціумі;

3) конституційна законність, визначальними чинниками якої є дотримання конституційно встановленої процедури розгляду, прийняття та набрання чинності правовими актами, а також здійснення органами державної влади та їх посадови-

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 // Вісник Конституційного Суду України. — 2017. — № 6. — С. 7.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 // Вісник Конституційного Суду України. — 2012. — № 3. — С. 41.

ми і службовими особами своїх повноважень у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України.

Сутність доказування у конституційному судовому процесі у справах про офіційне тлумачення Конституції України полягає у такому. По-перше, це збирання, оцінка та використання доказів, які сприяють правильному розумінню питань «права», тобто юридичного змісту конституційної норми. По-друге, виходячи із свого завдання — гарантувати верховенство Конституції України, Суд зобов'язаний розглядати конституційну норму, яка тлумачиться, з аксіологічної точки зору, тобто дослідити наявні докази щодо відповідності норми «духу» Конституції України духовним, моральним, естетичним та іншим цінностям, закладеним в основу Основного Закону держави.

Шаптала Н. Особенности доказывания и оценки доказательств в конституционном процессе по делам по конституционным представлениям. Статья посвящена актуальным, однако малоисследованным вопросам, связанным с определением философско-правовых измерений доказывания и оценки доказательств в конституционном процессе по делам по конституционным представлениям о соответствии Конституции Украины законов и других правовых актов и толковании положений Основного Закона Украинского государства.

Автор акцентирует на особенностях применения методологии аксиологических и онтологических отраслей философии в практике Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: аксиология, доказывание, доказательство, конституционность, конституционный судебный процесс, онтология, толкование, философия.

Shaptala N. Features of evidence and assessment of evidence in constitutional court proceedings in cases upon constitutional petitions. The article is devoted to crucial, yet scarcely studied, issues related to the definition of the philosophical and legal dimensions of proof and assessment of evidence in the constitutional proceedings in cases on constitutional petitions regarding the conformity of laws and other legal acts with the Constitution of Ukraine and the interpretation of the provisions of the Basic Law of the Ukrainian State.

The author pays particular attention to the peculiarities of applying the methodology of axiological and ontological branches of philosophical science in the jurisprudence of the Constitutional Court of Ukraine.

Key words: axiology, proof, evidence, constitutionality, constitutional proceedings, ontology, interpretation, philosophy.

КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗИУМИ, КОЛОКВІУМИ

**Виступ
Голови Конституційного Суду України
С. Шевчука
на науково-практичній конференції
«Конституційні права людини і громадянина
та гарантії їх забезпечення»¹**

Сучасна українська правова система заснована на поняттях і принципах, що притаманні романо-германській правовій сім'ї, та розвивається в душі європейської конституційної традиції, ядром якої є права людини, закріплені в конституції. Обсяг конституційних прав людини свідчить про розвиненість демократичного ладу, при цьому функціонування ефективного механізму захисту цих прав можливе лише в демократичному суспільстві із беззаперечним домінуванням правової державності та верховенства права. Слід зазначити, що найвищим проявом демократії в суспільстві є забезпечення належних гарантій конституційних прав людини і громадянина. Конституційний Суд України (далі також — Суд) як орган конституційної юрисдикції є однією з таких гарантій та створює організаційно-правовий механізм захисту цих прав.

Близько третини статей Конституції України присвячені правам людини і громадянина і, зокрема у статті 3, наголошується, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Конституційний Суд України дотримується такої самої позиції, що підтвердив в одному зі своїх останніх рішень. Так, у справі щодо конституційності положення Закону України «Про психіатричну допомогу» Суд зазначив, що «державна зобов'язана створити ефективні законодавчі механізми та гарантії для їх [прав і свобод людини і громадянина] максимальної реалізації»². Конституційний Суд України як суд над законами покликаний захищати ці права від можливих посягань з боку держави³.

Революційні зміни в українській правовій системі відбулись із запровадженням інституту конституційної скарги, який дав змогу змінити її обличчя та відновити справедливість у кожній конкретній справі. На жаль, закони можуть бути свавіль-

¹ Науково-практична конференція «Конституційні права людини і громадянина та гарантії їх забезпечення» відбулася 21 червня 2018 року в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 1-рп/2016.

³ З виступу С. Шевчука на відкритій зустрічі з громадськістю та журналістами в м. Одесі 7 травня 2018 року.

ними, і конституційна скарга — це інструмент, який громадянин може використати для захисту своїх конституційних прав¹.

Модернізація механізму захисту прав людини і громадянина та його суспільна значущість зумовили стрімку динаміку розвитку інституту конституційної скарги та, відповідно, збільшення інтенсивності подання конституційних скарг до Суду. З моменту запровадження в Україні інституту конституційної скарги станом на сьогодні до Суду надійшло майже 700 конституційних скарг, з яких близько 150 відповідають за формою вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України» та розподілені між суддями Суду². Варто зазначити, що Судом уже постановлено близько 140 ухвал про відмову у відкритті конституційного провадження³ та 6 ухвал про відкриття конституційного провадження.

Із задоволенням повідомляю, що незважаючи на нетривалий період функціонування інституту конституційної скарги, на сьогодні Суд, вивчаючи питання, порушені в конституційних скаргах, уже сформував деякі юридичні позиції.

Значна кількість скарг стосується питань щодо захисту соціальних прав громадян, зокрема перерахунку пенсій державним службовцям, працівникам прокуратури, військовослужбовцям. Суд вважає, що Закон України «Про державну службу» не регулює питань пенсійного забезпечення, а його стаття 90, згідно з якою пенсійне забезпечення державних службовців здійснюється відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», безпосередньо не встановлює порядку призначення, обчислення та перерахунку пенсій державним службовцям⁴. Крім того, в контексті цього питання необхідно наголосити на позиції Суду щодо того, що законодавцем не скасовано права державних службовців на соціальний захист у старості, гарантованого статтею 46 Конституції України, а лише передбачено, що пенсійне забезпечення державних службовців здійснюється відповідно до спеціального закону⁵.

¹ З виступу С. Шевчука на відкритій зустрічі з громадськістю в м. Києві 19 квітня 2018 року.

² Станом на 15 травня 2018 року до Суду надійшло 667 конституційних скарг; 159 із них відповідають за формою вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України».

³ Станом на 15 травня 2018 року постановлено 137 ухвал про відмову у відкритті конституційного провадження.

⁴ Див.: Ухвала Третьої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 64-3(I)/2018; Ухвала Третьої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 17 квітня 2018 року № 81-3(II)/2018; Ухвала Третьої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 65-3(I)/2018; Ухвала Третьої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 74-3(I)/2018; Ухвала Другої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 17 квітня 2018 року № 97-2(I)/2018; Ухвала Другої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 17 квітня 2018 року № 99-2(I)/2018; Ухвала Першої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 128-1(I)/2018; Ухвала Першої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 4 квітня 2018 року № 13-1(II)/2018; Ухвала Третьої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 17 квітня 2018 року № 82-3(II)/2018; Ухвала Першої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 4 квітня 2018 року № 8-1(II)/2018.

⁵ Див.: Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 138-2(II)/2018.

Суд також вказав, що положеннями Закону України «Про прокуратуру» не скасовано гарантованого статтею 46 Конституції України права відповідних прокурорсько-слідчих працівників на соціальний захист, а передбачено лише законодавчий порядок його реалізації, за яким умови та порядок перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури визначаються Кабінетом Міністрів України. Запровадження нового правового регулювання є результатом реалізації законодавцем права, закріпленого положеннями Конституції України¹.

Таким чином, Суд встановив, що як для державних службовців, так і для прокурорсько-слідчих працівників законодавцем запроваджено новий порядок реалізації пенсійного забезпечення державних службовців, при цьому зміна порядку пенсійного забезпечення не означає його автоматичної втрати, оскільки перерахунок призначеної пенсії лише на підставі зміни розміру заробітної плати працівника на посаді, яку в минулому обіймав пенсіонер, не є частиною права на соціальний захист, передбаченого статтею 46 Конституції України.

До питань, які часто стають предметом звернення суб'єктами права на конституційну скаргу, належить реалізація права на оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядку (відсутність можливості оскарження; підстави допуску справ до розгляду; порядок такого розгляду), а також права на оскарження рішень, дій та бездіяльності слідчого або прокурора у кримінальному провадженні. Суд вважає, що Основний Закон України не містить положень, які встановлювали б обов'язковий касаційний перегляд усіх без винятку судових рішень², а відносить його до питань законодавчої доцільності³. Водночас Суд, діючи відповідно до принципу дружнього ставлення до міжнародного права, враховує позицію Європейського суду з прав людини і вважає, що на рівні Конституції України законодавець може встановлювати випадки обмеження права на касаційне оскарження судового рішення⁴, при цьому констатує, що право на доступ до суду не є абсолютним і може підлягати обмеженням, які повинні переслідувати легітимну мету, не порушувати самої сутності цього права⁵.

Слід також навести позицію Суду щодо визначення разових виплат учасникам бойових дій, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», як форми соціального забезпечення громадян. Суд вважає, що така виплата є особливим видом допомоги, й оскільки вона здійснюється раз на рік, то не є постійною щомісячною виплатою та, від-

¹ Див.: Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 року № 159-2(II)/2018; Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 140-2(II)/2018.

² Див.: Ухвала Другої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 5 квітня 2018 року № 29-2(I)/2018.

³ Див.: Ухвала Другої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 6 квітня 2018 року № 45-2(I)/2018.

⁴ Див.: Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 20 квітня 2018 року № 122-2(II)/2018; Пункт 40 Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пономарьов проти України» від 3 квітня 2008 року.

⁵ Див.: Ухвала Другої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 6 квітня 2018 року № 45-2(I)/2018.

повідно, не має ознак соціальних виплат, передбачених статтею 46 Конституції України¹.

Окрім цього, за останній період Суд висловив позиції щодо: визначення умов та порядку виплати заробітної плати працівникам прокуратури; вихідної допомоги суддям при виході у відставку; втрати права на окремі пільги працівниками міліції (поліції); сімейних правовідносин (розірвання шлюбу та призначення утримання після розірвання шлюбу, рівності прав та обов'язків у шлюбі та сім'ї); виконавчого провадження; реалізації права на працю (щодо відновлення на посаді, призначення на адміністративні посади в органах прокуратури за конкурсом, процедури та строків звільнення з посади судді).

Водночас варто наголосити на тому, що однією з юридичних гарантій конституційних прав людини і громадянина є нормативно-правовий механізм реалізації цих прав, зокрема їх відновлення. Процесуальними кодексами передбачено, що підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане². Однак яким чином громадянин може відновити свої права, коли судові рішення у його справі вже виконане, та чи не нівелюється у цьому аспекті суть запровадження інституту конституційної скарги? Отже, існує деяка законодавча недосконалість порядку відновлення прав громадян у такому випадку. Для того щоб після встановлення Судом неконституційності закону захист конституційних прав для конкретної особи мав не декларативний, а реальний характер, законодавець шляхом внесення відповідних законодавчих змін у процесуальні кодекси повинен створити механізм відновлення цих прав.

¹ Див.: Ухвала Першої колегії Першого сенату Конституційного Суду України від 18 квітня 2018 року № 110-1(І)/2018.

² Пункт 1 частини п'ятої статті 361 Кодексу адміністративного судочинства України, пункт 1 частини третьої статті 320 Господарського процесуального кодексу України, пункт 1 частини третьої статті 423 Цивільного процесуального кодексу України.

Огляд міжнародного наукового семінару «Конституційні цінності і права людини: виклики XXI століття»

У Конституційному Суді України (далі — КСУ) 27 червня 2018 року з нагоди 22-ї річниці прийняття Конституції України відбувся міжнародний науковий семінар на тему «Конституційні цінності і права людини: виклики XXI століття», організований КСУ спільно з Національною академією правових наук України (далі — НАПрН України) та за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

У заході взяли участь голови та судді конституційних судів — членів Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів (Грузії, Литовської Республіки, Республіки Молдова, Республіки Польща, України), судді КСУ у відставці, представники міжнародних організацій, зокрема ОБСЄ, Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), дипломатичного корпусу, а також органів державної влади України (Адміністрації Президента України, Верховної Ради України, судової та виконавчої влади), навчальних та наукових закладів (Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національної академії внутрішніх справ, Національного університету «Кієво-Могилянська академія», НАПрН України, Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності, Ужгородського національного університету, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» та інших).

Відкриваючи семінар напередодні Дня Конституції України, Голова КСУ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України **Станіслав Шевчук** привітав присутніх із цим знаковим святом, наголосивши, що Конституція України увійшла в суспільне життя нашої держави як головний оберіг державності, демократії і незалежності, що визначає фундаментальні засади, на яких ґрунтується сьогодення і вибудовується майбутнє.

У вступному слові він звернув увагу на те, що цей захід має на меті звірення орієнтирів задля визначення напрямку, в якому має рухатися КСУ, виконуючи своє основне завдання — захист Конституції України. На його думку, це необхідно зробити з декількох причин. По-перше, через події, що відбулися в Україні на зламі 2013–2014 років і стали каталізатором реформаційних процесів в українському суспільстві, зумовивши відчутні зрушення у справі дієвого захисту прав людини. По-друге, через специфічність сучасного моменту в нашій державі, яка переживає складні часи, пов'язані зі збройною агресією Російської Федерації проти України, анексією нею Автономної Республіки Крим, окупацією окремих районів Донецької та Луганської областей, що робить вразливими права людини. По-третє, оскільки соціально-економічна, політична ситуація в багатьох країнах Європи є доволі непростою, права людини знову зазнають певної загрози, зокрема в аспекті невиконаних обіцянок, навантаження на бюджети у зв'язку із забезпеченням соціальних виплат.

Звертаючись до голів та суддів конституційних судів Грузії, Литовської Республіки, Республіки Молдова, Республіки Польща, Голова КСУ подякував їм за згоду взяти участь у цьому заході й висловив сподівання, що вони зможуть розповісти багато цікавого з приводу захисту прав людини в умовах викликів, які є досить спільними для конституційних судів — членів Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів.

Звертаючись до науковців, С. Шевчук підкреслив важливість їх участі у цьому семінарі, оскільки вважає, що КСУ без науки не може повноцінно виконувати свої основні функції та завдання і що саме наука створює підґрунтя для захисту прав людини і громадянина на високому рівні.

Повертаючись до теми семінару, Голова КСУ зауважив, що на цьому заході заплановано обговорити питання конституційних цінностей прав людини в контексті викликів XXI століття комплексно, не виокремлюючи конкретні цінності, а розглядаючи їх у певній системі як взаємопов'язані між собою. А реалії XXI століття, на його думку, мають чимало викликів в аспекті реалізації основних цінностей, які гарантує конституція, особливо у тих країнах, де в умовах системної нестабільності ще не завершилося формування усталеної конституційної демократії. При цьому, на його переконання, конституційні цінності необхідно розглядати не лише як певний ідеал, зафіксований у тексті конституції, а як робочий інструмент у системі захисту прав і свобод людини.

Промовець також наголосив на тому, що хоча діяльність із захисту прав людини в кожній країні й відтворює певні особливості національної правової системи, загалом концепція прав людини є універсальною. Тому дуже важливо зважати на міжнародні стандарти, відображені в міжнародному праві і практиці Європейського суду з прав людини, які окреслюють сучасні тенденції розвитку у сфері захисту прав людини.

На завершення виступу Голова КСУ побажав присутнім плідної роботи та цікавої дискусії.

Із вітальними промовами до присутніх також звернулися О. Петришин, О. Філатов, Дж. Ерліх.

Доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, президент НАПрН України **Олександр Петришин** від імені академічної наукової спільноти, від імені НАПрН України привітав присутніх із Днем Конституції України, наголосивши на тому, що повага до Основного Закону держави, до конституційних цінностей та прав людини має стати найважливішим чинником стабілізації національної правової системи і її розвитку в напрямі євроінтеграції, адаптації загальноновизнаних стандартів демократії та верховенства права. Передумовою для цього, на думку вченого, є подолання принаймні двох стереотипів сприйняття Конституції України. По-перше, це її сприйняття як лише абстрактної правової матерії, як норм, що мають декларативний характер і не можуть застосовуватися безпосередньо. І по-друге, це протилежне розуміння Конституції України як певної інструкції, яка має детально описувати ті чи інші сторони організації та функціонування системи державної влади, нібито в ній усе записано, все відомо і немає жодних особливих проблем, пов'язаних із тлумаченням принципів і цінностей Основного Закону держави.

Водночас науковець зауважив, що важливу роль у ставленні суспільства до Конституції України як цінності відіграє діяльність КСУ, його рішення. Він переконаний, що чим ефективніше працюватиме КСУ, тим більшою буде повага до Основного Закону України не лише серед науковців, а й суспільства загалом.

Промовець також повідомив, що нині НАПрН України готує до видання 20-томну Велику українську юридичну енциклопедію, в якій сформовано оновлене бачення основних проблем, пов'язаних із юриспруденцією, і в підготовці якої брали активну участь Голова КСУ та судді КСУ.

Від імені Президента України із прийдешнім Днем Конституції України учасників семінару привітав заступник Глави Адміністрації Президента України **Олексій Філатов**, зазначивши, що за останні чотири роки було зроблено чимало для того, щоб положення Основного Закону держави, які проголошують людину найвищою цінністю, отримали практичну реалізацію. Так, у рамках конституційної та судової реформ було запроваджено конституційну скаргу, встановлено високі вимоги до суддів КСУ, посилено його незалежність, що є суттєвим кроком вперед на шляху вдосконалення системи захисту прав людини. І в цьому аспекті Україна суттєво наблизилася до європейських країн зі сталою правовою традицією. Промовець також наголосив на важливості того, що зараз, хоч і за певних умов, будь-який громадянин може поставити перед КСУ питання про конституційність закону, його окремих положень і безпосередньо отримати від КСУ захист своїх прав і свобод, які йому гарантовані Конституцією України. На його переконання, КСУ відтепер відіграє роль не лише «стабілізатора» відносин між гілками державної влади, а й органу, який уповноважений безпосередньо здійснювати захист прав людини.

Старший співробітник з проектів Координатора проектів ОБСЄ в Україні **Джеффри Ерліх**, привітавши присутніх із Днем Конституції України, підкреслив, що Координатор проектів ОБСЄ в Україні всебічно підтримує КСУ шляхом реалізації спільних проектів у сфері захисту прав людини. Він також висловив переконання, що приєднання Конституційного Трибуналу Республіки Польща до Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів сприятиме подальшій розбудові конституційного правосуддя у країнах, органи конституційної юрисдикції яких є учасниками цієї організації.

Доповіді на міжнародному науковому семінарі розпочав Голова Конституційного Суду Грузії, головуєчій Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів **Заза Тавадзе** з виступом на тему «Роль Конституційного Суду Грузії в захисті демократичних цінностей та основоположних прав». Він розпочав із привітання присутніх із Днем Конституції України, а також слів подяки на адресу КСУ та його Голови за проведення цього заходу, відзначив чимало спільного у правовому розвитку України і Грузії та наголосив на продуктивній співпраці конституційних судів у рамках Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів, члени якої зобов'язалися відстоювати однакові європейські цінності в умовах викликів і загроз безпеці.

Про роль Конституційного Суду Грузії в захисті демократичних цінностей та основоположних прав людини доповідач розповів на прикладі його Рішення стосовно свободи віросповідання, в якому констатовано, що свобода переконань

є невід'ємною складовою права людини на особисту гідність. На основі цієї тези Конституційний Суд Грузії визнав неконституційним нормативний зміст статті Закону «Про резерв Збройних сил», який встановлював обов'язок відбувати військову резервну службу для осіб, котрі заявляли відмову від її проходження з мотивів свободи переконань.

Завершуючи виступ, промовець наголосив на тому, що захист прав і свобод людини є наріжним каменем демократичних цінностей, а конституційний суд — остання інстанція у цьому процесі, яка не лише відстоює такі цінності, а й сприяє прямому застосуванню норм конституції на практиці.

Доповідь на тему «Ціннісні аспекти конституції» представила доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії права та держави Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Світлана Бобровник**, яка поділилася роздумами стосовно загальнолюдської, соціальної, історичної, духовної, культурної, філософської, моральної, політичної, світової та правової цінностей конституції. На думку вченої, коли ми говоримо, що конституція — основний закон держави, то саме в категорію «основний» вкладаємо основну правову цінність конституції, яка також охоплює чималу кількість різноманітних аспектів. Серед них, зокрема, такі її цінності, як інституційна, орієнтаційна, наукова, формальна, функціональна, регулятивна або охоронна, комунікативна, право-компромисна, інструментальна, особистісна. Завершуючи виступ, доповідач висловила переконання, що найвища цінність будь-якої конституції — це забезпечення справедливості, свободи і рівності.

Із доповіддю «Цінності та принципи конституційного ладу України: загально-теоретичні характеристики» виступив доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого **Юрій Барабаш**. Промовець наголосив на актуальності теми наукового семінару, підкресливши водночас важливість Рішення КСУ від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, у якому, на думку науковця, чи не вперше на такому рівні прозвучала категорія конституційних цінностей і було визначено пріоритети ієрархії цих цінностей, зокрема, людську гідність поставлено на перше місце. За його словами, доктрину ієрархії конституційних цінностей із людською гідністю на першому місці напрацювали також Федеральний Конституційний Суд Федеративної Республіки Німеччина та Верховний Суд Ізраїлю.

Вчений переконаний, що одним із дискусійних питань є співвідношення цінностей і принципів, які, вважає він, є взаємодоповнюючими категоріями, котрі повинні використовуватися в конституційному судочинстві, зокрема при застосуванні тесту на пропорційність. На його думку, принципи мають універсальний характер, тоді як цінності в багатьох системах конституційного права зумовлені історико-політичним розвитком. На підтвердження цієї тези доповідач навів приклади вирішення справ, пов'язаних зі спаленням прапору, підкресливши неоднакове ставлення до державних символів у різних країнах. Так, за словами вченого, ціннісне наповнення системи конституційного права дозволило Верховному Суду США у справі «Штат Техас проти Джонсона» виправдати особу, поставивши на перше місце цінність свободи у всіх її проявах, тоді як Конституційний Суд Угорщини виправдав криміналізацію діянь, пов'язаних із наругою над державни-

ми символами, вказавши, що для країни важливе збереження «коду державності».

Завершуючи виступ, Ю. Барабаш висловив переконання, що у 2014 році під час Революції Гідності наша країна зробила цивілізаційний вибір європейсько-орієнтованої держави, де людська гідність повинна бути на першому місці, і це має чітко підкреслювати КСУ, розробляючи доктрину ієрархії конституційних цінностей.

«Інтерпретація та балансування конституційних цінностей і права людини» — доповідь на таку тему презентував доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту порівняльного публічного права та міжнародного права Ужгородського національного університету **Михайло Савчин**. Вчений, погодившись із думкою попереднього доповідача — Ю. Барабаша — стосовно співвідношення конституційних цінностей і принципів, підкреслив, що справді, принципи є певними універсаліями, тому що вони або формалізуються через судові рішення, або безпосередньо фіксуються у тексті конституції, тоді як стосовно цінностей ще триває дискусія і, відповідно, виникає питання балансування між ними. І Конституція України у цьому аспекті, на думку доповідача, є відкритим текстом, по суті, вона є тим, що говорять про неї КСУ та загальноприйнята думка найбільш авторитетних юристів.

Серед систем конституційних цінностей М. Савчин виокремив американську, яка тягнє до цінностей свободи, а також континентально-європейську, яка після Другої світової війни почала схилитися до ідеї захисту людської гідності. Сам науковець переконаний у тому, що на вершині ієрархії конституційних цінностей має стояти саме людська гідність. Вчений підкреслив, що при тлумаченні системи конституційних цінностей з метою визначення їх ієрархії треба розуміти їхній контекст, їх реальну дію у суспільному житті, а також боротьбу різних доктрин в академічному середовищі.

Під час виступу М. Савчин презентував свою монографію «Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму».

Від імені Конституційного Суду Литовської Республіки з 22-ю річницею Конституції України присутніх привітав його Голова **Дейнюс Жалімас**, який побажав Україні перемоги у боротьбі проти російської агресії та успіхів на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції, а також у напрямі захисту спільних європейських цінностей прав людини, демократії та верховенства права.

Він презентував доповідь на тему «Захист прав людини та конституційної ідентичності: досвід Литовської Республіки», яку розпочав з того, що нагадав присутнім про минулорічний Конгрес Всесвітньої конференції з конституційного правосуддя на тему «Верховенство права та конституційне правосуддя в сучасному світі», що відбувся у Вільнюсі. Один із висновків цього конгресу стосувався розуміння верховенства права як матеріального права, що означає не лише сліпе слідування букві конституції, а також і захист людської гідності, захист невід'ємних від природи людини, внутрішньо притаманних їй прав, які держава має захищати, а не надавати. На думку доповідача, права людини, безсумнівно, є частиною «конституційної ідентичності» всіх наших держав.

Продовжуючи свій виступ, Д. Жалімас зазначив, що концепція «конституційної ідентичності» використовується не лише в Україні, Литовській Республіці чи

Республіці Молдова, вона є дуже відомою, зокрема з практики Федерального Конституційного Суду Федеративної Республіки Німеччина, який декілька разів підкреслював, що такі цінності, як людська гідність, демократія, федералізм, соціальна природа держави можуть характеризуватися частиною німецької конституційної ідентичності. Конституційний Суд Республіки Молдова, за словами промовця, при тлумаченні Конституції у світлі Декларації про незалежність до складових ідентичності Республіки Молдова відніс свободу та європейську орієнтацію.

До поняття конституційної ідентичності Литовської Республіки Д. Жалімас включив перш за все універсальні цінності — демократію та внутрішню притаманну невід'ємну природу прав людини. На його думку, конституційна ідентичність також використовується в контексті конкретних цінностей, характерних для конкретної країни. У цьому аспекті він виокремив європейську і трансатлантичну геополітичну орієнтацію держави як цінності, котрі стосуються захисту прав людини в контексті Литовської Республіки і підтверджуються на рівні норм Конституції та у тлумаченні Конституційного Суду Литовської Республіки двома шляхами: по-перше, це заборона державі приєднуватися до будь-якого пострадянського об'єднання, де домінує Російська Федерація; по-друге, це членство держави в ЄС та НАТО, яке розглядається однією з найвищих конституційних цінностей. До цінностей, які є частиною конституційної ідентичності Литовської Республіки, він додав відмову від тоталітарної (нацистської та радянської) ідеології, а також пов'язані з нею відмову від необґрунтованих привілеїв і пільг та декомунізацію.

Доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України **Наталія Оніщенко** свій виступ присвятила темі «Права людини: сучасний контекст». Доповідь вона розпочала із констатації того, що сьогодні суттєво змінюється палітра взаємовідносин між державою та людиною, і ці зміни, на її переконання, мають бути на краще. Водночас доповідач висловила стурбованість тим, що при максимізації обговорень прав людини у різних форматах (на конференціях, семінарах тощо) у реальному житті відбувається їх мінімізація.

На думку вченої, питання прав людини — це проблематика внутрішнього і зовнішнього розвитку держави, яка свідчить про її демократизм. Вона впевнена, що на механізм забезпечення прав людини впливають демократизм державних інституцій, політичний правовий розвиток, традиції, атмосфера моралі, стан правопорядку та правового регулювання, який є гарантією прав людини.

Завершуючи доповідь, Н. Оніщенко зазначила, що ідея прав людини — це ідеал, у якому є місце і праву на краще життя, і праву на гідне життя, бо цей ідеал відображений у Конституції України, де сконцентрована воля нашого народу.

Від імені Конституційного Суду Республіки Молдова з Днем Конституції України присутніх привітав його суддя **Вячеслав Запорожан**, який представив доповідь на тему «Роль конституційних судів у захисті проти дезінформації». Він розпочав із твердження про те, що одним із засобів забезпечення демократії є право на отримання інформації, яке співвідноситься зі свободою слова тих, хто її поширює. За його словами, після багатьох років боротьби суспільства за забезпечення свободи вираження думок ми маємо її побічний ефект — поширення інформаційної пропаганди з метою дезінформації, зокрема, на міжнародному

рівні у вигляді гібридної війни. Відтак, на його переконання, дедалі складнішим стає питання про те, як обмежити свободу вираження поглядів і водночас забезпечити незмінне право на отримання інформації.

Розкриваючи роль Конституційного Суду Республіки Молдова у захисті проти дезінформації, доповідач поінформував присутніх про важливе Рішення, прийняте 4 червня 2018 року, яким визнано конституційними положення законодавства, що забороняють транслявання інформаційного, аналітичного, військового або політичного контенту чи програм, продюгованих в інших країнах, ніж США, Канада, держави ЄС та інші країни, які ратифікували Європейську конвенцію про транскордонне телебачення. Конституційний Суд Республіки Молдова зазначив, що ці положення мають сприяти протидії поширенню неправдивої інформації про суспільство Республіки Молдова, а також тому, щоб громадяни отримували точну, правдиву інформацію. Крім цього, у Рішенні зауважено, що органи влади Республіки Молдова зобов'язані протидіяти операціям із поширення ворожої інформації проти суспільства, а також забезпечувати можливість громадян отримувати точну інформацію.

Завершуючи доповідь, В. Запорожан висловив переконання, що у процесі пошуку рішень із питань боротьби з дезінформацією або гібридною війною потрібні спільні зусилля, зокрема, в рамках Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів.

Доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, директор Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» **Анатолій Колодій** презентував доповідь на тему «Ціннісно-правові засади євроінтеграційного процесу України», яка, за його словами, була обрана для виступу у зв'язку з тим, що євроінтеграційний процес України є тією цінністю, тією перспективою, яка нині широко обговорюється.

Доповідь учений умовно розділив на три частини. По-перше, він озвучив результати власного дослідження стосовно розуміння загальноправових цінностей. По-друге, А. Колодій виклав свої думки щодо інтеграційного процесу, висловивши переконання, що в Україні переважають такі його форми, як гармонізація і адаптація. По-третє, він поділився роздумами стосовно того, як ціннісно-правові засади впливають на євроінтеграційний процес України.

Продовжуючи семінар і надаючи слово для виступу судді Конституційного Трибуналу Республіки Польща пану **Юстину Піскорскі**, Голова КСУ С. Шевчук висловив радість із приводу приєднання Конституційного Трибуналу Республіки Польща до Асоціації конституційного правосуддя країн регіонів Балтійського та Чорного морів, наголосивши на спільності історичних і сучасних реалій, викликів та проблем, які поєднують наші країни.

Суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща пан Юстин Піскорскі висловив побажання, щоб співпраця конституційних судів сприяла формуванню нової, кращої історії співробітництва наших держав, і запропонував до уваги присутніх доповідь на тему «Права людини, свобода та ідентичність у конституційних судах», яку присвятив ролі конституційних судів у вирішенні питань, пов'язаних із співвідношенням прав, свобод та ідентичності окремої людини, груп людей і всього суспільства. Так, на його переконання, права і свободи людини обме-

жуються не лише правами і свободами інших людей, а й правами певних груп людей (сім'ї, громади, народу, нації), правами всього суспільства. У цьому контексті особливої актуальності набуває вирішення конституційними судами питань прийнятності еутаназії, одностатевих шлюбів. За його словами, якщо рішення у таких справах спиратимуться лише на принцип захисту особистих свобод окремих людей, без урахування інтересів певних груп людей, які вважають неприйнятними деякі особисті свободи з огляду на моральні або релігійні міркування, то такі рішення означатимуть нав'язування групам людей, а іноді й усьому суспільству неприйнятних їм цінностей, що може мати негативні наслідки. Відтак, на думку доповідача, роль конституційних судів полягає у забезпеченні функціонування такої правової системи, засади якої не заперечуватимуться будь-якими значними верствами суспільства.

З доповіддю на тему «Конституційний Суд України в конституційно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод людини» виступив доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Олег Марцеляк**. Промовець привітав присутніх із прийдешнім святом, побажавши належної реалізації на практиці положень Основного Закону України, розвитку України як демократичної, правової, соціальної держави, миру та спокою в ній.

Розкриваючи тему своєї доповіді, О. Марцеляк висловив переконання, що за результатами 21-річної діяльності КСУ посідає провідне місце в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини, що підтверджується практикою реалізації його повноважень, ухваленням понад 300 рішень, 90 % з яких спрямовані на захист прав людини, значним розширенням змістового наповнення положень Конституції України за рахунок рішень щодо їх тлумачення.

Водночас з метою якнайбільшого розкриття правозахисного потенціалу КСУ науковець поділився своїми роздумами з приводу вдосконалення нового для нашої держави інституту конституційної скарги. Так, визначаючи предмет оскарження, на його думку, доцільно було б урахувати досвід Федерального Конституційного Суду Федеративної Республіки Німеччина та рекомендації Венеціанської Комісії і передбачити, що за допомогою конституційної скарги можуть оскаржуватися не лише закони (як це нині передбачено в Україні), а й рішення, дії та бездіяльність органів публічної влади. Крім того, незважаючи на загальну позитивну оцінку передбаченого для подання конституційної скарги фільтру (вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту), останній, на переконання фахівця, також потребує вдосконалення. Третім аспектом, який, на думку вченого, необхідно якісніше регламентувати, є забезпечення належного виконання рішень, прийнятих КСУ за наслідками розгляду конституційних скарг.

Завершуючи доповідь, професор наголосив на тому, що сьогодні на КСУ покладено дуже відповідальну місію, адже перші рішення за конституційними скаргами мають посилити віру людей у КСУ в аспекті захисту їхніх прав і свобод.

Член Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), Голова Конституційного Суду Республіки Молдова (2011—2017 роки) **Александрю Тенасе** презентував доповідь на тему «Демократія і легітимність державної влади: виклики XXI століття», яку розпочав із твердження про те, що відхід від демократії в бік авторитаризму є питанням кількох кроків, і дуже важли-

во, щоб конституціоналісти це розуміли, оскільки конституційний суд є єдиним органом, який може і повинен обмежувати владу. При цьому в умовах викликів XXI століття конституційним судам надзвичайно важливо адаптувати свої висновки до динамічного та досить швидкого розвитку публічного права загалом і конституційного права зокрема.

Продовжуючи доповідь, А. Тенасе навів декілька прикладів тих перетворень, які відбулися у публічному праві. Так, він переконаний, що публічне право більше не керується виключно римським правом і ми повинні йти шляхом живого англосаксонського права, яке домінує у конституційному правосудді в усьому світі. Суттєво змінилося, на думку доповідача, і розуміння суверенітету, який став відносним, роздрібненим, а іноді — навіть інтегрованим, оскільки сучасна держава делегує дедалі більше своєї компетенції різноманітним наднаціональним органам. На його переконання, змінилися також і роль влади у відносинах із суспільством та підходи до розуміння принципу поділу влади.

Підсумовуючи виступ, А. Тенасе пояснив, що навіть ці приклади перетворень, оскільки конституційний суд, будучи єдиним органом, який має право і весь необхідний набір інструментів для лімітування влади (від чого залежить демократія у державі), завжди повинен встигати адаптувати свою юриспруденцію до динамічного, дуже швидкого розвитку суспільних відносин та мати підходи, які відповідають дійсності, щоб не допустити відходу до так званої неліберальної демократії.

Із заключною доповіддю на тему «Правозахисна функція Конституційного Суду України» виступив доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності **Владислав Федоренко**. Він висловив переконання, що враховуючи результати роботи і нинішній склад КСУ, його авторитет можна вважати поновленим, а також висловив сподівання, що КСУ стане тим арбітром, від якого залежатиме майбутнє Конституції України, яка є великою цінністю. Далі на підставі аналізу Закону України «Про Конституційний Суд України» професор зробив висновки про місії і завдання КСУ, домінуючими серед яких, за його словами, є захист Конституції України, приведення у відповідність до неї чинного законодавства, її гармонізація з міжнародним правом, вирішення конституційних конфліктів, формування конституційної доктрини. Водночас найважливішою функцією КСУ він назвав правозахисну, яка отримує новий зміст після набуття КСУ права розглядати конституційні скарги. При цьому він висловив сподівання, що КСУ, розглядаючи конституційні скарги, аналізуватиме порушені ними проблеми комплексно і не лише реагуватиме на «симптоми», а цілком «лікуватиме хворобу», яка полягає у невідповідності Конституції України законів або у хибному їх тлумаченні.

Продовжуючи семінар, Голова КСУ С. Шевчук надав слово для коротких виступів співавторам Конституції України В. Костицькому та В. Шишкіну.

Доктор юридичних наук, професор (кафедра теорії права та держави Київського національного університету імені Тараса Шевченка), академік НАПрН України **Василь Костицький**, привітавши учасників семінару із Днем Конституції України від імені Асоціації українських правників, детально розповів присутнім про передумови та процес прийняття Основного Закону держави, наголосивши на тому, що в його основу було покладено ідею людиноцентризму, та відзначивши

той факт, що ще у 1996 році Венеціанська Комісія визнала Конституцію України одним із краших досягнень політико-правової думки.

Естафету розповіді про передумови та процес прийняття Основного Закону України підхопив кандидат юридичних наук, суддя КСУ у відставці **Віктор Шишкін**, котрий брав безпосередню участь у цьому процесі як народний депутат України. Критично оцінюючи роботу КСУ з позицій судді КСУ у відставці, промовець наголосив на нагальній потребі вироблення КСУ конституційної доктрини з розглядуваних ним питань.

Далі з коротким виступом, присвяченим захисту конституційних прав людини на тимчасово окупованій території, до учасників семінару звернувся доктор юридичних наук, професор, Постійний представник Президента України в Автономній Республіці Крим **Борис Бабін**. Він, зокрема, наголосив на тому, що, незважаючи на збройну агресію Російської Федерації, Україна не повинна нехтувати правами своїх громадян, які перебувають на тимчасово окупованій території, і висловив сподівання, що конституційна юрисдикція в Україні зможе забезпечити дієвий захист їхніх прав за допомогою інституту конституційної скарги.

Заключним на семінарі був виступ доктора юридичних наук, судді КСУ **Михайла Гультая**, який акцентував на проблемних питаннях функціонування тієї моделі конституційної скарги, що запроваджена в Україні. Зокрема, він зауважив, що така нормативна конституційна скарга мала б передбачати право громадян оскаржувати не лише закони України чи їх окремі положення (як це нині має місце), а й інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України. Іншим проблемним питанням суддя назвав вилучення з переліку повноважень КСУ офіційного тлумачення законів, оскільки, на його переконання, таке тлумачення повинно здійснюватися органом конституційної юрисдикції, а не іншими державними органами.

Завершуючи захід, Голова КСУ С. Шевчук подякував усім за плідну роботу, важливі ідеї та напрацювання, а також повідомив, що матеріали міжнародного наукового семінару «Конституційні цінності і права людини: виклики XXI століття» буде опубліковано у спеціальному випуску фахового журналу «Публічне право».

*Огляд підготовлено
Правовим департаментом Конституційного Суду України*

Принцип правової держави у практиці Конституційного Суду України: еволюція й перспективи використання у зв'язку із введенням інституту конституційної скарги¹

В. Городовенко

доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
суддя Конституційного Суду України

У статті 1 Конституції України Українська держава визначена як правова, водночас у її статті 8 зафіксовано принцип верховенства права й проголошено вищу юридичну силу норм Основного Закону України. Одночасне визнання в національному органічному законі принципу правової держави й принципу верховенства права можна сміливо назвати феноменом української правової системи, у формуванні якої не останню роль відіграли як романо-германська («*Rechtsstaat*»), так і англосаксонська («*Rule of Law*») правові традиції.

Слід зазначити, що для сучасних конституцій така модель не є характерною, оскільки, як правило, ними встановлюється один зі згаданих принципів. У доповіді Венеціанської Комісії про верховенство права від 25–26 березня 2011 року було зазначено, що поняття «верховенство права» проявляється як основна ознака держави в багатьох конституціях колишніх соціалістичних країн Центральної та Східної Європи й набагато рідше зустрічається в конституціях старих демократій.

Як відомо, у теорії права існують різні підходи до розуміння суті принципів правової держави й верховенства права, їх співвідношення між собою, однак останнім часом дедалі частіше говориться про те, що відмінність між ними скоріше термінологічна, ніж змістова. У вищезгаданій доповіді Венеціанської Комісії йдеться про можливий консенсус щодо обов'язкових елементів і «верховенства права», і таких самих елементів «*Rechtsstaat*», які є не тільки формальними, а й субстантивними, або матеріальними, а це: законність, юридична визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя, представленого незалежними і безсторонніми судами, дотримання прав людини, заборона дискримінації й рівність перед законом.

У зв'язку з цим викликає інтерес еволюція розуміння принципу правової держави у практиці національного конституційного судочинства, зокрема у співвідношенні з принципом верховенства права, а також перспективи його використання на практиці у зв'язку із введенням інституту конституційної скарги, оскільки саме

¹ Доповідь, представлена на міжнародній конференції «Правова держава та конституційне правосуддя: цінності та пріоритети» з нагоди 20-ї річниці Конституційного Суду Азербайджанської Республіки, що відбулася 5–8 липня 2018 року в м. Баку (Азербайджанська Республіка).

Конституційний Суд України (далі — Суд, КСУ) уповноважений роз'яснити зміст конституційних правових принципів і реалізовувати їх як практичні концепції для захисту основних прав і свобод людини і громадянина.

Практика національного органу конституційної юрисдикції свідчить, що для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина від свавілля держави Суд найчастіше застосовує саме принцип верховенства права (йдеться про більш пізню практику), реалізуючи його за допомогою основних елементів принципів правової держави й верховенства права та здійснюючи динамічне тлумачення основних прав і свобод.

Разом із тим слід зазначити, що КСУ не проводить чітких розмежувань між принципом правової держави і принципом верховенства права, до того ж у деяких його рішеннях вони застосовуються одночасно в аспекті однієї й тієї самої мети — захисту основних прав людини від свавілля держави. Наприклад, у своєму Рішенні у справі про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 Суд визнав неконституційними окремі положення Кримінального кодексу України, які не дозволяли особам, що вчинили злочин невеликої тяжкості, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Суд одночасно застосував принцип правової держави й принцип верховенства права, вказавши, що вони містять таку основну вимогу, як справедливість, яка полягає, зокрема, у рівному юридичному масштабі поведінки, у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню, а у сфері реалізації права виявляється в рівності всіх перед законом, відповідності злочину й покарання, цілях законодавця й засобах, що обираються для їх досягнення. Зокрема, у своєму Рішенні у справі про забезпечення апеляційного оскарження ухвали суду від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010, у якому Суд розглянув питання щодо офіційного тлумачення положень Цивільного процесуального кодексу України про забезпечення апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про відмову у задоволенні заяви про забезпечення позову, зазначено, що Україна є правовою державою, у якій визнається й діє принцип верховенства права, а звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується. Слід зазначити, що стосовно цього рішення суддя КСУ у відставці В. Кампо висловив окрему думку, у якій підкреслив, що фактично йдеться про те, що верховенство права є принципом правової держави, а це суперечить висновкам сучасної правової доктрини. На думку судді, між метою правової держави й верховенства права немає принципових відмінностей, але засоби її досягнення в обох випадках — різні.

Аналізуючи практику національного конституційного судочинства в аспекті розуміння принципу правової держави, необхідно зазначити, що з окремих рішень Суду вбачаються такі позиції:

— принцип правової держави вимагає дотримання принципу поділу влади як однієї з найважливіших засад правової держави (зокрема, враховуючи зазначене, КСУ в Рішенні у справі про комунальні послуги від 2 березня 1999 року № 2-рп/99 визнав неконституційним законодавчий акт у цілому у зв'язку з тим, що, ухвалюючи його, Верховна Рада України вийшла за межі своїх конституційних повноважень і втрутилася у повноваження органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування);

— принцип правової держави передбачає сувору ієрархію нормативних актів, згідно з якою постанови та інші рішення органів виконавчої влади мають підзаконний характер і не повинні викривляти сутність і зміст законів (виходячи із принципів верховенства права, найвищої юридичної сили Конституції України, такого розуміння принципу правової держави, Суд у Рішенні у справі щодо стажу наукової роботи від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001 визнав неконституційними окремі положення підзаконного нормативного акта Кабінету Міністрів України, що стосуються умов обчислення стажу наукової роботи, оскільки Кабінет Міністрів України вийшов за межі встановлених у відповідному законі повноважень, а акт, який він прийняв, фактично блокував реалізацію відповідних положень закону);

— принцип правової держави означає, що правова держава, вважаючи покарання насамперед виправним і превентивним засобом, має використовувати не надмірні, а лише необхідні й зумовлені метою заходи; обмеження конституційних прав обвинувачуваного має відповідати принципу пропорційності: інтереси забезпечення охорони прав і свобод людини й громадянина, власності, громадського порядку й безпеки тощо можуть виправдати правові обмеження прав і свобод тільки в разі адекватності соціально обумовленим цілям (як було зазначено, керуючись одночасно принципом правової держави й принципом верховенства права, Суд у вже згаданому Рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 визнав неконституційними окремі положення Кримінального кодексу України);

— принцип правової держави не тільки вимагає від держави утримуватися від обмеження загально визнаних прав і свобод людини і громадянина, у тому числі майнових прав, а й передбачає встановлення правопорядку, який повинен гарантувати кожному утвердження й забезпечення прав і свобод (виходячи з такого розуміння згаданого принципу, КСУ у своєму Рішенні у справі про постійне користування земельними ділянками від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 визнав неконституційними окремі положення Земельного кодексу України, зокрема, у зв'язку з обмеженням ними конституційного права власності й невідповідністю вимогам справедливості, рівності й правової визначеності);

— принципи соціальної, правової держави порушуються, якщо держава не виконує своїх соціальних зобов'язань щодо окремих осіб, що ставить громадян у нерівні умови, підриває принцип довіри особи до держави (на підставі такого розуміння принципу правової держави Суд у Рішенні у справі про соціальні гарантії громадян від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007 визнав неконституційними деякі норми закону про Державний бюджет України, якими змінювалося визначене іншими законами України правове регулювання суспільних відносин).

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що практика КСУ не виключає спільного застосування принципу правової держави й принципу верховенства права, більше того, простежується певна тенденція до їхнього зближення, виходячи з розуміння Судом змісту цих двох принципів.

Водночас на сьогодні важливим є не абстрактне співвідношення принципів правової держави й верховенства права, а їх реалізація як практичних концепцій для захисту прав людини від свавілля держави в сучасних правових системах. У цьому сенсі дані принципи, за допомогою їх складових, можуть бути ефективно реалізовані в національній правовій системі у зв'язку з недавнім введенням

в Україні інституту конституційної скарги, оскільки саме громадяни, що є суб'єктами такої скарги, зацікавлені в захисті своїх конституційних прав.

В Україні введено нормативну модель конституційної скарги, тобто до КСУ подається письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. На сьогодні до Суду вже подано понад 750 конституційних скарг. На початковому етапі більшість із них було повернуто заявникам, зокрема через те, що в них оскаржувалася не норма закону, а конкретне судове рішення. У зв'язку з цим важливо відзначити, що, можливо, «повна модель конституційної скарги» могла б іще ефективніше сприяти захисту основних прав і свобод людини і громадянина, у тому числі за допомогою принципів правової держави й верховенства права, які активно застосовуються у зарубіжній практиці як контроль за правомірністю правозастосовної практики державних органів щодо зазначених прав і свобод. Однак прагнення України перейти до такої моделі має бути своєчасним і збалансованим, оскільки і суспільство, і правову систему необхідно підготувати до таких змін.

Аналізуючи конституційні скарги, що надійшли до Суду, можна стверджувати, що більшість із них була обґрунтована заявниками з урахуванням вищезгаданих елементів принципів правової держави й верховенства права, зокрема таких, як законність, юридична визначеність, заборона свавілля, доступ до суду. Чимала кількість таких скарг стосувалася питань обмеження законодавцем прав:

- на оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядкух, зокрема, йдеться про відсутність можливості оскарження;
- на оскарження рішень, дій та бездіяльності слідчого й прокурора у кримінальному провадженні;
- на соціальний захист, а саме права на перерахунок пенсій державним службовцям і прокурорам.

За конституційними скаргами, які відповідали вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України», у тому числі за тими, що стосувалися деяких із зазначених питань, відкрито конституційні провадження.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що практика КСУ не виключає спільного застосування принципу правової держави й принципу верховенства права, тенденції до їхнього зближення. Розуміння при цьому принципу правової держави передбачає необхідність дотримання таких вимог: принцип законності; утвердження й забезпечення прав і свобод людини і громадянина; заборона надмірного втручання держави в такі права і свободи; обов'язок держави впроваджувати правове регулювання, що відповідає критеріям справедливості, пропорційності, визначеності, рівності, за допомогою яких Суд характеризує також верховенство права. Обидва принципи було використано Судом в аспекті досягнення загальної мети — захисту основних прав і свобод людини і громадянина від свавілля держави і, як передбачається, ефективність реалізації цих потужних інструментів повинна зрости в разі завдяки введенню в Україні інституту конституційної скарги.

Конституціоналізація правової системи України як умова забезпечення верховенства права: від конституційного звернення до конституційної скарги¹

О. Тупицький

кандидат наук з державного управління,
суддя Конституційного Суду України

Україна 27 років тому відновила державний суверенітет, а через п'ять років, у 1996 році, прийняла свою Конституцію. Цим Основним Законом на території нашої держави вперше було запроваджено дію принципу верховенства права; людину визнано найвищою соціальною цінністю; її права, свободи та їх гарантії — такими, що визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а її головним обов'язком проголошено утвердження і забезпечення цих прав і свобод.

По суті, Конституція України гарантує ті самі права і свободи, що й Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. При цьому багато формулювань, використаних для закріплення основних прав і свобод у Конституції України та зазначених міжнародних договорах, ратифікованих нашою державою, є ідентичними.

Створений на підставі Основного Закону України Конституційний Суд України (далі — Конституційний Суд, Суд) з 1 січня 1997 року почав приймати до розгляду звернення управнених осіб.

Завданням Конституційного Суду як органу конституційної юрисдикції є забезпечення верховенства Конституції України на території держави. Реалізація цього завдання здійснюється шляхом розгляду та вирішення Судом справ за зверненнями Президента України, Парламенту, групи з не менш як сорока п'яти парламентарів, уряду, Верховного Суду, Омбудсмена та Парламенту Автономної Республіки Крим, а також громадян України та інших держав, апатридів та юридичних осіб.

До компетенції Конституційного Суду належить, зокрема, вирішення питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів, інших актів Парламенту, Президента держави, уряду, Парламенту Автономної Республіки Крим, а також питань, що виносяться на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, та міжнародних договорів України, які є чинними або перебувають на стадії ратифікації у Парламенті. Особливим повноваженням Конституційного Суду, яке ще жодного разу не реалізовувалося, є надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Окрім цього, Суд дає

¹ Доповідь, представлена на науково-практичній конференції «Конституція: втілення цінностей верховенства права, громадянського суспільства і сучасної держави» з нагоди Дня Конституції Республіки Казахстан, що відбулася 28 серпня 2018 року в м. Астані (Республіка Казахстан).

офіційне тлумачення Конституції України, а до 30 вересня 2016 року об'єктом такої інтерпретації були й закони України.

Згідно з Конституцією України акти, ухвалені Конституційним Судом з наведених питань, є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Зокрема, закони та інші правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, втрачають чинність безпосередньо на підставі рішення Суду про їх неконституційність. Загальна обов'язковість (ефект *erga omnes*) рішень Конституційного Суду, встановлена Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України», унеможливує повторне відтворення припису, визнаного неконституційним, а також виключає застосування правової норми у спосіб, що суперечить її офіційній інтерпретації. Отже, виконуючи завдання із забезпечення верховенства Конституції України на території держави, Суд припиняє юридичне існування неконституційних приписів законодавчої та виконавчої влади, а також забезпечує конституційний режим застосування законів, тобто конституціоналізує національну правову систему.

Також, за Конституцією України, чинні міжнародні договори держави, ратифіковані її Парламентом, є частиною національного законодавства. Як член Ради Європи наша держава 17 липня 1997 року ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Зокрема, у спеціальному законі щодо цього зазначено, що «Україна повністю визнає на своїй території дію статті 46 Конвенції» стосовно «обов'язкової юрисдикції» Європейського суду з прав людини «щодо всіх питань, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції». У 2006 році Парламент України ухвалив Закон України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини», зобов'язавши національні суди застосовувати під час розгляду справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод і практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Місце зазначених джерел міжнародного права у правовій системі України також визначається і практикою Конституційного Суду, який посилається на них для додаткового обґрунтування більшості своїх рішень. Зокрема, використовуючи практику Європейського суду з прав людини, Конституційний Суд прагне узгоджувати з нею свої правові позиції, тоді як загальні підходи і принципи, сформульовані цим конвенційним органом, як правило, беруться до уваги у процесі вироблення концепцій актів конституційного правосуддя. Як наслідок, приймаються рішення, які не просто відповідають, а й значною мірою засновуються на практиці цього міжнародного Суду. Отже, конституціоналізуючи правову систему України, Конституційний Суд одночасно здійснює її європеїзацію, орієнтуючи правозастосування і нормотворчий процес у державі на відповідність правовим стандартам, закріпленим актами органів Ради Європи.

Після проголошення у 1991 році державної незалежності Україна мала правову систему, успадковану від Радянського Союзу. Ця система ґрунтувалася на філософії правового позитивізму, що характеризується відсутністю правової оцінки закону. Сутність правового позитивізму сформульовано ще у Дигестах Юстиніана: «Що схоче правитель, те й матиме правову силу». Розуміння цієї концепції в Радянському Союзі наочно ілюструють праці радянського вченого-правника О. Малицького, за визначенням якого права держава — це не те, що «обме-

жується правами особистості», а те, що підпорядковує всі органи державної влади законам. Окрім цього, однією з ознак правового позитивізму є галузевий ізоляціонізм, за якого єдиним джерелом права у кожній його окремій галузі правозастосувачі вбачають лише відповідне спеціальне законодавство. Тому ухвалення Конституції України та діяльність Конституційного Суду сприяли зміні суспільної правосвідомості та, як наслідок, праворозуміння і правозастосування відповідно до нової проголошеної доктрини верховенства права, зокрема реального верховенства у державі її Основного Закону та безпосередньої дії його норм у кожній галузі права.

За визначенням відомого європейського конституціоналіста Л. Гарліцькі, конституціоналізація спеціальних галузей права означає, що нормативний зміст кожної з них тепер визначається не лише окремими нормативними актами та кодексами, а й відповідними конституційними положеннями та практикою конституційного суду. Закони застосовуються та інтерпретуються на основі конституційних принципів і положень, що має ефект забезпечення релевантності конституції, в тому числі у спорах, що відбуваються в межах традиційних галузей права. Насправді неможливо визначити чітку межу між конституційним правом та іншою частиною правової системи — перше проникає до структури останньої.

Втім, первинному нормативному забезпеченню діяльності Конституційного Суду були притаманні істотні недоліки, які не дозволяли повною мірою реалізувати потенціал інституту конституційного правосуддя.

Зокрема, національна правова система передбачала два види індивідуального доступу до цього інституту: прямий та опосередкований. У межах опосередкованого доступу з метою захисту конституційних прав і свобод людини до Суду із зазначених вище питань могли звертатися посадові особи держави та органи державної влади, тоді як прямий індивідуальний доступ протягом майже двадцяти років був передбачений лише з питання офіційного тлумачення Конституції та законів України. При цьому в обох випадках позиції Конституційного Суду формулювалися абстрактно, безвідносно до обставин казусу конкретного індивіда. Як наслідок, індивідуальний правовий ефект (*inter partes*) таких рішень Суду був вкрай обмеженим. По-перше, правова система не забезпечувала перегляд остаточного рішення, що ґрунтувалося на інтерпретації загальним судом закону, відмінній від його офіційного роз'яснення, наданого у подальшому Конституційним Судом. По-друге, якщо Суд встановлював неконституційність закону чи його окремих положень, застосованих під час вирішення цивільних, господарських та адміністративних справ, то галузеве процесуальне законодавство дозволяло переглянути з цих підстав лише ті остаточні судові рішення, які ще не були виконані. Щодо кримінальних справ неконституційність застосованого закону була закріплена як підстава для такого перегляду з листопада 2012 року, а у справах про адміністративні правопорушення не передбачена й до сьогодні.

Єдиним інструментом прямого індивідуального доступу до конституційного правосуддя протягом майже двох десятиліть було конституційне звернення, яке не має точних аналогів у інших державах. Конституційне звернення являло собою письмове клопотання про надання офіційного тлумачення Конституції та законів України. Право подавати таке клопотання мали фізичні та юридичні особи, які вважали, що їхні конституційні права і свободи порушені або можуть бути поруше-

ні внаслідок існування випадків неоднакового застосування зазначених законодавчих актів судами або іншими органами державної влади. Наявність неоднакового застосування заявник мав підтвердити, надавши копії правозастосовних актів. Здійснюючи офіційне тлумачення, Конституційний Суд одночасно перевіряв досліджувану норму закону на відповідність Конституції України, а тому в декількох справах визнав таку норму неконституційною. Однак такі випадки у практиці офіційного тлумачення були поодинокими. Проте через зазначені недоліки законодавства рішення Конституційного Суду щодо офіційної інтерпретації правових норм, як правило, не мали наслідком перегляд справи автора конституційного звернення у загальних судах. Отже, для нього таке рішення фактично ставало актом квазіправосуддя, що могло дати лише певне моральне задоволення замість відновлення порушених прав. З цієї причини переважна більшість суб'єктів права на конституційне звернення його не використовували, а обирали більш ефективний засіб індивідуального правового захисту — скаргу до Європейського суду з прав людини.

30 вересня 2016 року внаслідок конституційної реформи було припинено дію зазначеного інституту конституційного звернення і запроваджено інститут конституційної скарги. За винятком юридичних осіб публічного права, конституційну скаргу може подати будь-яка особа, яка вважає, що застосований в остаточному рішенні в її справі закон суперечить Конституції України. При цьому, обґрунтовуючи своє твердження про неконституційність такого закону (його окремих положень), скаржник має зазначити, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на його думку, зазнало порушення внаслідок застосування оспорюваного закону. Також, за змістом Закону України «Про Конституційний Суд України», якщо при розгляді конституційної скарги неконституційним виявиться не сам закон, а його інтерпретація загальними судами у справі скаржника, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині свого рішення. Такий аспект дозволяє стверджувати, що за своєю правовою природою конституційна скарга має властивості не лише нормативної, а й повної конституційної скарги. Окрім цього, Конституційний Суд повноважний визначити у своєму рішенні порядок і строк його виконання та вимагати від компетентних органів державної влади письмового підтвердження такого виконання.

Отже, порівняно з рішеннями за конституційними зверненнями, природа тих рішень, які Конституційний Суд ухвалюватиме за конституційними скаргами, передбачає більш конкретні зв'язки із казусом, учасником якого є скаржник. Проте можливість перегляду остаточного рішення загального суду з тієї підстави, що застосована для вирішення справи норма визнана неконституційною, без застережень передбачена лише у кримінальному праві. Тоді як у справах цивільної, господарської та адміністративної юрисдикції перегляд із цієї підстави передбачений тільки щодо невиконаних остаточних рішень.

Водночас такого застереження не передбачено для перегляду остаточного рішення національного суду з підстав встановлення міжнародною судовою установою порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом. Інакше кажучи, у випадку встановлення Конституційним Судом та Європейським судом з прав людини за одних і тих самих обставин порушення одного і того самого права виконане рішення загального суду може буде пере-

глянуте лише за рішенням міжнародного суду, тоді як за рішенням Конституційного Суду — ні. З точки зору принципу правової рівності такий підхід законодавця видається сумнівним. Але Конституційний Суд не має повноважень *suprema potestas* (верховної влади), щоб із власної ініціативи, без звернення управненої особи перевірити відповідні положення процесуальних кодексів на предмет їх конституційності.

Також законодавство не визначає порядок виконання рішень Конституційного Суду, якими неконституційною визнаватиметься не сама норма, а спосіб її інтерпретації загальним судом при вирішенні справи скажника. Раніше схожа ситуація мала місце щодо рішень, у яких Конституційний Суд давав офіційне тлумачення законів за конституційними зверненнями. За 20 років існування цього інституту Конституційному Суду, на жаль, забракло волі реалізувати своє повноваження визначати порядок виконання своїх рішень, вказавши, що його інтерпретаційні акти мають виконуватися, наприклад, за аналогією з процедурою виконання рішень Європейського суду з прав людини. Чи буде визначений такий порядок цього разу, покаже час.

Однак у будь-якому випадку надання усім учасникам внутрішньо-державних правовідносин можливості безпосередньо ініціювати перевірку конституційності законів пришвидшить усунення із правової системи України дефектних норм законодавства та неправильної судової практики, тобто сприятиме забезпеченню її конституціоналізації та верховенства права.

ВІШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІСТА

**Доктрина європейських спільних
демократичних цінностей
професора Л. Юзькова:
історія і сучасність**

В. Кампо

кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
суддя Конституційного Суду України у відставці

(Продовження.

Початок у № 3/2018 «Вісника Конституційного Суду України»)

«Не просіть у Бога того, що може дати Конституція»

*Т. Джефферсон,
3-й Президент США*

«Маючи художнє сприйняття дійсності, він (професор
Л. Юзьков. — В. К.) в усьому прагнув досконалості змісту і форми»

*М. Корнієнко,
суддя Конституційного Суду України у відставці*

«З відходом в інший світ Леоніда Юзькова Україна втратила пре-
красну людину, авторитетного вченого, справжнього державника»

*Б. Футей,
суддя Федерального суду претензій США*

У статті автор продовжує дослідження доктрини європейських спільних демокра-
тичних цінностей (гідності та прав людини, верховенства права і конституційної демо-
кратії) професора Л. Юзькова, першого Голови Конституційного Суду України, а також
роль цієї доктрини у розробленні першого офіційного проекту Конституції України
1992 року та подальший її розвиток у чинній Конституції України, практиці реалізації
останньої тощо.

Ключові слова: доктрина європейських спільних демократичних цінностей про-
фесора Л. Юзькова; проект Конституції України 1992 року; Конституція України
у редакції 1996, 2004 і 2014 років; гідність і права людини; верховенство права; кон-
ституційна демократія.

Доктрина гідності та прав людини

Особливе місце в конституційній доктрині професора Л. Юзькова посідають такі цінності, як гідність та права людини. Він вважав, що «до центру організації і функціонування держави Конституція має поставити людину як найвищу соціальну цінність, її свободу, права і гідність, матеріальні та духовні блага. Вона (Конституція. — В. К.) покликана закріпити пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими, показати прийнятність для України загальноновизнаних норм міжнародного права»¹.

Саме тому в статті 2 Конституційного проекту 1992 року було закріплено: «Конституційний лад України ґрунтується на принципі пріоритету прав і свобод людини і громадянина. Держава відповідальна перед людиною і суспільством за свою діяльність»².

У цих положеннях конституційного законопроекту втілилися не тільки ідеї самого професора Л. Юзькова та запозичені з міжнародних пактів про права людини, а й ті, що їх відстоювали українські дисиденти-шестидесятники ціною втрати років і десятиліть свободи³, а подекуди — навіть життя⁴. Але й ті з них, хто перебував на волі, піддавалися переслідуванням тоталітарної правоохоронної системи, позбавлялися прав на професійну діяльність, приватне життя, свободу пересування, захист від незаконного утримування у психіатричних лікарнях тощо⁵.

Проросійські ліберали нерідко закидають українським дисидентам-шестидесятникам, що вони не надто захоплювалися ліберально-демократичною риторикою, а підпорядкували її завданням українського державотворення. На це їм хочеться відповісти, що дисиденти для просування в Україні ліберальних ідей гідності та прав людини зробили більше, ніж українські та російські ліберали разом узяті.

Власне, закріплені в чинній Конституції України норми про гідність і права людини — не що інше, як результат титанічної боротьби українських дисидентів-шестидесятників, які щедро скропили ці положення своїми потом і кров'ю, віддали за них роки свободи. Це треба не тільки визнавати теоретично, а й урахувати практично при підготовці нових законів, а також адміністративних і судових рішень з питань реалізації й захисту гідності та прав людини. Професор Л. Юзьков

¹ Проблеми сучасного українського конституціоналізму : збірка наукових праць на пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова / Конституц. Суд України, Акад. прав. наук України ; за заг. ред.: А. Стрижака, В. Тація ; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. — К., 2008. — С. 12.

² Див.: *Королюк В. О.* Провісник нового і праведного закону (штрихи до портрета Леоніда Юзькова на тлі історичної епохи) / В. О. Королюк ; заг. ред. і переднє слово — В. М. Кампо. — К. : Юрінком-Інтер, 2014. — С. 144.

³ Тривалий час відбували кримінальні покарання за вироками радянських судів дисиденти-шестидесятники Ю. Бадзьо, Б. Горинь, М. Горинь, Л. Лук'яненко, М. Мариневич, В. Овсієнко, М. Руденко, С. Хмара, В. Черновіл та інші.

⁴ У радянських таборах загинули дисиденти-шестидесятники Ю. Литвин, В. Марченко, В. Стус і О. Тихий.

⁵ Йдеться про дисидентів-шестидесятників І. Дзюбу, П. Григоренка, С. Кириченко, С. Параджанова та інших.

та керована ним робоча група Конституційної комісії зробили це першими і таким чином визначили орієнтири для інших.

Вихована у більшості випадків на радянських ідеологічних принципах українська юридична наука не звертається до праць дисидентів-шестидесятників, оскільки це означало б відхід від радянської традиції, що зберігається через її (науки) неререформованість. Тому й не дивно, що у різних інститутах, кафедрах і лабораторіях з прав людини з'являються праці, що духовно не узгоджуються з високими гуманістичними ідеями дисидентів-шестидесятників.

До речі, ще в радянські часи самих дисидентів-шестидесятників цікавило не стільки проголошення положень про права людини в Основному Законі держави та ратифікація міжнародних пактів про права людини, скільки їх практична реалізація. Саме тому в 1976 році виникла Українська Гельсінська група (потім — спілка). Її членами-засновниками були дисиденти Л. Лук'яненко, М. Маринович, М. Матусевич, М. Руденко і О. Тихий. Ця група намагалася діяти на основі підписаних радянським керівництвом Гельсінських угод (1975 рік)¹.

Як відомо, першим документом Української Гельсінської групи була «Декларація Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод», що мала багаточільове призначення. За радянським антидемократичним та антиконституційним кримінальним кодексом, що й донині зберігає «радянські риси», членів групи було репресовано; в останні роки існування СРСР (1984–1991) їх було звільнено та реабілітовано.

У незалежній Україні правозахисні ідеї Української Гельсінської групи, а потім і спілки, продовжує і втілює у суспільну та юридичну практику Українська Гельсінська спілка з прав людини, що має приймальні у різних регіонах країни². Діяльність Спілки тим більш актуальна сьогодні у зв'язку з анексією Росією українського Криму³ та розв'язаною нею війною на українському Донбасі, що призвело до грубих порушень гідності та прав людини⁴.

Власне, у тому самому аспекті, що й дисиденти-шестидесятники, професор Л. Юзьков розглядав гідність і права людини як її природні цінності. При підготовці Конституційного проекту 1992 року він пропонував виходити із таких визначальних засад:

— права людини не даровані державою; вони є природними, а отже — невідчужуваними та недоторканими;

— перелік прав і свобод людини і громадянина, їх зміст та механізм здійснення мають відповідати міжнародним стандартам;

¹ Див.: Совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе. Заключительный акт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.osce.org/ru/mc/39505?download=true>

² Детальніше див.: Українська Гельсінська спілка з прав людини [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://helsinki.org.ua/>

³ Див.: *Влащенко Н.* Крадіжка, або Біле сонце Криму / Н. Влащенко ; пер. з рос. В. Бойка ; передмова В. Горбуліна. — Х. : Фоліо, 2017. — 394 с.

⁴ Детальніше про захист прав людини в окупованому Донбасі див., напр.: *Захист конституційних прав і свобод людини та громадянина на окупованих територіях України: проблеми конституційно-правового регулювання* / В. В. Андріюк, В. В. Книш, В. І. Розвадовський та ін. — К., 2015. — 176 с.

— усі права і свободи людини і громадянина, проголошені Конституцією України, підлягають захисту в судовому порядку;

— державні органи і посадові особи зобов'язані поважати права і свободи людини і громадянина; держава несе відповідальність за їх забезпечення¹.

Як відомо, згідно з догмою природного права основою всіх прав людини є її гідність. Для професора Л. Юзькова це було аксіомою, що втілювалося у Конституційному проекті 1992 року, зокрема у його статті 10: усі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах.

Професор Л. Юзьков чудово розумів, що на початку 1990-х років стара радянська система нікуди не зникла, а тому потрібні серйозні гарантії реалізації та захисту гідності та прав людини. Глава 5 (статті 50–59) Конституційного проекту 1992 року цілком присвячена гарантіям прав і свобод громадян.

До цих гарантії слід віднести також право громадян на конституційну скаргу до Конституційного Суду України (далі — КСУ), що передбачалася частиною третьою статті 243 Конституційного проекту 1992 року. Як відомо, це право було закріплене у чинній Конституції України лише у процесі проведення конституційної реформи судової влади 2017 року, тобто через 25 років після формування самої ідеї.

Доктрина прав людини професора Л. Юзькова охоплювала значну кількість нових прав порівняно з радянськими конституціями, що отримало закріплення у Конституційному проекті 1992 року. Наприклад, згідно зі статтею 30 цього проекту «кожен громадянин мав право у порядку, визначеному в законі, знайомитися з відомостями про нього, а також з офіційними документами, що зберігаються в державних органах і установах, органах місцевого самоврядування. Це право може бути обмежене законом з метою державної та комерційної таємниці».

Нині зазначені питання частково регулює частина третя статті 32 чинної Конституції України: «Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею». Як бачимо, різниця між двома текстами досить велика і не на користь чинної Конституції.

Такі звуження змісту конституційних прав і свобод громадян порівняно з Конституційним проектом 1992 року не є поодинокими. Верховна Рада України (далі — ВРУ) (а через неї — фактично український політичний клас) чимало зробила для утвердження прав і свобод людини і громадянина у Конституції України 1996 року. Проте одночасно парламент не міг в інтересах цього класу не обмежувати певні права, що давали б громадянам надто багато можливостей для контролю за державною владою, як у зазначеному вище випадку.

Як це не парадоксально звучить, але чинна Конституція України в одному дуже важливому для гарантування прав і свобод громадян питанні жодним чином не може зрівнятися з Конституційним проектом 1992 року. Йдеться про інститут

¹ Проблеми сучасного українського конституціоналізму : збірка наукових праць на пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова / Конституц. Суд України, Акад. прав. наук України ; за заг. ред.: А. Стрижака, В. Тація ; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. — К., 2008. — С. 12.

мирових суддів, який поки що не став «рідним» для сучасної української судової системи, що була реформована в 2017 році без участі цих суддів.

Відповідно до статті 205 Конституційного проекту 1992 року «правосуддя з цивільних, адміністративних і кримінальних справ здійснюється судами: мировими суддями...». У частині другій статті 209 цього проекту закріплювалося положення про те, що мирові судді як елемент судової системи призначаються Радою послів (верхньою палатою парламенту) за результатами конкурсу. Судді, які вперше пройшли конкурсний відбір, призначаються терміном на п'ять років.

Небажання сучасного парламенту запровадити інститут мирових суддів¹ продиктоване не тільки корпоративними інтересами державних судів, які можуть втратити до 50–60 % справ, що нині надходять на їх розгляд. Фактично це означає, що приблизно на половину треба скоротити діючий суддівський корпус з усіма позитивними і негативними наслідками для судової системи. Напевно, на наступному етапі судової реформи дуже цікавий і такий необхідний для демократизації судової системи інститут мирових суддів треба буде все-таки запровадити.

Очевидно, що доктрина гідності та прав людини професора Л. Юзькова добре «спрацювала» на рівні конституційного регулювання, оскільки її положення здебільшого втілювалися у Конституції України 1996 року. Деякі тези цієї доктрини ще й досі не реалізовані законодавцем, проте це не повинно нас турбувати. Адже справа не в повноті відображення в Конституції України тих чи інших доктринальних положень, а в тому, як конституційні норми втілюються в суспільно-правовому житті.

На жаль, понад 20-річна практика втілення доктринальних ідей професора Л. Юзькова, зокрема щодо гарантій реалізації та захисту гідності й прав людини, закріплених Конституцією України 1996 року, виявилася недосконалою, насамперед через серйозний брак захисту гідності людини.

Головною серед причин такої ситуації є те, що повною мірою не працює конституційний механізм державної влади, тобто державні органи та їх посадові особи досить часто не виконують і не додержуються Конституції України, а це негативно позначається на реалізації та захисті гідності й прав людини. Насправді ж ці органи можуть діяти у позаконституційний спосіб шляхом укладання неконституційних угод (так званих договорняків), використання неконституційних звичаїв, традицій, принципів, прецедентів тощо, що фактично становлять тіньову конституцію.

Джерелами останньої є тіньова економіка (сьогодні сягає орієнтовно 40 % ВВП) та тіньова політика, а тому треба змінювати не Конституцію України, як часто пропонують, а державну політику (економічну тощо). Адже попри всю формальну недосконалість, наприклад, Конституції США 1787 року американці не поспішають її замінювати на нову, кращу, а продовжують удосконалювати механізми її реалізації. Чому б і нам, українцям, не піти цим шляхом і не покращувати недосконалі механізми реалізації чинної Конституції України?

Тінізації Конституції України сприяє і такий фактор суспільного буття, як масовий конституційний нігілізм чиновництва, який насаджується олігархічними політичними партіями, ЗМІ та навіть Інтернетом. Тому для чиновництва Основний

¹ Детальніше про цей інститут див., напр.: Кампо В. М. Мирові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження / В. М. Кампо. — К. : Ін-т громадян. суспільства : ТОВ «ІКЦ Леста», 2007. — 40 с.

Закон держави майже не існує, крім 28 червня — Дня Конституції України. Оскільки чиновництво звикло будувати замість конституційної держави, в якій Конституція України має бути першоосновою суспільного і державного життя, іншу — неконституційну державу, то в ній Основний Закон має лише символічне значення.

В Україні не зайвим було б ухвалити вже згадувані два закони: «Про конституційну просвіту» — для системного підвищення конституційних знань та культури чиновників і громадян взагалі, та «Про відповідальність за конституційні правопорушення», який дозволив би притягати, наприклад, спеціально створеній Державній конституційній інспекції до конституційно-адміністративної відповідальності суб'єктів владних повноважень за їх конституційні правопорушення. Можливо, тоді конституційний нігілізм хоч трохи відступить і суспільство й держава матимуть нові можливості для більш повноцінного забезпечення гарантій реалізації й захисту гідності та прав людини.

Нова надія для українських громадян — Європейський Союз, з яким Україна, як уже зазначалося, уклала Угоду 2014 року, що передбачає втілення таких цінностей, як гідність і права людини в усіх сферах суспільно-правового життя. Проте ця Угода не виконується або виконується частково. У зв'язку з цим за зразком Української Гельсінської спілки з прав людини варто було б створити Українську Європейську асоціацію з прав людини для того, щоб вона взяла на себе контроль за діяльністю органів державної влади з питань виконання цієї Угоди, зокрема щодо реалізації та захисту гідності й прав людини.

Отже, доктрина гідності та прав людини професора Л. Юзькова відіграла і продовжує відігравати важливу роль у творенні теоретичних засад і практичних механізмів їх реалізації та захисту. Саме тому вона донині є джерелом натхнення і формування нових конституційних ідей з питань, що хвилюють українську конституційну науку і практику.

Доктрина верховенства права

Багато хто вважає, що принцип верховенства права в конституційній системі України з'явився лише після прийняття другої демократичної Конституції України 1996 року (першим демократичним Основним Законом була, як уже зазначалося, є Конституція Української Народної Республіки 1918 року). Насправді цей універсальний правовий принцип був «освячений» ще конституційною доктриною професора Л. Юзькова та Конституційним проектом 1992 року.

Про принцип верховенства права професор Л. Юзьков знав значно більше, ніж він залишив у своєму науково-практичному спадку. Адже у 1993–1995 роках він був членом Венеціанської Комісії (Європейської Комісії «За демократію через право»), де разом зі своїм колегою народним депутатом України С. Головатим представляв Україну. До речі, заповнюючи наукову прогалину щодо питань верховенства права, що була наслідком панування в юридичній науці доктрини юридичного позитивізму, С. Головатий з часом підготував тритомне дослідження на цю тему¹.

¹ Див., напр.: *Головатий С.* Верховенство права : у 3 кн. — Кн. 2 : Верховенство права: від доктрини до принципу / С. Головатий. — К. : Фенікс, 2006. — 1276 с.

Доктрина верховенства права професора Л. Юзькова відобразилася у статті 5 проекту Конституції України 1992 року, в якій зазначалося: «В Україні діє принцип верховенства права. Найвищу юридичну силу має Конституція. Норми Конституції є нормами прямої дії. Закони та інші правові акти не повинні суперечити Конституції України».

Формально українські суди як основні інструменти впровадження принципу верховенства права не були зобов'язані керуватися ним безпосередньо. Але згідно з Конституційним проектом 1992 року вони не мали права застосовувати неконституційні закони (частина перша статті 217). Інакше кажучи, кожен суд мав забезпечувати принцип верховенства Конституції України, зокрема, звертаючись до КСУ, а отже, опосередковано — верховенство права.

У Конституційному проекті 1992 року не було формальної неузгодженості між принципами верховенства права і законності, тому що, на думку професора Л. Юзькова, сама Конституція України мала слугувати фундаментом законності¹, а отже, всі суперечності між законністю та верховенством права повинні були вирішуватися у межах Конституції України та на користь конституційності.

Фактично, професор Л. Юзьков запроваджував нове, більш широке розуміння відносин конституційності між правовими актами. З одного боку, він виокремлював суперечності між Конституцією і законами України та ставив їх на вищій рівень, ніж суперечності між законами і підзаконними актами. А з другого боку, всі порушення законів підзаконними актами також підпадали під дію принципу конституційності: порушення законів, щодо конституційності яких не було сумніву, мало також означати неконституційність підзаконних актів.

Проте конституційні підзаконні акти могли бути не зв'язані законами, якщо ті суперечили Конституції України. Інакше кажучи, закон втрачав монополію над підзаконними актами, яка перейшла до Конституції України. Отже, якість конституційності як для законів, так і для підзаконних актів мала стати визначальною, а це означає, що Конституція України повинна була стати еталоном, стандартом виміру для всієї системи законодавства країни.

Згадувана суперечність між принципами верховенства права і законності формально існувала у Конституції України 1996 року, в якій, з одного боку, проголошувався принцип верховенства права (стаття 8), а з другого — суди загальної юрисдикції згідно з її статтею 129 мали право вирішувати справи на підставі закону. Ця формальна неузгодженість легко вирішувалася, оскільки законність є складовою верховенства права в його англо-американському трактуванні.

Однак нормативістсько-позитивістська доктрина і практика виходили з протилежного: для них верховенство права фактично було тільки складовою законності та діяло у випадках прогалин у законодавстві чи за наявності у ньому суперечностей (стаття 8 Кодексу адміністративного судочинства України). Оскільки ця доктрина і практика домінували в судово-правовій системі, то суди загальної юрисдикції фактично керувалися законом незалежно від того, був він конституційним чи неконституційним.

¹ Проблеми сучасного українського конституціоналізму : збірка наукових праць на пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова / Конституц. Суд України, Акад. прав. наук України ; за заг. ред.: А. Стрижака, В. Тація ; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. — К., 2008. — С. 9.

Головна роль в утвердженні верховенства права в сучасній Україні донедавна належала КСУ, який попри всі впливи нормативістсько-позитивістської доктрини тривалий час дотримувався широкого трактування принципу верховенства права. Це відображено у низці його рішень, насамперед у Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, в якому надано класичне визначення цього принципу: «Верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України»¹.

На основі різних трактувань співвідношення принципів верховенства права і законності в суддівському середовищі виникали спори та дискусії, кінець яким поклала конституційна реформа судової влади 2017 року. Згідно з новою редакцією статті 129 чинної Конституції України всі судді зобов'язані керуватися верховенством права.

Як відомо, Пленум Верховного Суду України свого часу прийняв постанову «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»², але в ній майже не йшлося про верховенство права. Звичайно, ця постанова значною мірою втратила практичне значення і потребує оновлення, особливо з урахуванням того, що нині суди повинні керуватися принципом верховенства права.

Одним із ключових елементів верховенства права в Україні є принцип верховенства Конституції України. Професор Л. Юзьков вважав, що «над Конституцією не стоять (не повинні стояти) не тільки державні (правові) акти, але й будь-які інші соціальні акти: політичні, корпоративні, акти самоврядування тощо. Усі вони повинні відповідати букві і духу Конституції, мають бути конституційними»³.

Верховенство Конституції України є цінністю, яку в житті українського суспільства і держави важко переоцінити. Проте це ще не усвідомив український політич-

¹ Див.: Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>

² Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>

³ Проблеми сучасного українського конституціоналізму : збірка наукових праць на пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова / Конституц. Суд України, Акад. прав. наук України ; за заг. ред.: А. Стрижака, В. Тація ; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. — К., 2008. — С. 9.

ний клас, який поблажливо ставиться до порушень Конституції України високопосадовцями. Це поглиблює конституційний нігілізм серед громадян, які не можуть вільно користуватися принципом верховенства Конституції України для захисту своїх прав і свобод. Хоча із запровадженням конституційної скарги громадян щось може змінитися, але це буде не скоро через внутрішні проблеми КСУ¹.

Для утвердження принципу верховенства Конституції України у діяльності державних органів, крім широких просвітницьких заходів, у пропонуваному вище законі «Про відповідальність за конституційні правопорушення» потрібно встановити високі диференційовані штрафи для високопосадовців (народних депутатів України, міністрів, представників незалежних конституційних інституцій (Національного банку України, Центральної виборчої комісії тощо)), а також суддів за порушення норм Конституції України. Що стосується відповідальності громадян за такі порушення, то вона достатньо визначена кодексами про адміністративну і кримінальну відповідальність.

Цікавим елементом доктрини верховенства Конституції України професора Л. Юзькова є ідея про конституційні закони. На його думку, ці закони мають регулювати ті самі суспільні відносини, що й Конституція України, але охоплювати не всі конституційні «матерії», а лише найважливіші. Такі закони мали б стабілізувати Основний Закон держави. До того ж одні з них — органічні — могли б бути своєрідними додатками до Конституції України (замість внесення змін до неї); другі — номінальні, що передбачалися б Конституцією України, мали б бути її продовженням, конкретизацією². Однак враховуючи те, що до ідеї конституційних законів в українській правовій спільноті висловлювалося неоднозначне ставлення, професор Л. Юзьков запропонував тільки її обговорення³.

Зрозуміло, що за наявності органічних конституційних законів принцип верховенства Конституції України треба було б поширювати і на них. Така складна конструкція Основного Закону країни мала б привести до підвищення вимог та ускладнила б підбір висококваліфікованих фахівців-конституціоналістів для усіх органів державної влади, яких тоді було обмаль. Можливо, це і спричинило несприйняття юридичною спільнотою юзьковської ідеї конституційних законів.

Проте в доктрині верховенства Конституції України професора Л. Юзькова є одна просто фантастична ідея, що може змінити погляди суспільства на деякі сучасні конституційні проблеми. Так, він вважав, що другою стороною цього верховенства є те, що при цьому сама Конституція України має бути конституційною. Конституційність Конституції України, на його думку, визначається такими факторами:

— висока, по суті, народна, легітимність, тобто відображення нею справжньої волі народу;

¹ Див.: Кириченко Ю. Що це та чому не працює? / Ю. Кириченко, Б. Бондаренко // Дзеркало тижня. — 2018. — № 6 (352). — С. 3.

² Проблеми сучасного українського конституціоналізму : збірка наукових праць на пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова / Конституц. Суд України, Акад. прав. наук України ; за заг. ред.: А. Стрижака, В. Тація ; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. — К., 2008. — С. 10.

³ Там само. — С. 9–10.

— визнання та утвердження загальнолюдських цінностей і насамперед — підпорядкування держави, її влади і всіх чиновників служінню суспільству, а не навпаки;

— врахування загальноновизнаних і вивірених практикою міжнародних стандартів демократичного конституціоналізму¹.

Фактично, професор Л. Юзьков сформулював проблему конституційності положень Конституції України, яку й сьогодні конституційна наука не може до кінця вирішити, оскільки у справу втрутилися велика політика і політичні міфи. Зокрема, ця проблема пов'язана з Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, яким було визнано неконституційним закон № 2222 про зміни до Конституції України в частині форми правління (зміна президентсько-парламентської на парламентсько-президентську). Підстава — порушення парламентом процедури внесення змін до Конституції України, що є порушенням частини першої статті 152 чинної Конституції України.

Однак не всі вчені-конституціоналісти погоджуються з тезою професора Л. Юзькова про те, що Конституція України має бути конституційною, і тому критикують зазначене Рішення КСУ за нібито його втручання у сферу виключної компетенції парламенту. Проте для цього немає жодних правових підстав, бо КСУ завжди втручається у виключну сферу діяльності ВРУ, коли вирішує питання про конституційність прийнятих нею законів чи їх положень або надає висновок про конституційність законопроектів про внесення змін до Конституції України.

Фактично, КСУ у своїх рішеннях і висновках виходить із презумпції, що неконституційні положення, що вносяться законами до Конституції України, як правило, не мають належної ні легітимності, ні ефективності, ні зв'язку з практикою демократичного конституціоналізму. Конкретним прикладом таких проблем є Конституція України у редакції 2014 року, конституційність процедури відновлення якої стала предметом наукової критики² через гібридний характер застосування цієї процедури.

Венеціанська Комісія, до складу якої входив професор Л. Юзьков, сприяла утвердженню верховенства права в Україні. Ця Комісія і сьогодні керується принципом, що верховенство права покликане слугувати забезпеченню не тільки гідності та прав людини, а й конституційної демократії. Проте в Україні ні одне, ні друге забезпечити через утвердження верховенства права поки що неможливо, оскільки суди не стали достатньо кваліфікованими та незалежними у своїй діяльності. На це потрібні роки копіткої праці державної влади та особливо громадянського суспільства, які повинні сприяти становленню нової судової влади.

¹ Проблеми сучасного українського конституціоналізму : збірка наукових праць на пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова / Конституц. Суд України, Акад. прав. наук України ; за заг. ред.: А. Стрижака, В. Тація ; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. — К., 2008. — С. 9.

² Див., напр.: Берченко Г. В. Відновлення дії тексту Конституції в аспекті концепції установчої влади / Г. В. Берченко // Форум права. — 2016. — № 4. — С. 31–34.

Український політичний клас наляканий зростанням ролі судової влади, яка обмежує його політичне та економічне всевладдя. Чого тільки варта історія із запровадженням Вищого антикорупційного суду, проект закону про який — під тиском західних країн — подав до парламенту Президент України¹. Зазначений клас робить усе задля відтермінування ухвалення цього законопроекту.

Проте ніщо не може зупинити історичний процес трансформації правової та політичної системи України на засадах верховенства права. На цьому фоні доктрина верховенства права професора Л. Юзькова є надійним орієнтиром у морі дискусій та практик.

Висновки

Доктрина європейських спільних демократичних цінностей професора Л. Юзькова, без сумніву, становить значний науковий інтерес як в історичному, так і теоретичному плані. Саме порушення питання про цю доктрину є певним викликом стереотипам минулого, що склалися в конституційній науці.

Усі розмови про те, що європейські спільні демократичні цінності — чужі для української правової культури, — не витримують жодної критики. Конкретний доказ тому — доктрина професора Л. Юзькова, який не тільки адаптував зазначені цінності до українських умов, а й зробив чимало доповнень, які наближають їх до сучасних українців.

У 1990–1993 роках різними публічними інституціями, народними депутатами України та вченими було підготовлено більше десяти проектів Конституції України. Однак жоден із них не був таким якісним і ґрунтовним, як Конституційний проект 1992 року, розроблений під керівництвом професора Л. Юзькова. Тому й не дивно, що в Конституції України 1996 року відображено більшість ідей його доктрини та згаданого проекту, і цей факт важко переоцінити.

Тому дуже хотілося б, щоб автори законопроектів — парламентарії, урядовці та вчені — періодично заглядали у праці та документи, які готував професор Л. Юзьков — по праву провісник «нового і праведного закону» — Конституції України 1996 року, як це роблять, зокрема, в американському конгресі, коли при підготовці законопроектів звертаються до витоків, тобто до поглядів батьків американської Конституції 1787 року².

Мабуть, ще ніколи значення доктрини європейських спільних демократичних цінностей професора Л. Юзькова не було таким вагомим, як після Революції Гідності та підписання Угоди 2014 року (набула чинності в повному обсязі в 2017 році), коли фактично розпочався новий, найважливіший етап їх практичної реалізації в конституційній та іншій юридичній практиці. Саме тому настав час підготувати монографію про цю доктрину першого Голови КСУ, яка має надихати наступні покоління конституціоналістів незалежно від їх правничої чи гуманітарної спеціалізації.

¹ Див.: Про Вищий антикорупційний суд : проект Закону України від 22 грудня 2017 року № 7440 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://24tv.ua/zyavivsvya_tekst_zakonoproektu_pro_vishhiy_antikoruptsiyniy_sud_shho_propouyue_poroshenko_n906546

² Див.: *Обама Б.* Дерзость надежды. Мысли о возрождении американской мечты / Б. Обама. — СПб. : Азбука, 2008. — С. 82–115.

Професору Л. Юзькову належало багато перспективних ідей щодо втілення європейських спільних демократичних цінностей. Наприклад, він виступав за створення Всеукраїнського товариства конституційного права, яке мало б об'єднати зусилля конституціоналістів задля реалізації конституційних цілей громадянського суспільства і держави. Професор Л. Юзьков, зокрема, вважав, що українські конституціоналісти повинні стати членами Міжнародної асоціації конституційного права (*The International Association of Constitutional Law – IACL*).

У Києві в 1996 році продовжувачами справи професора Л. Юзькова, його колегами-професорами — В. Копейчиковим, П. Мартиненком, В. Погорілком (нині покійними) та автором цих рядків — було створено Товариство конституційного права¹. Однак сьогодні потрібна нова, більш потужна організація вчених-конституціоналістів, які взяли б на себе відповідальність насамперед за вирішення проблем реалізації Конституції України тощо.

Як відомо, після проголошення незалежності у 1991 році український народ сподівався, що житиме як у Європі, тобто цивілізовано, в межах демократичного конституційного ладу. Однак це не вдалося, бо ні держава, ні громадянське суспільство належним чином не подбали про те, щоб народ звільнився від радянської рабської та оволодів демократичною конституційною свідомістю. Для цього треба було, як уже зазначалося, хоча б запровадити систему конституційної освіти для всіх, що мало б наслідком формування конституційно мислячого громадянина, з його конституційним патріотизмом тощо.

Сьогодні экс-президент України Л. Кравчук нарікає на те, що партія «Народний рух України» на чолі з її лідером В. Чорноволом не підтримала його у процесі державотворення. Екс-президент вважає, що це було помилкою Народного руху². Насправді помилявся сам пан Л. Кравчук, який після обрання на посаду Президента України повинен був очолити демократичний конституційний рух, одним із лідерів якого був професор Л. Юзьков, і розпочати реально втілювати Конституцію України задля всього українського народу.

Україні може допомогти повоєнний досвід ФРН, коли у процесі денацифікації суспільно-політичного життя (в Україні — декомунізація) активно впроваджувалася цивілізована демократична культура через формування конституційної свідомості громадян, їх конституційного патріотизму тощо. Не дивно, що у нижній палаті парламенту ФРН — Бундестазі — більшість депутатів — це вчителі, лікарі та юристи-практики, тобто люди, які добре знають життя народу в деталях та є носіями й виразниками його конституційної моралі й традицій.

Зрештою, успадкована з радянських часів філософія права сили, що має наслідком, зокрема, конституційний нігілізм та конституційні правопорушення, повинна під впливом системи конституційної освіти відступити та дати дорогу

¹ Див.: *Росіхіна В.* Товариство конституційного права 1996–2006 рр. // Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми : збірник наукових праць членів Товариства конституційного права з нагоди десятиї річниці Конституції України, Конституційного Суду України та самого Товариства / відп. ред. П. Ф. Мартиненко і В. М. Кампо. — К. : «Купріянова», 2007. — С. 281–318.

² Див.: *Капсамун І.* «Він говорив про головне...» 13 лютого на Байковому цвинтарі в Києві поховують відомого українського вченого Мирослава Поповича / І. Капсамун // День. — 2018. — № 25. — С. 5.

новий, цивілізованій філософії сили права. З конституційним нігілізмом треба вести боротьбу, в тому числі й правовими засобами, особливо серед державних службовців та службовців місцевого самоврядування, зокрема, ухваливши окремий закон «Про подолання конституційного нігілізму в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування». Конституційним нігілістам не місце у владі, а тому Центральна виборча комісія та територіальні виборчі комісії повинні мати право перевіряти додержання та виконання вимог Конституції України (протягом певного часу) кандидатами у депутати у своїй практичній діяльності.

Колись в Україні буде створено пам'ятник Конституції України, і на його постаменті мають бути висічені прізвиська усіх тих, хто готував перший офіційний Конституційний проект 1992 року і торував Україні дорогу до конституційної демократії та інших європейських спільних демократичних цінностей. Йдеться про вчених В. Василенка, Ю. Грошового, А. Зайця, М. Козюбри, В. Копейчикова, М. Корнієнка, П. Мартиненка, А. Мацюка, Є. Тихонову та Л. Юзькова, а також про народних депутатів України — М. Голубця, В. Носова, А. Чумака і В. Шишкіна¹.

Відомо, що історія вчить того, що нічого не вчить. Історія з доктриною європейських спільних демократичних цінностей професора Л. Юзькова вказує на те, що поки що юридична наука серйозно її не досліджувала і висновків не зробила. Ця наука і доктрина ніби живуть у різних площинах і пересікаються хіба що від ювілею до ювілею професора Л. Юзькова.

Говорять, що перемоги суперника можна двома способами: або знищивши його фізично чи інтелектуально, або випередивши його у розвитку. Перемоги зі знищенням противника досить швидкі, але можуть дуже дорого обходитися переможцям. Перемога з випередженням у розвитку дається довше, але вона більш переконлива і фундаментальна.

Професор Л. Юзьков був прихильником перемог над противниками європейських спільних демократичних цінностей саме шляхом випереджального демократичного розвитку суспільства і держави. Він вважав, що демократична Україна не може застосовувати насилля до прихованих чи відвертих противників цих цінностей, крім випадків учинення ними злочинів.

Засобом досягнення мети для професора Л. Юзькова була його доктрина європейських спільних демократичних цінностей. Хоча можна не сумніватися, що сьогодні, з урахуванням агресії Росії на українському Донбасі, озброєних ворогів цих цінностей професор Л. Юзьков закликав би зупиняти силою зброї.

Як відомо, тільки радянська влада могла під прицілами автоматів заганяти людей у комуністичний «рай». Конституційна демократія і конституційна держава за своєю природою не можуть користуватися цим методом. Тому вони повинні методами переконання формувати в українських людей конституційну культуру та впевненість у перевагах європейських спільних демократичних цінностей.

На жаль, професор Л. Юзьков не залишив нам своїх рекомендацій щодо конституційного виховання, але все його державотворче життя було прикладом тако-

¹ Щодо списку членів робочої групи Конституційної комісії Верховної Ради України (1990–1994 рр.) існують певні розбіжності. Див., напр.: Шаповал В. М. Історія Основного Закону (конституцієдавчий процес в Україні у 1990–1996 роках) / В. М. Шаповал, А. В. Корнєєв. — Х. : Фоліо, 2011. — С. 39–40.

го виховання своїх студентів, учнів і колег. Очевидно, що це тривала, копітка робота, яка має привести громадянське суспільство до розуміння того, що причиною ігнорування державним апаратом і місцевим самоврядуванням зазначених цінностей в Україні є не погана Конституція, як іноді про це говорять і навіть пишуть, а відсутність належної практики її реалізації.

Така практика мала б сприяти формуванню в державі «живої Конституції», що адаптувала б, за прикладом США, формальну Конституцію України до нових суспільних умов. До речі, люди на Євромайдані взимку 2013–2014 років формували нову філософію відносин між народом і державною владою¹, що після Революції Гідності мала бути закріплена у нових законах про механізми реалізації Конституції України. Але цього не сталося, оскільки такий сценарій не входив у плани парламентської коаліції, що прийшла до влади і обмежилася формальним відновленням дії, а фактично прийняла Конституцію України у новій редакції 2014 року.

Тому громадянському суспільству треба підвищувати інтерес до процесу саме реалізації Конституції України, а не фетишизувати конституцієдавчий процес. Ця фетишизація поки що є нічим іншим, як технічним засобом, що слугує переважно виправданню відсутності правореалізаційної конституційної практики.

Епоха породжує людину, а людина — майбутнє свого народу. Професор Л. Юзьков, пізнавши свою епоху, спробував заглянути в конституційне майбутнє України і дати йому своє бачення кризь призму Конституційного проекту 1992 року. Його погляд у майбутнє і сьогодні зачаровує, бо в ньому є все: і високий інтелект вченого, і гідність Людини, яка здолала тоталітарний соціалізм, і щире бажання служити Україні до кінця.

Приклади Конституційного проекту 1992 року, а потім — і Конституційного договору між ВРУ та Президентом України 1995 року, і Конституції України 1996 року, і її редакцій 2004 і 2014 років вказують на присутність духу доктрини професора Л. Юзькова. Звичайно, ми не повинні надмірно ідеалізувати цю доктрину, бо всяка її фетишизація може легко призвести до знецінення. Проте нам не треба просити у Бога того, що нам може дати ця доктрина.

Кампо В. Доктрина европейских общих демократических ценностей профессора Л. Юзькова: история и современность. В статье автор продолжает исследование доктрины европейских общих демократических ценностей (достоинства и прав человека, верховенства права и конституционной демократии) профессора Л. Юзькова, первого Председателя Конституционного Суда Украины, а также роли этой доктрины в разработке первого официального проекта Конституции Украины 1992 года и дальнейшего ее развития в действующей Конституции Украины, практике реализации последней и т. п.

Ключевые слова: доктрина европейских общих демократических ценностей профессора Л. Юзькова; проект Конституции Украины 1992 года; Конституция Украины в редакции 1996, 2004 и 2014 годов; достоинство и права человека; верховенство права; конституционная демократия.

¹ Див.: Коваль О. Рабів до раю не пускають. Чого навчив Майдан? / О. Коваль // Дзеркало тижня. — 2018. — № 5. — С. 11.

Кампо V. Doctrine of European common democratic values of professor L. Yuzkov: history and modernity. In the article the author continues the study of the doctrine of European common democratic values (dignity and human rights, the rule of law and constitutional democracy) by Professor L. Yuzkov, the first Chairman of the Constitutional Court of Ukraine, and the role of this doctrine in the development of the first official draft of the 1992 Constitution of Ukraine and its further development in the current Constitution of Ukraine, the practice of implementing the latter, etc.

Key words: the doctrine of European common democratic values of professor L. Yuzkov; the draft Constitution of Ukraine of 1992; the Constitution of Ukraine in the wordings of 1996, 2004 and 2014; dignity and human rights; rule of law; constitutional democracy.

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ЛИПЕНЬ

- 22–29 липня** VII літня школа з конституційного права «Верховенство права і конституціоналізм», організована Конституційним Судом України спільно з Координатором проектів ОБСЄ в Україні (м. Чернівці)
- 25 липня** зустріч заступника Голови Конституційного Суду України О. Тупицького з Головним громадським контролером Турецької Республіки Ш. Малкочем. У зустрічі також взяли участь громадські контролери Турецької Республіки Я. Акман та А. Дюльгер, керівник Секретаріату Головного громадського контролера Турецької Республіки В. Шірін
- 26 липня** зустріч судді Конституційного Суду України С. Голова-того з Головним парламентським омбудсменом Литовської Республіки А. Нормантасом

СЕРПЕНЬ

- 2 серпня** оглядова екскурсія Конституційним Судом України для представників Компоненту з питань верховенства права Консультативної місії ЄС з реформування сектору цивільної безпеки України
- 26–30 серпня** участь заступника Голови Конституційного Суду України О. Тупицького у міжнародній науково-практичній конференції «Конституція: втілення цінностей верховенства права, громадянського суспільства та сучасної держави» з нагоди Дня Конституції Республіки Казахстан (м. Астана, Республіка Казахстан)
- 28 серпня** зустріч Голови Конституційного Суду України С. Шевчука із суддею Федерального суду позовів (1987–2002 роки) Б. Футеєм

ВЕРЕСЕНЬ

- 1–6 вересня** участь заступника Голови Конституційного Суду України О. Тупицького, суддів Конституційного Суду України В. Кривенка та І. Сліденка у міжнародній конференції «Конституційне правосуддя та демократія» з нагоди 30-річчя Конституційного Суду Республіки Корея (м. Сеул, Республіка Корея)

- 5 вересня** зустріч Голови Конституційного Суду України С. Шевчука з делегацією Комітету з питань вивчення та оцінки конституції та законодавства Народної Консультативної Асамблеї Республіки Індонезія
- 6 вересня** зустріч Голови Конституційного Суду України С. Шевчука з доповідачем Комітету ООН з прав людини, суддею Конституційного Суду Грузії (2006–2015 роки) К. Вардзелашвілі
- 7 вересня** Конституційний Суд України спільно з Координатором проектів ОБСЄ в Україні та за підтримки Львівського національного університету імені Іванка Франка провів відкриту зустріч Голови Конституційного Суду України С. Шевчука «Діалоги про конституційну демократію» зі студентами-правниками та громадянською спільнотою Львівщини (м. Львів). У зустрічі також взяли участь судді Конституційного Суду України В. Лемак та О. Литвинов
- 10 вересня** у Конституційному Суді України відбулася міжнародна конференція «Індивідуальна конституційна скарга до Конституційного Суду України», організована Конституційним Судом України спільно з Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеційська Комісія). У заході взяли участь Генеральний секретар Всесвітньої конференції конституційного правосуддя, завідувач Відділу конституційного правосуддя Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія) Ш. Дюрр, Голова Представництва Ради Європи в Україні М. Енберг, Почесний Президент Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія), професор Познанського університету (Республіка Польща) Г. Сухоцька, член Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія), Голова Конституційного Суду Республіки Молдова (2011–2017 роки) А. Тенасе, професор кафедри імені Жана Моне з права Європейського Союзу (м. Регенсбург, ФРН) Р. Арнольд, професор, керівник департаменту конституційного права Університету кардинала Стефана Вишинського, суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща у відставці М. Гранат, керівник проектів Венеційської Комісії Офісу Ради Європи в Україні С. Ткаченко. Також учасниками заходу були Національний радник з юридичних питань, керівник Відділу верховенства права Координатора проектів ОБСЄ в Україні О. Водянніков та Національний менеджер програм з питань правової реформи Координатора проектів ОБСЄ в Україні В. Гацелюк.

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ

У вересні 65-річний ювілей відсвяткував суддя Конституційного Суду України у відставці, Голова Конституційного Суду України (2014–2017 роки), доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
Юрій Васильович БАУЛІН

Шановний Юрію Васильовичу, судді Конституційного Суду України, працівники Секретаріату Суду, члени Редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України» висловлюють Вам найщиріші привітання з нагоди ювілею, бажають міцного здоров'я, невичерпної життєвої наснаги, благополуччя, гармонії і миру.
Нехай роки залишають тільки світлі спогади, а майбутнє дарує ще багато щасливих літ, сповнених радості, добра, надії!

У вересні 70-річний ювілей
відзначив суддя Конституційного Суду України у відставці,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України
Володимир Михайлович КАМПО

Шановний Володимире Михайловичу,
судді Конституційного Суду України, працівники Секретаріату Суду,
члени Редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України»
щиросердечно вітають Вас із ювілеєм,
бажають нових звершень, оптимізму, здоров'я,
добробуту, всіляких гараздів та добра.
Нехай родинне тепло, людська вдячність та пошана
будуть вірними супутниками на довгій дорозі Вашого життя!

УВАГА, КОНКУРС!

**У рамках Всеукраїнського тижня права,
що проходитьиме 10–14 грудня 2018 року,
Конституційний Суд України**

**ОГОЛОШУЄ КОНКУРС
на кращу наукову статтю
з конституційно-правової тематики,
пов'язаної із захистом прав і свобод людини
і громадянина**

До участі в конкурсі допускаються наукові статті зазначеної тематики, що раніше не публікувалися, студентів вищих навчальних закладів, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів (віком до 35 років). До статті додається рецензія кафедри чи науково-го керівника з рекомендацією про опублікування.

Термін подання статей: *до 20 листопада 2018 року.*

Статтю й заявку учасника конкурсу (із зазначенням прізвища, імені та по батькові, дати народження, адреси місця проживання, контактних телефонів, e-mail, навчального закладу, місця роботи) потрібно надіслати на електронну пошту **court@ccu.gov.ua**.

Переможці конкурсу будуть відзначені почесними грамотами Конституційного Суду України під час урочистого відкриття Всеукраїнського тижня права у Конституційному Суді України, а їхні статті буде надруковано у «Віснику Конституційного Суду України».

Звертаємо увагу майбутніх юристів і науковців, що текстові запозичення є неприпустимими з моральних міркувань і порушують Закон України «Про авторське право і суміжні права». Такі статті не будуть допущені для участі в конкурсі.

Детальніше про конкурс та вимоги до статей можна дізнатися на офіційному веб-сайті Конституційного Суду України: **www.ccu.gov.ua**.

ДО УВАГИ ШАНОВНИХ АВТОРІВ!

«Вісник Конституційного Суду України» є офіційним виданням Конституційного Суду України, який згідно з наказом МОН України від 7 жовтня 2015 року № 1021 включено до переліку наукових фахових видань.

У журналі висвітлюється діяльність Конституційного Суду України, публікуються наукові статті, повідомлення, рецензії, анотації, коментарі тощо.

Нагадуємо, що наукова стаття повинна бути актуальною, мати доктринальний характер із чітко окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

До статей додається: коротка анотація та ключові слова російською й англійською мовами, а також довідка про автора із зазначенням прізвища, імені та по батькові, наукового ступеня, вченого звання, місця роботи й посади, контактних телефонів, електронної пошти.

Обсяг наукової статті — 12–15 сторінок, наукового повідомлення — 5–7 сторінок друкованого тексту через півтора інтервалу (розмір шрифту — 14). Нумерація виносков — посторінкова.

Редакція залишає за собою право направляти наукові статті й повідомлення на рецензування, редагувати та скорочувати їх зміст, за погодженням із автором змінювати назву статті.

За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Подані матеріали редакція не повертає.

У разі передруку публікацій іншими виданнями посилання на «Вісник Конституційного Суду України» обов'язкове.

Запрошуємо до співпраці!

Матеріали для публікації
надсилайте на електронну пошту редакції
«Вісника Конституційного Суду України»:

court@ccu.gov.ua

або на адресу Конституційного Суду України:

01033, м. Київ, вул. Жилинська, 14

тел.: 0 (44) 238-11-54, 238-10-32

Заступник керівника Департаменту
організаційної роботи — керівник
Редакційно-видавничого управління
Секретаріату
Конституційного Суду України
С. Сидоренко
тел.: 0 (44) 238-10-32

Т. в. о. відповідального
секретаря
Я. Скринник
тел.: 0 (44) 238-11-55
e-mail: court@ccu.gov.ua

Видавець

Видавничий Дім «Ін Юре»

Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17-21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-00
E-mail: peredplata.inyure@gmail.com
www.inyure.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:

Пазенко О. С.,
Печенюк Ю. О.,
Карташова О. Р.

Підписано до друку 11.10.2018.
Формат 70 x 100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 11,05 Обл.-вид. арк. 8,5.
Зам. № 250.
Наклад 200. Ціна договірна.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом

ТОВ «Про Формат»

Україна, 04080, м. Київ, вул. Кирилівська, 86
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5942 від 11.01.2018 р.